

ირაკლი გორგილაძე

გეოპოლიტიკის საფუძვლები

თბილისი •

• 2009

გეოპოლიტიკა პოლიტოლოგიისა და გეოგრაფიის მიჯნაზე წარმომხილები მეცნიერებაა. მან ფართო აღიარება ჰპოვა როგორც პოლიტიკოსებს შორის, ასევე საქართველოს საგანმანათლებლო სისტემაში. წიგნში განხილულია გეოპოლიტიკის, როგორც მოქნილი, მკაცრი სისტემის დებულებები. მოცემულია ძირითადი გეოპოლიტიკური თეორიების ანალიზი.

წიგნი განკუთვნილია უმაღლესი საგანმანათლებლო დაწესებულებების სტუდენტებისთვის.

რედაქტორები:

მურმან გორგოშაძე - ასოცირებული პროფესორი
ლევან ჯაყელი - ასოცირებული პროფესორი

რეცენზენტები:

ხათუნა დიასამიძე - ისტორიის აკადემიური დოქტორი
ჯემალ კარალიძე - ასოცირებული პროფესორი
მალხაზ ჩოხარაძე - ასოცირებული პროფესორი

© ი. გორგილაძე, 2009

გამომცემლობა „უნივერსალი“, 2009

თბილისი, 0179, ი. ჯავახიშვილის გამზ. 19, ☎: 22 36 09, 8(99) 17 22 30
E-mail: universal@internet.ge

ISBN 978-9941-12-694-9

ს ა რ ჩ ე ვ ი

შესავალი გეოპოლიტიკაში	6
გეოპოლიტიკის განვითარების ძირითადი ეტაპები.....	12
გეოპოლიტიკა როგორც მეცნიერება	40
გეოპოლიტიკური ეპოქები	48
ძირითადი გეოპოლიტიკური მიმართულებები	55
გეოპოლიტიკური პარადიგმები	65
გეოპოლიტიკური სცენარები	71
გეოპოლიტიკური ფაქტორები	80
გეოპოლიტიკა და გეოეკონომიკა	85
გეოსტრატეგია	92
კონფლიქტები და ომები საერთაშორისო პოლიტიკაში	97
საერთაშორისო პოლიტიკური სისტემა	109
ეროვნული ინტერესები და ეროვნული უსაფრთხოება	118
ძირითად ტერმინთა განმარტებები	123
რეკომენდებული ლიტერატურა	128

წინათქმა

გეოპოლიტიკის საკითხებისადმი ინტერესი საქართველოში XX საუკუნის მიწურულიდან გაჩნდა. ტერმინს „გეოპოლიტიკა“ სპეციალისტები, როგორც წესი, გამოიყენებენ მაშინ როცა ცდილობენ ახსნან, განმარტონ ყველაზე ბუნდოვანი და წინააღმდეგობრივი საკითხები. გეოპოლიტიკურია ნებისმიერი ჩახლართული საკითხი, რომელიც რაციონალურობის ფარგლებს სცილდება და გლობალურ ინტერესებს მოიცავს. სწორედ ამიტომ, რომ ტერმინის ზუსტი განმარტება ჭირს.

ერთ-ერთი ყველაზე მარტივი განსაზღვრების თანახმად, გეოპოლიტიკა შეისწავლის დამოკიდებულებას სივრცესა (ამ სიტყვის ყველა მნიშვნელობით) და პოლიტიკას შორის: თუ რა გავლენას ახდენს სივრცის ფაქტორი პოლიტიკასა და პოლიტიკური მოღვაწეების საქმიანობაზე.

გეოპოლიტიკა წმინდა გონებრივი პროდუქტია, თუმცა მისი წარმოშობა არ იყო შემთხვევითი. მისი ფორმირება XIX-XX საუკუნეების მიჯნაზე გეოგრაფიის მეცნიერებათა დიაპაზონის გაფართოებას უკავშირდება. სწორედ ამ პერიოდში ჩამოყალიბდა პირველი გეოპოლიტიკური მიმდინარეობები, განსაკუთრებით იმ ქვეყნებში, რომელთაც გაბატონებული მდგომარეობა ეჭირათ ზღვებზე (აშშ, ინგლისი).

მოცემული სალექციო კურსი გეოპოლიტიკის, როგორც მეცნიერების ისტორიის და თანამედროვე ვითარების შესწავლას გულისხმობს და მჭიდრო კავშირშია სხვა საზოგადოებრივი მეცნიერებების ფართო სპექტრთან, შესაბამისად სასურველია სტუდენტს გააჩნდეს

საბაზო ცოდნა ფილოსოფიაში, ისტორიაში, პოლიტოლოგიაში, მსოფლიო ეკონომიკაში, საერთაშორისო ურთიერთობებში და ა.შ. აგრეთვე უცხო ენაში - დამატებითი ლიტერატურის გასაცნობათ.

კურსი შედგება ორი ნაწილისაგან:

- ✓ გეოპოლიტიკის საფუძვლები;
- ✓ გეოპოლიტიკური კატეგორიები (აქტორები).

წიგნი გეოპოლიტიკის საერთო კურსის პირველი ნაწილია და მასში განხილულია: თანამედროვე გეოპოლიტიკური აზრის ძირითადი კონცეფციები და მიდგომები. გამოვლენილია მსოფლიო გლობალური და რეგიონალური გეოპოლიტიკური პროცესების გეოგრაფიული, პოლიტიკური, სამართლებრივი ფსიქოლოგიური და ა.შ. ელემენტების, აგრეთვე, მსოფლიოს გეოპოლიტიკური სტრუქტურის ძირითადი ტენდენციები. გაანალიზებულია ის ძირითადი ფაქტორები, რომლებიც ზემოქმედებენ თანამედროვე გეოპოლიტიკური პროცესების ფორმირებაზე.

ავტორი მადლობას უხდის, პროფესორებს: მალხაზ ჩოხარაძეს, მურმან გორგოშაძეს, ლევან ჯაყელს და რევაზ დიასამიძეს. რომელთა რჩევებმა და მითითებებმა სერიოზული დახმარება გაუწიეს მოცემული წიგნის მომზადებაში.

და ბოლოს, სალექციო კურსი ინდივიდუალურ ხასიათს ატარებს და ავტორს არ გააჩნია ყველა მნიშვნელოვანი საკითხის განხილვის პრეტენზია. ის შორს დგას იმ აზრისგანაც, რომ მოცემული აქვს საბოლოო დასკვნები აღნიშნული პრობლემების ირგვლივ. პირიქით, იმედოვნებს, რომ მსჯელობა და შეფასებები შემდგომი შემოქმედებითი დისკუსიების საფუძველი გახდება.

შესავალი გეოპოლიტიკაში

გეოპოლიტიკის იდეა. კაცობრიობის განვითარების ტემპი XX საუკუნეში უპრეცედენტოდ გაიზარდა. 90-იანი წლების დასაწყისისთვის ცივილიზაციური წესრიგი ურყევი ჩანდა საზღვრები ევროპაში თითქოსდა „სამუდამოდ მოწესრიგდა“. ეს განწყობა ბირთვულ ეპოქაში პარიტეტით (სადაც საზღვრების ნებისმიერი სამხედრო რევიზია კატასტროფის ტოლფასი იყო) და მეორე მსოფლიო ომის შემდგომ მსოფლიოს გეოპოლიტიკური კონფიგურაციის ურთიერთაღიარებული შეთანხმებების სისტემით იყო განპირობებული.

თუმცა 90-იანმა წლებმა აჩვენა, რომ ბირთვულ ეპოქაშიც კი ქვეყნებისა და ერებისათვის არ არსებობდა გარანტირებული სივრცობრივი, გეოპოლიტიკური სტატუსი: ძველი სიბრძნე ახალ მსოფლიო წესრიგთან დაკავშირებით კვლავ აქტუალური გახდა. ანალოგიურ ვითარებაში აღმოჩნდა კაცობრიობის სხვა არაერთი მონაპოვარიც.

სახელმწიფოთა საგარეო და სამხედრო პოლიტიკის გეოგრაფიული ფაქტორებით განსაზღვრის იდეა ძველ ცივილიზაციებთან ერთად ჩამოყალიბდა. თუმცა XIX-XX საუკუნეთა მიჯნაზე, როცა მსოფლიოს გადანაწილებისათვის ბრძოლა ახალ ფაზაში შევიდა, პოლიტიკური გეოგრაფია მეცნიერების ცალკე დარგად ჩამოყალიბდა და ინტენსიური განვითარება დაიწყო. პოლიტიკური გეოგრაფიის საუნივერსიტეტო დისციპლინაში დაიწყო ინფორმაციულ-თეორიული ცოდნის შერწყმის პროცესი: ანალიტიკური მასალის

სახით შემოტანილ იქნა საერთაშორისო ურთიერთობების თეორიის ელემენტები, სამხედრო, ტექნოლოგიური ასპექტები და ... ჩამოყალიბდა გეოპოლიტიკა, როგორც პოლიტიკურ-გეოგრაფიული შეხედულება საერთაშორისო ურთიერთობების თეორიაზე.

გეოპოლიტიკა აერთიანებს პოლიტიკურ ტაქტიკასა და სამეცნიერო მეთოდოლოგიას. ის ქმნის სტრატეგიას, რომელიც გეოგრაფიულ სტატიკას პოლიტიკურ-გეოგრაფიულ და გეოპოლიტიკურ დინამიკად გარდაქმნის. პოლიტიკური პროცესების დინამიკა და სახელმწიფო მოღვაწეთა შემოქმედებითი ნება არსებითად ცვლის რეალურ სურათს. მსოფლიო პოლიტიკაში მუდამ ხდება ნებელობითი ძალისხმევა, რათა შეიცვალოს სამყარო სახელმწიფოსთვის.

XIX საუკუნეში დაიწყო ახალი მეცნიერების ჩამოყალიბება, რომელიც სწავლობდა სივრცის გავლენას ხალხთა, სახელმწიფოთა და საერთოდ კაცობრიობის ისტორიაზე. კარლ რითთერი ამ მეცნიერებას გამოყენებით მიწათმოქმედებას უწოდებდა, ფრიდრიხ რატცელი - პოლიტიკურ გეოგრაფიას.

იოჰან ჰერდერი	ისტორია გეოგრაფიაა მოქმედებაში, ხოლო გეოგრაფია - გაჩერებული ისტორია
იპოლიტ თენი	ფილოსოფიის ისტორია ზუსტად ასახავს ბუნებრივი ისტორიის ფილოსოფიას
ნაპოლეონ ბონაპარტი	სახელმწიფოთა პოლიტიკის გასაღები გეოგრაფიაშია

ისტორია და გეოგრაფია. გერმანელი ფილოსოფოსი ჰერდერი ხაზს უსვამს ადამიანებისა და მიწის ურთიერთკავშირს, მიწის ნაკვეთებზე სოციალური ენერჯის ხარჯვა ბევრადაა დამოკიდებული გეოგრაფიულ პირობებზე, ამიტომ შესაძლებელია ცივილიზაციის ისტორია განხილულ იქნეს გეოგრაფიის ბაზაზე.

ისტორიის გეოგრაფიული რეალიები

ობიექტი	მისია
ბრიტანული კუნძული	ინგლისის ძლევამოსილება: კუნძულოვანი უსაფრთხოება, რკინისა და ქვანახშირის საბადოთა ურთიერთსიახლოვე
ნილოსი	კონტროლი მდინდარ მოსავლებზე
ხუნ-ხე და იან-ძი	მდინარეებს შორის ნოყიერი ლანდშაფტი
ხმელთაშუა ზღვა	სავაჭრო გზები, გემთმშენებლობა

სივრცის მნიშვნელობაზე ნათლად მეტყველებს ჰერდერის ფანტაზია: „ხმელთაშუა ზღვა ცენტრალურ აზიაში რომ ყოფილიყო - არსებითად განსხვავებული იქნებოდა საკაცობრიო კულტურის ისტორია“. გეოგრაფიის გავლენას ისტორიაზე და პირიქით, განსაზღვრავს ურთიერთგავლენა, ურთიერთკავშირი და ურთიერთდამოკიდებულება: ისტორია ადამიანის დაუსრულებელი ბრძოლაა სივრცესთან. ის თავისი შრომითა და უნარით არსებითად ცვლის სახელმწიფოთა იერს - ჩინეთის დიდი კედელი, რომის აკვედუკები, ნაპოლეონისეული გზები, ტრანსკონტინენტური რკინიგზები, საზღვაო ნავსადგურები და ა.შ. ეს ყველაფერი არა მხოლოდ ისტორიული, არამედ გეოგრაფიული რეალობებიც არის. გეოგრაფია ისტორიის ილუსტრირება და დადასტურებაა. საზოგადოდ ცნობილი ქალაქ-სახელმწიფოთა ისტორიულ-კულტურული როლის შესახებ. ტერიტორია სახელმწიფოა, სივრცე არსებული წესრიგის განმსაზღვრელი: სახელმწიფო ენერჯის მნიშვნელოვანი ნაწილი მიმართულია სახელმწიფო ტერიტორიის გარდაქმნისაკენ. სახელმწიფოს გააჩნია ტერიტორია, მაგრამ ის მუდმივად ცდილობს შეიქმნას ადგილი არა მხოლოდ სივრცეში, არამედ ისტორიაშიც. ნებისმიერი სახელმწიფო ექსპანსია შესაძლებელია განხილულ იქნეს როგორც სახელმწიფოს მიერ თავისი სივრცობრივი სხეულის კორექცია ტერიტორიული გარდაქმნა.

სიცილიის შესახებ ძველ მსოფლიოში ცნობილია განოტოს ფორმულა: „პალერმო ვეროპისკენ იმზირება, აგრიგენტი აფრიკი-საკენ, სირაკუზი საბერძნეთისაკენ; ...ეს ფანჯრები სიცილიის სამ-მხრივი ორიენტაციის ფორმულაა“.

მეზობელი ხალხის პრობლემა, რაოდენობა და ხარისხი მნიშვნელოვან გავლენას ახდენს სახელმწიფოს ხასიათსა და სტილზე. გეოგრაფიულმა იზოლირებამ ინგლისს საშუალება მისცა წლების განმავლობაში „ბრწყინვალე იზოლაციის“ პოლიტიკა ეწარმოებინა. არასახარბიელო გეოგრაფიული ადგილმდებარეობა ნეგატიურ გავლენას ახდენდა და ახდენს. მაგალითად, პოლონეთის („ბუფერული სახელმწიფოს“) ზედიღბალზე, ჩრდილოეთელ მომთა-ბარე ტომებთან მეზობლობამ აუცილებელი გახადა ჩინეთის დიდი კედელის მშენებლობა და ა.შ.

მოსახლეობის და შესაბამისად, სამრეწველო ძალების ზრდას-თან ერთად აუცილებელი გახდა საცხოვრებლად გამოსადეგი ტერიტორიის ზრდა. მაგრამ ხმელეთის პარალელურად დედამიწის ზედაპირზე უზარმაზარი ტერიტორიების მომცველი ზღვების ათვისებაც მიმდინარეობს. გეოგრაფიული ჰორიზონტის ათვისებაში შესაძლებელია გამოიყოს შემდეგი პერიოდები:

1	მდინარეთის პერიოდი	ეგვიპტური, ბაბილონურ-ასირიული, ინდური და ჩინური ცივილიზაციები
2	ხმელთაშუა ზღვის პერიოდი	ფინიკია, კართაგენი, საბერძნეთი, რომი
3	ოკეანეთის პერიოდი	ატლანტის ოკეანე (ესპანური, ჰოლანდიური, ინგლისური და ფრანგული ცივილიზაციები)

პოლიტიკური გეოგრაფია და გეოპოლიტიკა. ჰაუსჰოფერის მიხედვით პოლიტიკური გეოგრაფია გეოპოლიტიკისაგან იმით განსხვავდება, რომ ის „სახელმწიფოს განიხილავს როგორც სივრცეს; ხოლო გეოპოლიტიკა სივრცეს განიხილავს სახელმწიფოს პოზიციიდან“.

პოლიტიკურ გეოგრაფიაში გეოგრაფები ისტორიითა და სახელმწიფოთმცოდნეობით ამყარებენ საკუთარ არგუმენტებს. ხოლო ეს უკანასკნელნი გეოპოლიტიკაში - თემით: უკეთ რომ გაიაზრონ ისტორია და სახელმწიფო, გვერდს ვერ უვლიან გეოგრაფიას. რუდოლფ კელნენი განმარტავს: „გეოპოლიტიკა არის სწავლება სახელმწიფოს, როგორც ისტორიული ორგანიზმის ან სივრცეობრივი მოვლენის შესახებ“. ის არსებითადაა გამსჭვალული დინამიზმით: სწავლობს სახელმწიფოებს მოძრაობაში, უწყვეტი ცვლილებებითა და მუდმივად უპირატესობის მიღწევის უფლებით. ისტორიის გეოგრაფიული კომპონენტის ანალიზისას, გეოპოლიტიკოსი პროგნოზს უკეთებს ტენდენციებს, შემდგომი განვითარების პერსპექტივებს, აგებს სცენარების კონსტრუქციებს და განსაზღვრავს პროგრამულ ქმედებებს. ამიტომ გეოგრაფი რობერტ ზიგერი პოლიტიკურ გეოგრაფიასა და გეოპოლიტიკას შორის სხვაობებზე საუბრისას აღნიშნავს: „პროგნოზი პირველის შემთხვევაში უცხობა, მეორესთვის კი განუყოფელი ნაწილი“. ანტონიო ფლამინი მოკლედ დაასკვნის: „პოლიტიკური გეოგრაფია - ანალიზია, ხოლო გეოპოლიტიკა - სინთეზი“.

გეოპოლიტიკა, როგორც მეცნიერება, მიმართულია სახელმწიფოსა და მისი პერსპექტივებისაკენ.

გეოპოლიტიკის სუბიექტი ყველა პროცესი დედამიწაზე მუდამ განისაზღვრებოდა და განისაზღვრება სახელმწიფოთა ურთიერთობებით, რომლებიც სხვადასხვა ეკონომიკური, იდე-

ოლოგიური, ისტორიული, პოლიტიკურ-ტერიტორიული და ა.შ - ინტერესის შესაბამისად კვლავაც განაგრძობენ ურთიერთთანამშრომლობას ან კამათს. ამიტომ სახელმწიფოთა პოტენციალი და პოზიციები ყოველთვის დამოკიდებული იქნება ძალათა ჯამზე.

პერსონა. თუკიდიდეს მრავალტომიანი შრომა „პელეპონესის ომი“. მნიშვნელოვანია იმით, რომ მასში პირველადაა ფორმულირებული ისტორიის გეოპოლიტიკური იდეა.

გეოპოლიტიკური პრაქტიკა არსებობს უძველესი ცივილიზაციებიდან მოყოლებული. არაბები ახალი დაპყრობილი ტერიტორიების ხალიფატის შემადგენლობაში შენარჩუნებას ეთნიკური შემადგენლობის შეცვლით ცდილობდნენ. ანალოგიურ პრაქტიკას მიმართავდნენ ასირიელი მეფეები. ერთიან სისტემაში გეოპოლიტიკა, როგორც მეცნიერება XIX-XX საუკუნეთა მიჯნაზე, გეოგრაფიასა და სხვადასხვა ტექნოლოგიებში რიგი მიღწევების წყალობით ჩამოყალიბდა და ვითარდებოდა ანგლო-საქსონური (მაკინდერი, სფიქმენი, მეინინგი) და გერმანული (რატცელი, ჩელენი, ჰაუსჰოფერი) სამეცნიერო სკოლების ფარგლებში.

გეოპოლიტიკის განვითარების ძირითადი ეტაპები

გეოპოლიტიკა წარმოიშვა გეოგრაფიული მეცნიერების ფუნდამენტიდან. და ეს არ არის შემთხვევითი, მიაქციეთ ყურადღება რთული სიტყვის შემადგენელი კომპონენტების სემანტიკას გრაფია - წერა, აღწერა; გეო - მიწა, სივრცე და პოლიტიკა – სახელმწიფო, იგულისხმება სახელმწიფოს გავლენა სივრცეზე.

ხალხთა ცხოვრებისა და საზოგადოების სივრცეზე დამოკიდებულების იდეა არახალაია და მასზე ჯერ კიდევ ძველი მოაზროვნეები მიანიშნებდნენ: არისტოტელე, ჰეროდოტე, სტრაბონი და ა.შ. არისტოტელე, მაგალითად, თავის ცნობილ ტრაქტატში - „პოლიტიკა“ აღნიშნავდა, რომ ხაბტას ცივი ქვეყნების მცხოვრებნი, ენერგიულები და მუდმივად თავისუფლების მამიებლები არიან, მაგრამ მათ არ აქვთ სიბრძნე, ამიტომ, როგორც საკუთარი საქმეებისა და მეზობელთა მართვის საქმეში სრულიად უუნარონი, საჭიროებენ პოლიტიკურ ხელმძღვანელობას. სამხრეთის (აზიის) ხალხი, პირიქით, ბრძენია, მაგრამ არაენერგიული, ამიტომ მონობა და დამოკიდებულება სხვებზე მათ „ბუნებრივ მდგომარეობას“ წარმოადგენს. ბერძნები კი რომლებიც შუალედური სივრცის მცხოვრებნი არიან, ორივე მხარის საუკეთესო თვისებებს ავლენენ.

ახალ პერიოდში გეოგრაფიული დეტერმინიზმის გამგრძელებელი, „სახელმწიფოს სუვერენიტეტის“ თეორიის ავტორი ჟან ზაღინი (1530-1596წწ) იყო, რომლის აზრით სწორედ გეოგრაფიული გარემო ზემოქმედებს ხალხის ხასიათზე. ზოღინის აზრით ადამიანის არსებობისათვის საუკეთესო პირობები ზომიერ სარტყელშია

ჩრდილოეთის განედის 40 და 50 გრადუსებს შორის. აქ ჩამოყალიბდა საკმაოდ ძლიერი სახელმწიფოები, ამ რაიონის შვილები იყვნენ უდიდესი სამხედრო ხელმძღვანელები, წარმატებული ვაჭრები და თუნდაც საუკეთესო მსახიობები ე.ი. ცალკეულ სახელმწიფოთა ძლიერება დამოკიდებულია გარშემო სარტყელის გავლენაზე.

განმანათლებლობის ეპოქაში მოცემულ მიმართულებას აღრმავებდა შარლ ლუი მონტესკიე. 1748 წელს გამოვიდა მისი ცნობილი ნაწარმოები, - 30 წლიანი შრომის ნაყოფი: „კანონთა გონი“, რომლის 17 წიგნი ეძღვნება სივრცეზე კლიმატის გავლენას, სახელმწიფოთა მოწყობის ფორმებსა და ცალკეული ხალხის წეს-ჩვეულებებს.

დღეს ყველა მეტნაკლებად განათლებული ადამიანისათვის წარმოსადგენია მსჯელობა თუ რა გავლენა შეიძლება ჰქონდეს – ქვეყნის ტერორიტორიულ სიდიდე სახელმწიფო მოწყობის ფორმებზე. ანალიზებდა რა სახელმწიფო მოწყობის ფორმებს მონტესკიე მივიდა დასკვნამდე, რომ მცირე სახელმწიფოებს შეესატყვისება – მართველობის რესპუბლიკური ფორმა; საშუალოს – მონარქია; ვრცელს დესპოტია.

მონტესკიეს შემდგომ კიდევ მრავალი მეცნიერი, განსაკუთრებით XIX საუკუნეში, დიდ ყურადღებას უთმობდა გეოგრაფიისა და პოლიტიკის ურთიერთკავშირს. მათ შორის კულტუროლოგი ჰერდერი, ფილოსოფოსი ჰეგელი; გეოგრაფოსები - ალექსანდრე ფონ ჰუმბოლტი და კარლ რითთერი.

და მაინც, მნიშვნელოვანი გარდატეხა გეოგრაფიული დეტერმინიზმის იდეურ განვითარებაში (გეოპოლიტიკაში) დაკავშირებულია გერმანელ მეცნიერის, გეოგრაფ ფრიდრიხ რატცელის (1814-1904) სახელთან. მიუხედავად იმისა, რომ ის არ არის ტერმინ

„გეოპოლიტიკის“ ავტორი, ბევრი რამ ამ პიროვნების მეცნიერული ნააზრევებიდან საფუძვლად დაედო გეოპოლიტიკის, როგორც მეცნიერების საბოლოო სახით ჩამოყალიბებას. საფრანგეთ-პრუსიის ომის მონაწილე, მისი დასრულების შემდეგ ის იწყებს ლექციების კითხვას მიუნხენისა და ლაიფციგის უნივერსიტეტებში.

რატეელის კონცეფციაში აქცენტი გადატანილია სივრცეზე – როგორც სახელმწიფოს ძირითად ძალაზე. თვით სახელმწიფო კი მასთან განიხილება როგორც ცოცხალი ორგანიზმი, მის ფესვებში ხალხის დაინტერესებული საქმიანობით, რომელთა ამოცანას მისი გარე სამყაროსაგან დაცვა წარმოადგენს.

თითოეულ სახელმწიფოს და ცალკეულ ხალხს გააჩნიათ თავისი „სივრცობრივი აზრი“. და „სივრცობრივი ენერგია“, ამ კომპონენტებს რატეელი უდიდეს მნიშვნელობას ანიჭებდა: სახელმწიფოს დაცემა – *თვლიდა იგი* - სივრცობრივი ენერგიის შესუსტების შედეგია.

ნაშრომებში „პოლიტიკური გეოგრაფია“ (1897); „სახელმწიფოს სივრცობრივი ზრდის კანონების შესახებ“ (1901) რატეელმა ჩამოაყალიბა ექსპანსიის 7 კანონი, რომელსაც ლ. გუმილიოვმა პასიონარული უწოდა:

1. სახელმწიფოთა სივრცობრივი ზრდა დამოკიდებულია მის კულტურულ ზრდაზე;
2. სახელმწიფოს ზრდას თან ახლავს აქტივობის მომეტება – იდეურობა, ვაჭრობა, მისიონერობა;
3. სახელმწიფოთა ზრდა ხორციელდება მცირე ქვეყნების ან ხალხთა ჯგუფების მიერთებით ან საერთოდ ჩაყლაპვით;
4. საზღვარი, როგორც პერიფერიული ზონა, სახელმწიფოს ძლიერების ან მისი სისუსტის ანარეკლია;

5. ზრდისას სახელმწიფო ყოველთვის ეცდება გარშემორტყმული სივრცისაგან შეითვისოს მხოლოდ ფასეული ელემენტები: სასაზღვრო ზოლი, უღელტეხილები, რეგიონები და ა.შ.
6. ტერიტორიული ზრდის იმპულსი მაღალგანვითარებული სახელმწიფოებიდან გამოედინება;
7. მომავალი იმ მსხვილი სახელმწიფოებისაა, რომლებიც ვრცელ კონტინენტალურ სივრცეს იკავებენ (ჩრდილოეთ ამერიკის, რუსეთის, ავსტრალიის, სამხრეთ ამერიკის ტიპი).

ბევრი კრიტიკოსი რატცელს აკრიტიკებდა როგორც ავტორს ნაშრომისა „კატეხიზმო კაპიტალისტათვის“, სადაც იგი არც კი ცდილობდა, აეხსნა დამპყრობელთა მიზნები. მისთვის უფრო მნიშვნელოვანი იყო ისეთი მექანიზმის შექმნა, რომელიც გეოგრაფიისა და პოლიტიკის ურთიერთკავშირის ახსნას შეძლებდა.

მეცნიერის აზრით, სივრცე კაცობრიობის ცხოვრების სტიმულატორია. მომავალი მსხვილ სახელმწიფო წარმონაქმნთა ხვედრია. კერძოდ, ისეთების, როგორებიცაა აშშ, რუსეთი, გაერთიანებული ლათინური ამერიკა, ავსტრალია.

დღევანდელი გადასახედიდან საყურადღებოა მისი პროგნოზი წყნარი ოკეანის ბედის შესახებ. რატცელი მას „მომავლის ოკეანეს“ უწოდებს. ეს რეგიონი – მისი აზრით – მსოფლიოს ბევრ წამყვან სახელმწიფოთა ურთიერთქიშპისა და დაპირისპირების ობიექტად იქცევა.

სახელმწიფოები, რომლებიც დომინირებენ წყნარ ოკეანეში, დომინირებენ მსოფლიოში. მისი ძირითადი რესურსი უკიდევანო მოცულობა და სტრატეგიული ადგილმდებარეობაა. რატცელის წინასწარმეტყველებით, წყნარი ოკეანის ზონა იქცევა აშშ-ს,

ინგლისს, რუსეთს, იაპონიასა და ჩინეთს შორის ძალათა ურთიერთმოსინჯვის პოლიგონად. ეს შეტაკება კი ისტორიაში იქნება ერთი ციკლის ერთგვარი დასასრული და ახალი ერის დასაწყისი. გამარჯვებული კი ამ შეტაკებიდან არა საზღვაო, არამედ კონტინენტური ქვეყნები გამოვლენ, რომელთაც უმსხვილესი სახმელეთო სივრცობრივი რესურსი გააჩნიათ.

ამრიგად, რატველი სივრცის პასიური აღწერილობიდან მის (სივრცის) გეოპოლიტიკურ და გეოსტრატეგიულ ასპექტზე გადაერთო. მისი იდეები აიტაცეს მისმა მოსწავლეებმა და მიმდევრებმა გერმანიაში და მის საზღვრებს გარეთ.

რატველის მოსწავლეთაგან ერთ-ერთი, პოლიტოლოგიისა და ისტორიის შვედი პროფესორი, პანგერმანისტი რუდოლფ ჩელენი (1846-1922) იყო. ის საკმაოდ აქტიურად მონაწილეობდა ქვეყნის პოლიტიკურ ცხოვრებაში, იყო შვედეთის პარლამენტის წევრი. სამეცნიერო მიმოქცევაში სწორედ მან შემოიტანა და დაამკვიდრა ტერმინი გეოპოლიტიკა.

გეოპოლიტიკა, ჩელენის მიხედვით, „არის მეცნიერება სახელმწიფოს, როგორც გეოგრაფიული ორგანიზმის შესახებ“.

ჩელენის შრომის სათაური - „სახელმწიფო, როგორც ცხოვრების სტილი“ (1916) რატველის იდეათა გაგრძელებაზე მეტყველებს.

„სახელმწიფო შემთხვევითი კონგლომერატი კი არაა, რომელიც მხოლოდ კანონმდებელთა ფორმულებით ინარჩუნებს თავს, არამედ ის ცოცხალი არსებაა“. როგორც ასეთი, ის მიჰყვება თანმიმდევრული ზრდის კანონს: „ძლიერი სიცოცხლისუნარიანი სახელმწიფოები, რომელთაც გააჩნიათ ორგანული სივრცე, ექვემდებარებიან საკუთარი საზღვრების გაფართოების კატეგორიულ იმპერატივს (კოლონიზაციის, შერწყმის ან დაპყრობის გზით)“.

თავის მასწავლებელს ის ავსებს იმით, რომ სახელმწიფოს ხასიათის განსაზღვრისას სივრცესთან ერთად სახელმწიფოს სასურველი ჯანმრთელობისათვის კიდევ ოთხ ელემენტს ასახელებს:

- მეურნეობის ფორმები (ეკოპოლიტიკა);
ეროვნულ-ეთნიკური ხასიათი (დემოპოლიტიკა);
- სოციალურ-კლასობრივი ურთიერთგაგება (სოციოპოლიტიკა);
- სახელმწიფო მართვის ფორმები (კრატოპოლიტიკა).

ყოველივე ეს, ერთად აღებული – ჩელენის მიხედვით – ქმნის „ერთსა და იმავე ძალის 5 უძირითადეს ელემენტს (ხელზე ხუთი თითის მსგავსად)“ რომელიც მშვიდობინობის პერიოდში შრომობს, ომიანობისას - ომობს.

სახელმწიფოს შეფასების მნიშვნელოვანი კრიტერიუმი – ძალაა. სახელმწიფოები აღზევდებიან მაშინ, როცა ძლიერნი არიან. ძალა სახელმწიფოსათვის – იგივე ჩელენის აზრით – კანონზე მნიშვნელოვანიცაა, რამეთუ, საკუთრივ კანონი შესაძლებელია ზურგს „ძალით“ იმაგრებდეს.

გერმანოფილი მეცნიერი, გერმანელებს „ახალგაზრდა ხალხად“ მოიხსენიებდა „ბებერი“ ფრანგებისა და ინგლისელები-საგან განსხვავებით, აცნობიერებდა რა სკანდინავიის ქვეყნების სისუსტეს და მათი მიმართულებით შესაძლო აგრესიის მაღალ რისკს ის გერმანო-ნორმანული კავშირის შექმნის იდეით გამოდიოდა, რომელსაც სათავეში გერმანია ჩაუდგებოდა.

მართალია, რატცელისა და ჩელენის იდეებმა გეოგრაფიისა და პოლიტიკის ურთიერთკავშირის შესახებ, საფუძველი ჩაუყარა გეოპოლიტიკას, მეცნიერული დისციპლინის იერი მას (საბოლოო სახით) ალფრედ მეხენმა და ჰაროლდ (ჰელფორდ) მაკინდერმა

მისცა გლობალური გეოპოლიტიკური კონცეფციებით, მსოფლიოს პერსპექტიული და რეტროპერსპექტიული თეორიებით.

ამერიკელი ადმირალი ალფრედ მეხენი (1840-1914) – სამხედრო ფლოტის ისტორიის მასწავლებელი – მივიდა დასკვნამდე, რომ საზღვაო ძლიერება განსაზღვრავს სახელმწიფოს ძლიერებას მთლიანობაში. მისი ძირითადი ნაშრომი, რომელიც 1890 წელს გამოქვეყნდა, არის „საზღვაო ძალის გალენა ისტორიაზე“.

წიგნმა არნახული წარმატება ჰპოვა. მხოლოდ ინგლისსა და აშშ-ში მან 32 გამოცემას გაუძლო. თარგმნილი იქნა თითქმის ყველა ევროპულ ენაზე. წიგნს „საზღვაო ძალის ფილოსოფიასაც“ უწოდებენ.

გერმანიის კაიზერი ვილჰელმ II, საუბრობდა რა ნაწარმოების ღირებულებაზე, ამტკიცებდა, რომ ის ცდილობს გაიზუთხოს მეხენის შრომა. მანვე გასცა ბრძანება, დაგზავნილიყო წიგნი ყველა სამხედრო საზღვაო და სახომალდო სკოლის ბიბლიოთეკებში. წიგნს საკმაო აღიარება ჰქონდა იაპონიაშიც.

მეხენის კონცეფციის თანახმად, საზღვაო ძლიერება განსაზღვრავს ქვეყნებისა და ხალხის ისტორიულ ბედს. ცდილობდა რა აეხსნა ინგლისის სხვა სახელმწიფოებზე აღმატებული ძლიერება XIX საუკუნეში, ადმირალი წერდა: „ზღვებზე კონტროლი სიმდიდრის აკუმულირების საუკეთესო გზაა“

მეხენმა ჩამოაყალიბა ფორმულა:

სამხედრო ფლოტი + სავაჭრო ფლოტი + სამხედრო-საზღვაო ბაზები = საზღვაო ძლიერებას

საზღვაო ძალის პარამეტრები განისაზღვრება: ქვეყნის გეოგრაფიული ადგილმდებარეობით, მისი ბუნებრივი რესურსებითა და კლიმატით, აგრეთვე, მოსახლეობის რაოდენობრივი შემადგენლობით, ეროვნული ხასიათითა და სახელმწიფო წყობით.

გამომდინარე აქედან ის ცდილობს, დაასაბუთოს აშშ-ს უდიდეს საზღვაო ძალად ქცევის აუცილებლობა, განიხილავს რა მას ქვეყანად, რომელიც ევროპული ცივილიზაციის უპირველეს მცველად, მფარველად ჩამოყალიბდება. ამ სერიოზული მისიის აღსრულება კი იწყება საკუთრივ ამერიკის კონტინენტზე ბატონობით (ე.წ. მონროს დოქტრინა (1758-1831). შემდეგი ნაბიჯი კი ოკეანეთში გაბატონება იქნება, რასაც ამერიკა ძლიერი ფლოტით მოახერხებს.

იმისათვის, რომ აშშ იქცეს მსოფლიო სახელმწიფოდ, მან, მეხენის მიხედვით, უნდა შეძლოს:

1. აქტიური თანამშრომლობა ბრიტანეთის საზღვაო ძალებთან;
2. გერმანიის საზღვაო პრეტენზიებისათვის წინააღმდეგობის გაწევა;
3. თვალყურის გადევნება იაპონიის მომეტებულ ექსპანსიაზე ოკეანეთში და საჭიროების შემთხვევაში მისთვის ხელის შეშლა;
4. ევროპელებთან ერთად აზიელთა წინააღმდეგ კოორდინირებული მოქმედება.

საზღვაო ცივილიზაციის ძირითად საფრთხეს ის კონტინენტურ ქვეყნებში - რუსეთში, ჩინეთსა და გერმანიაში ხედავდა. მათი გეოპოლიტიკური მნიშვნელობის შემცირების მიზნით მეხენი აუცილებლად მიიჩნევდა სახმელეთო და საზღვაო ზოლებში მათი ტერიტორიების ბლოკირებას. ამ პრინციპით შეიქმნა და მოგვიანებით ამოქმედდა კიდევ ამერიკული „ანაკონდის“ გეგმა, რომელიც ცალ-ცალკე თითოეული ამ ქვეყნის „მოგუდვას“ ითვალისწინებდა.

პირველ მსოფლიო ომში ეს სტრატეგია რეალიზირებული იქნა ანტანტის აქტიური მხარდაჭერით, გაიხსენეთ: ყველა სტრატეგიულად მნიშვნელოვანი ნავსადგური, მათ შორის არხანგელსკი ინტე-

რვენტა მიერ იქნა დაკავებული. მეხენის გეოპოლიტიკური იდეები განსაკუთრებით „ცივი ომის“ პირობებში ხორციელდებოდა.

მნიშვნელოვანი წვლილი გეოპოლიტიკის განვითარებაში შეიტანა ინგლისელმა გეოგრაფმა ჰელფორდ მაკინდერმა (1861-1947). მან პირველმა მოხაზა საკმაოდ შთამბეჭდავი მსოფლიოს გლობალური სახმელეთო მოდელი.

მაკინდერი ასწვლიდა ოქსფორდში შემდეგ კი ხელმძღვანელობდა ლონდონის ეკონომიკურ სკოლას. 1910 წლიდან 1922 წლამდე იყო თემთა პალატის წევრი.

მისი იდეების პირველი სერიოზული გამოხატულება იყო 1904 წელს ბრიტანეთის გეოგრაფიული საზოგადოების წინაშე გაკეთებული მოხსენება „ისტორიის გეოგრაფიული ღერძის“ შესახებ. ალექსანდრე დუგინის აზრით ამ მოხსენების ტექსტი თავისუფლად შეიძლება ჩაითვალოს ამ დისციპლინის ისტორიაში ძირითად გეოპოლიტიკურ ტექსტად.

მაკინდერის რწმენით, პლანეტარული თვალსაზრისით სამყაროს ცენტრში დგას ევრაზიის კონტინენტი, ხოლო მის ცენტრში – „სამყაროს გულში“ ან „პართლენდში“ - შუამდებარე მიწა – რომელიც არის მსოფლიოს კონტროლის მნიშვნელოვნად ხელსაყრელი გეოგრაფიული პლაცდარმი.

„პართლენდი“ მოიცავს პირველყოვლისა რუსეთს, ბალტიის ზღვას, დუნაის, მცირე აზიას (თურქეთს), ამიერკავკასიას, ირანს, მონღოლეთს. აღმოსავლეთსა და სამხრეთში „პართლენდი“ ქვეყნებით რომლებიც ქმნიან მუსონურ სასაზღვრო ზოლს“ და „არაბეთის რაიონს“. „პართლენდსა“ და ევროპის სანაპირო სარტყელს შორის დემარკაციულ ზონას წარმოადგენდა გერმანია.

ჩრდილო ამერიკა, იაპონია, ავსტრალია, აფრიკა და ინგლისი მაკინდერის რუკაზე მიეკუთვნებიან „საგარეო ან კუნძულოვან ხაზს“.

რომ არ მოხდეს მოვლენათა არასასურველი განვითარება, საზღვაო ქვეყნები (აშშ, ინგლისი და იაპონია) უნდა გაერთიანდნენ და გადამწყვეტი ბრძოლა აწარმოონ „ჰართლენდის“ სიღრმეებში შესაღწევად. ამ მიმართებით მეტად მნიშვნელოვანია შავსა და ბალტიის ზღვებს შორის არსებული აღმოსავლეთ ევროპის ტერიტორია.

მაკინდერის გეოპოლიტიკურმა კანონმა 3 მაქსიმის სახით დიდი მნიშვნელობა შეიძინა:

ის, ვინც აკონტროლებს აღმოსავლეთ ევროპას, აკონტროლებს „ჰართლენდს“; ვინც აკონტროლებს „ჰართლენდს“, ის აკონტროლებს მსოფლიო კუნძულს; ვინც აკონტროლებს მსოფლიო კუნძულს, ის აკონტროლებს მთელ სამყაროს.

აღმოსავლეთ ევროპა – ეს არის „ჰართლენდის“ გული, რომელიც პირველყოვლისა მოიცავს რუსეთის ნაწილს. ბალტიისპირეთს, პოლონეთსა და ფინეთს – ჩრდილოეთში და ბალკანეთის ქვეყნებს სამხრეთში.

ჰართლენდი – ან მსოფლიო პოლიტიკის ღერძისმიერი რეგიონი, რომელიც მოიცავს ევრაზიის შიდა, უკიდუგანო სივრცეს სადაც, მაკინდერის აზრით, სტრატეგიულ როლს რუსეთი თამაშობს და „წარმოადგენს მსოფლიო პოლიტიკის ღერძისეული რეგიონის ევრო-აზიურ რაიონს, რომელიც მიუწვდომელია გემებისათვის, მაგრამ უძველესი დროიდან მოყოლებული მისაწვდომია მომთაბარეთათვის, შესაძლოა ეს რეგიონი, დღეს რკინიგზებით დაიქსაქსოს. აქ არის მრავლის მომცემი და იმავდროულად განსაზღვრული პირობები. სამხედრო-მოხილური და სამრეწველო სახელმწიფოები.

რუსეთმა აქ შეცვალა მონდოლეთის იმპერია. ზეწოლამ ფინეთზე, სკანდინავიაზე, პოლონეთზე, თურქეთზე, სპარსეთზე, ინდოეთზე და ჩინეთზე შეანელა სტაქელთა მუდმივი დარბევები. დღეს ის ცენტრალურ, სტრატეგიულ მდგომარეობას ინარჩუნებს, რომელიც ევროპაში გერმანიამ დაიჭირა, მას ყველა მიმართულებით (ჩრდილოეთის გამოკლებით) შეუძლია მიიტანოს და იმავდროულად მოიგერიოს იერიში. ამ მობილურობის განვითარების პიკი მხოლოდ დროის საკითხია. ვერანაირი სოციალური რევოლუცია ვერ შეცვლის მის დამოკიდებულებას გეოგრაფიულ საზღვრებთან დაკავშირებით.

მაკინდერი არ გამორიცხავს რუსეთის შესაძლო ზრდას ღერძისეულ ზოლში (რომლის შედეგი შეიძლება იყოს „ახალი მსოფლიო იმპერიის“ შექმნა), ან კიდევ მის არასასურველ დასუსტებას რომელიმე აზიური სახელმწიფოს სასარგებლოდ.

მსოფლიო კუნძული = ევრაზია + აფრიკა, კონტროლი ამ სივრცეზე მსოფლიო ბატონობის საფუძველია.

ცდილობდა რა დაესაბუთებინა გერმანიის აღმოსავლეთით გაფართოების დაუშვებლობა, მონაწილეობას იღებდა ევრსალის შეთანხმების მომზადებაში, ამისათვის მან გერმანია-რუსეთს შორის დამოუკიდებელ სახელმწიფოთა მიერ „შუალედური რგოლის“ შექმნის აუცილებლობა მოითხოვა. I მსოფლიო ომის შემდგომ ამ იარუსების პიონერებად იქნენ ფინეთი, ესტონეთი, ლატვია, ლიტვა, პოლონეთი, ჩეხოსლოვაკია და რუმინეთი. თუმცა მათი პოზიციები ოქტომბრის რევოლუციის შემდეგ შეიცვალა, ისინი უკვე არა რუსეთს იცავდნენ გერმანიისაგან, არამედ დასავლეთს „ბოლშევიკური საფრთხისაგან“.

1919 წელს, თავის წიგნში „დემოკრატიული იდეალები და რეალობა“ მაკინდერი წერდა „რა მოუვა საზღვაო ძალებს, თუკი ერთ

დღეს დიდი კონტინენტი პოლიტიკურად გაერთიანდება, იმისთვის, რომ ძირითად, უძლველ არმადად იქცეს“ ეს საკითხი დღემდე ანგლოსაქსთა სიფხიზლის ძირითადი მიზეზია.

1943 წელს, 82 წლის მეცნიერი სტატიაში „მრგვალი მსოფლიო და მსოფლიოს დაპყრობა“ აღნიშნავდა, რომ თუკი საბჭოთა კავშირი ომიდან გამარჯვებული გავა, ის უმსხვილეს სახმელეთო სახელმწიფოდ იქცევა. ბრიტანეთმა კი ამ პროცესს დასავლეთელ მოკავშირეებთან ერთად მაქსიმალურად უნდა შეუშალოს ხელი, არ უნდა დაუშვან მისი დომინირება მსოფლიოში.

რაც შეეხება მის კონცეფციას ღერძისეული რეგიონის შესახებ მან უმნიშვნელო რევიზია განიცადა. ჰართლენდი გახლეჩილ იქნა ორ ნაწილად: საკუთრივ „ჰართლენდი“ და „ლენალენდი“. ლენალენდი, რომელიც ხელუხლებელი ბუნებრივი სიმდიდრეების პატრონია, შეიძლება გამოყენებულ იქნეს პასიური კოლონიზაციისათვის და კუნძულოვანი სახელმწიფოების მხრიდან „ჩასახლები-სათვის“ და ეს ჰართლენდის – რუსეთის წინააღმდეგ.

მეხენი და მაკინდერი თავიანთი გეოპოლიტიკური იდეებით (საზღვაო და სახმელეთო ძლიერების შესახებ) გემრიელ ლუკმად იქცა პოლიტიკის ავტორთა და თეორეტიკოსთათვის. საუკუნეების გასაყარზე ნაყოფიერ ნიადაგად იქცა რუსეთიც., რომელსაც ხმელეთის 1/6 ნაწილი უჭირავს უმსხვილესი ეკონომიკური პოტენციალის მქონე ეს ქვეყანა თანდათანობით ძალთა ერთ-ერთ ცენტრად ყალიბდებოდა, იბენდა გეოპოლიტიკურ ამბიციებს.

I მსოფლიო ომის დაწყებამდე ცოტათი ადრე ფრანგი მიმომხილველი ედმონ თერი თავის წიგნში „რუსეთი 1914 წელს“ საინტერესოდ მსჯელობდა სახელმწიფოს ძლიერების ეკონომიკურ ფაქტორებზე. კერძოდ:

1. მკვიდრი მოსახლეობის ზრდის აუცილებლობაზე;

2. საწარმოო პროდუქციის ზრდაზე;
3. სახელმწიფო სახალხო განათლებისა და ეროვნული უსაფრთხოების უზრუნველსაყოფად სახსრების მოძიებაზე.

მანვე გაანალიზა სიტუაცია რუსეთში, სადაც მოსახლეობა 1902 წლიდან 1917 წლამდე 31,7 მლნ. ადამიანით (22,7%); მარცვლეულის წარმოება 22,5%-ით, კარტოფილის - 31,6%-ით, შაქრის ჭარხლის - 42%-ით გაიზარდა. მრეწველობის ზრდამ 1904-1913 წლისათვის 88% შეადგინა. ქვანახშირის მოპოვება გაიზარდა 79%-ით. რკინა-ლითონისა - 50%-ით და ა.შ., უფასო დაწყებითი განათლება უნდა შემოეღოთ 1922 წელს.

„გადაუჭარბებელი იქნებოდა გვეთქვა, - წერს თერი - რომ ვერცერთი ევროპული სახელმწიფო ვერ აღწევდა მსგავს ტემპებს“. „თუკი ეს დიდი ევროპული ერი თავის საქმეს ისეთივე ტემპებით წარმართავს 1912-1950 წწ. როგორც ეს 1900-1912 წწ. ხდებოდა, ის იქცევა დომინანტად ევროპაში, როგორც პოლიტიკის, ასევე ეკონომიკისა და ფინანსების სფეროში“.

არსებობდა გერმანული პროგნოზიც, რომელიც ფრანგულის ანალოგიური იყო: „ათი წლის შემდეგ რუსეთს ვეღარ დავეწვეით“.

ყოველივე ამას ევროპელებთან ერთად კარგად ხვდებოდნენ რუსეთშიც, კერძოდ, სტოლიპინი, რომელიც გონებაშიც კი არ გაივლებდა ომის შესაძლებლობას რუსეთში, წერდა: „ვიდრე მე ხელისუფლებაში ვარ, ყველაფერს გავაკეთებ იმისათვის, რომ არ მივიდეს რუსეთი ომამდე. ყოველი შემთხვევისათვის მანამ, ვიდრე არ განხორციელებულა ის პროგრამა, რომელიც მას შინაგანად გამოაჯანმრთელებს. აბსურდია ვბაძოთ გარე სამყაროს მანამ, ვიდრე არ გავანადგურებთ ქვეყნის უდიდეს მტრებს - ესერებს შიგნით. ვიდრე არ გავატარებთ აგრარულ რეფორმას, რეალური ძალა მათ ხელში იქნება...“.

I და II მსოფლიო ომებში რუსეთი უფრო ჩაითრიეს, ვიდრე თავად ჩაერთო და ეს იმიტომ, რომ გამორიცხულიყო მისი გეოპოლიტიკური ლიდერობა.

რუსული გეოპოლიტიკის ჩამოყალიბებაზე მნიშვნელოვანი გავლენა იქონია გეოგრაფიამ, განსაკუთრებით კი სამხედრო გეოგრაფიამ, ამ სფეროს საკმაოდ სერიოზული წარმომადგენელი იყო გენერალ-ფელდმარშალი დიმიტრი მილიუტინი (1816-1912წწ.).

მისი წიგნი, „სამხედრო გეოგრაფიისა და სამხედრო სტატისტიკის მნიშვნელობის კრიტიკული გამოკვლევა“, ითვლება რუსული გეოპოლიტიკის ჩანასახად. მასში განსაზღვრული იყო რუსული გეოპოლიტიკის პრიორიტეტები. ძირითად მოწინააღმდეგედ მილუტინი ზრიტანეთს, მოკავშირედ კი გერმანიას მიიჩნევდა. თურქმენეთის მხარის დამორჩილებით, რუსეთმა მოწინავე პოზიციები დაიკავა ინდოეთთან მიმართებაში, რომელიც იმ დროისათვის ინგლისის იმპერიის ძლიერების წყარო და აქედან გამომდინარე მისი აქილევის ქუსლი იყო.

მილუტინის აზრით, აუცილებელია თურქეთის ევროპიდან განდევნა და ბალკანეთის კონფედერაციის შექმნა, სრუტეებისათვის ნეიტრალიტეტის სტატუსის მინიჭება. რუსეთის ბუნებრივ მეტოქეებად კი ის აშშ-ს თურქეთსა და ჩინეთს ასახელებდა.

სერიოზულ გეოპოლიტიკურ შრომად იქცა ა. ვანდამის წიგნი „ჩვენი მდგომარეობა“, რომელიც 1912 წელს გამოვიდა. კლიმატური ფაქტორების გათვალისწინებით ავტორს რეალობად მიაჩნდა რუსეთის სწრაფვა „შზისა და თბილი წყლებისაკენ“. სამყაროს შესაძლო იერს განსაზღვრავს ინგლისსა და რუსეთის ურთიერთობები. მხოლოდ რუსეთს თუ შეუძლია ხელი შეუშალოს ანგლო-საქსთა მსოფლიო ბატონობას. ეს კი შესაძლებელი გახდება სხვა სახემლეო სახელმწიფოებთან - საფრანგეთთან და გერმანიასთან - ერთად.

პანსლავისტი დანილევსკიც არ გამორიცხავდა ინდოეთის რუსეთის გავლენის სფეროში შესვლის რეალობას. „რაც რუსეთის ერთ-ერთი თავდაცვითი სისტემა იქნება ინგლისის წინააღმდეგ“. „ინდოეთის ცივილიზება რუსეთს ვალდებულებად აწერია“. სლავოფილები თვლიდნენ, რომ „მათთვის და აზიისათვის ცხოვრების არსი რწმენაა“ და მათი ცხოვრების წესი „სუნთქავს აღმოსავლური რწმენა-წარმოდგენებით“.

ლევ მეჩნიკოვმა ჩამოაყალიბა საკუთარი მოსაზრება ცივილიზაციასა და სივრცის ურთიერკავშირს შორის. მისი ძირითადი შრომა: „ცივილიზაცია და უდიდესი ისტორიული მდინარეები. თანამედროვე საზოგადოების განვითარების გეოგრაფია და თეორია“, გამოქვეყნებულ იქნა 1889 წელს.

მასში მოცემულია საზოგადოების განვითარების ჰიდროსფეროზე დამოკიდებულების იდეა: მდინარეებზე, ზღვებსა და ოკეანეებზე. მან კაცობრიობის ისტორია 3 პერიოდად დაჰყო:

1. მდინარეთის პერიოდი მოიცავს 4 უძველეს ცივილიზაციას (ეგვიპტე ნილოსზე, მესოპოტამია ტიგროსსა და ევფრატზე, ინდოეთი ინდსა და განგზე, ჩინეთი იანგზისა და ხუნხეზე), ამ პერიოდის მახასიათებელი შტრიხებია – მონობა და დესპოტიზმი.
2. ხმელთაშუაზღვისპირული პერიოდი (კართაგენიდან კარლოს დიდამდე), რომელიც ბატონყმობითა და ოლიგარქიული რეჟიმებით ხასითდება.
3. ოკეანეთი მოიცავს ახალ პერიოდს (ამერიკის აღმოჩენიდან) მეჩნიკოვის მიხედვით ეს პერიოდი ეს-ესაა იწყება, მასში უნდა განხორციელდეს თავისუფლება, თანასწორობა და ძმობა.

ცნობილი ისტორიკოსი და პოლიტოლოგი, კონსტიტუციური მონარქიის მომხრე – ზორის ჩიჩერინი (1828-1904) ყურადღებას მიაპყრობდა „რუსული ტერიტორიების სიდიდეს და მისი ტერიტორიების დიდი ნაწილის აუთვისებლობას“.

იგივე პოზიცია უჭირავს ივან სოლონევიჩს (1891-1953წწ.), თავისი შეხედულებებით ის აშკარა მონარქისტი იყო. საუბრობდა რა რუსეთის სიდატაკეზე, ამტკიცებდა, რომ ამას პოლიტიკურ წყობასთან არანაირი კავშირი არა აქვს, რომ ამის მიზეზი რუსეთის გეოგრაფიული დაქუცმაცებულობაა.

თვითონვე ცდილობდა შეეპირისპირებინა ერთიმეორესთან პიროვნების თავისუფლება რუსეთში, აშშ-ში და ინგლისში. „ამერიკული თავისუფლება, ისევე როგორც ამერიკული საზოგადოება, - წერდა ის - განისაზღვრება ამერიკული გეოგრაფიით, რუსული თავისუფლება და სიმდიდრე განსაზღვრულია რუსული გეოგრაფიით.“

რუს ხალხს არასოდეს ექნებათ ისეთი თავისუფლება, როგორც აშშ-სა და ინგლისშია. აღსანიშნავია ის, რომ ამ ორი უკანასკნელის უსაფრთხოება გარანტირებულია ოკეანეებითა და სრუტეებით. მაშინ, როცა რუსეთში ეს შეიძლება მხოლოდ სამხედრო ვალდებულებით. ყველა „არათავისუფალისაგან“ სამხედრო ვალდებულება არის აუცილებელი „არათავისუფლება“.

მნიშვნელოვანი წვლილი რუსული გეოპოლიტიკის განვითარებაში შეიტანა ნიკოლაი ტრუბეცკომ (1890-1938წწ.), პეტრე სავიციმ (1895-1968წწ.) და ლევ გუმბელიოვმა (1912-1992წწ.).

ალექსანდრე დუგინის მიხედვით ევრაზიულობა რთული გეოპოლიტიკური გაგებაა. ისტორიულ-საკაცობრიო ცივილიზაციის აღმოსავლეთ სექტორი, არის სტრატეგიულად აქტუალური, აღმოსავლეთ თელუროკრატიული სახელმწიფოებისა და ერების პოტენ-

ციური ბლოკი, რომელმაც უარი განაცხადა დასავლეთის ფასეულობათა აღიარებაზე.

ევრაზიულობის საფუძვლებშივე მოცემულია თეზისი ევრაზიის აბსტრაქტულობის შესახებ. ის უფრო განსაკუთრებული ცივილიზაციაა, მსოფლიოს ერთ-ერთი გეოპოლიტიკური ცენტრი. ევრაზიონისტთა ცნობიერებაში ევროპა შემოიფარგლება მხოლოდ დასავლეთი ევროპით. აღმოსავლეთ ევროპა კი ევრაზიის ნაწილია. გარდა ამისა, ევრაზია დასავლეთ ციმბირისა და თურქეთის დაბლობებია. აღმოსავლეთით, სამხრეთ-აღმოსავლეთით და სამხრეთით მათაა გაქვავებული სისტემებია. რუსეთი ამ სივრცის ცენტრია. „რუსეთს გააჩნია გაცილებით მეტი უფლება, ვიდრე ჩინეთს, თავი შუა სახელმწიფოდ გამოაცხადოს. თუკი გერმანია ეს არის შუამდებარე ქვეყანა ევროპაში, ხოლო ევროპა ევრაზიის „დასავლეთი კონცხია“, რუსეთი თავის კონტინენტზე ცენტრალურ პოზიციას იჭერს.

რუსეთი არც ევროპის ნაწილია და არც აზიის გაგრძელება. ის არის დამოუკიდებელი სამყარო, დროსა და სივრცეში. განსაკუთრებული იმპერიულ-ეთნიკური წარმონაქმნით, რომელშიც სლავი და თურქი სუბსტრატები ჰარმონიულად ერწყმიან ერთმანეთს.

ევრაზიონისტები თვლიან, რომ თურქებმა თათარ-მონღოლების სახით რუსეთის სახელმწიფოებრივ განვითარებაში არა უარყოფითი არამედ დადებითი როლი შეასრულეს. თათარ-მონღოლთა უღელმა ერთგვარად შეინარჩუნა ის რომანო-გერმანო-კათოლიკური აგრესიისაგან და დაიცვა მისი გეოპოლიტიკური დამოუკიდებლობა (თათართა გარეშე ვერ იქნებოდა რუსეთი).

ოქროს ურდოს უღელის გადაგდება ხანის მიერ ფსონის მოსკოვზე გადატანას დაემთხვა, რასაც თათარ თავადთა მოსკოვის დაქვემდებარებაში გადასვლა მოჰყვა. თათარ-მონღოლთა 200

წლიანი ბატონობის შემდეგ რუსეთი ერთიან, შერეულ, მართმადიდებლურ სახელმწიფოდ ჩამოყალიბდა. პეტრე I რეფორმებმა კი საფუძველი ჩაუყარა ახალ რომანულ-გერმანულ უღელს – ევროპული იდეების დამკვიდრებას. რომლის ფაქტობრივი შედეგია კომუნიზმი.

მისი დაძლევის საშუალება გაჩნდა საბჭოთა კავშირის შექმნით, რომელშიც მოიძებნა ევრაზიონიზმის შენარჩუნების საუკეთესო ფორმები: საბჭოეზი და ფედერაციული მოწყობა. შემდგომში მართლმადიდებლობის ბოლშევიკური იდეებით შეცვლამ საშუალება მისცა ევრაზია-რუსეთს გაბრწყინებულიყო.

გეოპოლიტიკის განვითარებაში სავიციის როლი განუზომელია (მის სწავლებებზე აღიზარდა ლ. გუმბილიოვი). მიუხედავად იმისა, რომ 10 წლის განმავლობაში ის რუსულ ბანაკებში იყო დატყვევებული დიდი გავლენა მოახდინა საბჭოთა ხელისუფლების პოლიტიკაზე, რომელიც გარდაქმნებამდე ევრაზიულობის კურსის აქტიურ მხარდაჭერაში გამოიხატებოდა.

ევრაზიონიზმში, როგორც გეოპოლიტიკურ მიმდინარეობაში, შეიძლება გამოიყოს სამი ძირითადი ეტაპი:

1. 1921-1926წწ. სოფია-პრავა-ბერლინი. მოძრაობის აღმასვლა დაკავშირებულია „ევრაზიული მედროვის“ გამოცემასთან. 1926 წელს გამოვიდა ანალოგიური პროგრამული დოკუმენტი „ევრაზიულობა“;
2. 1926-1929წწ. მოძრაობის ცენტრი გადავიდა პარიზში, სადაც გამოდის გაზეთი „ევრაზია“;
3. 30-იან წლებში მოძრაობა ნელდება და მალევე წყვეტს არსებობას.

1960-იან წლებში აღნიშნული მოძრაობა იწყებს აღორძინებას ნეოევრაზიულობის სახით. პრინციპში, ის ევრაზიონიზმში არაფერს

ცვლის, უბრალოდ ავსებს მას პასიონარობის თეორიით, სხვა სიტყვებით, ხალხთა ჯგუფები (ეთნოსები) დამოუკიდებლად განვითარების ციკლს განეკუთვნებიან, რომელიც სამ ეტაპში თავსდება: პასიონარული აღმავლობა – წონასწორობის მდგომარეობა (ჰომეოსტაზი) – ვარდნა, 1200-1500 წლიანი ხანგრძლივობით.

თავის ერთ-ერთ ბოლო ინტერვიუში ლ. გუმბილიოვი ხაზგასმით აღნიშნავს: „ვიცი და გეტყვით თქვენ საიდუმლოდ, თუკი რუსეთი გადარჩა, გადარჩება მხოლოდ როგორც ევრაზიული ქვეყანა, და მხოლოდ ევრაზიულობის დამსახურებით“.

დასკვნის სახით უნდა ითქვას, რომ ევრაზიელთა ძირითადი იდეა შმდეგია: ევრაზიულობა დასავლეთის ცივილიზაციურ პროცესთა ალტერნატიული წყაროა. სამყარო არ შეიძლება იყოს ერთგვაროვანი. ყოველივე ამას ნათლად ალექსანდრე ზინოვიევი წარმოაჩენს თავის ფუტუროლოგიურ წიგნში „გლობალური საადამიანო“.

ატლანტიკური გეოპოლიტიკა ცდილობს მაქსიმალურად ამოწეროს ევრაზიული იდეები, რაც რუსეთს საბოლოო მსხვრევაზე მიიყვანს. ამის შესახებ საკმაოდ ბატონად წერს ზ. ბეჰინსკი.

გეოპოლიტიკური იდეების დამუშავებაში არსებითი წვლილი შეიტანეს გერმანელმა მეცნიერებმა, და ეს არ იყო შემთხვევითი. გერმანია, როგორც ერთიანი, ცენტრალიზირებული სახელმწიფო ჩამოყალიბდა მსოფლიოს გადანაწილების შემდეგ. მას კი ჰირდუბოდა თავისი „სასიცოცხლო სივრცის“ გაფართოების გამართლება.

ოტო ფონ ბისმარკი (1815-1898), გერმანიის იმპერიის რეიხსკანცლერი (1871-1890წწ.), ხშირად იმეორებდა, რომ გერმანიის საზღვრების ერთადერთ ეფექტურ ძალად მისი არმია რჩება. გერმანული გეოპოლიტიკის ანალიზისას არ შეიძლება ყურადღება არ მივაქციოთ უფრო „ფიზიკურ“ ინტელექტუალებს, რომლებიც, როგორც წესი, აღიარებდნენ რუსული სახელმწიფოს ძლიერებას და

რუსეთ-გერმანიას შორის მსხვილმასშტაბიანი შეტაკებების წინააღმდეგნი გამოდიოდნენ.

ამასთან დაკავშირებით საკმარისია გავიხსენოთ ბისმარკის ცნობილი ფრაზა: „არ დაესხათ რუსეთს, რადგან, მიუხედავად იმისა, რომ იქ ძალიან ნელა ვაზმავენ ცხენს, ძალიან სწრაფად აჭენებენ მას“. როგორც ჩანს აქ იმალებაოდა სტალინის იმედი გერმანიის სსრკ-ზე თავდაუსხმელობის შესახებ 1941წ. – გერმანია-რუსეთის კავშირის გასამყარებლად, მე ვფიქრობ, ეხლაღ სრულად არ ვიყენებთ „მსგავსებას“ ჩვენ ხალხებს შორის, ამბობდა იგი.

მაგრამ დავბრუნდეთ XX საუკუნის დასაწყისში. 1924 წელს, მიუნხენში, დაფუძნდა გეოპოლიტიკის ინსტიტუტი. რომელმაც ამ დარგის განვითარების საქმეში მნიშვნელოვანი როლი შეასრულა არამარტო გერმანიაში. ინსტიტუტის ორგანიზატორი იყო პროფესორი კარლ ჰაუსჰოფერი (1869-1946), გერმანიის არმიის გენერალ-მაიორის შვილი, გეოპოლიტიკის ერთ-ერთი გამოკვეთილი გულშემატკივარი. მას არაერთხელ აღუნიშნავს, რომ გერმანიის აღორძინება შესაძლებელია თუკი „ხალხი ქუჩაში დაიწყებს გეოპოლიტიკურად აზროვნებას, ბელადები – გეოპოლიტიკურად მოქმედებას“.

ჰაუსჰოფერის მიხედვით გეოპოლიტიკა ორსახოვანი იანუსის მსგავსია: მისი ერთი სახე ქვეყნის შიგნითაა მიმართული, ხოლო მეორე გამოსახავს სამყაროს სრულ სივრცეს“. სახელმწიფოს, როგორც ცოცხალ ორგანოს, გააჩნია არამარტო „სხეული“ როგორც გეოპოლიტიკური სივრცე, არამედ „სულიც“, სახელმწიფოს სული – ერია.

ჰაუსჰოფერისა და მისი მეგობრების ყურადღების ცენტრში ევროპის წამყვან სახელმწიფოთა სისტემაში „გერმანული სიტუაცია“ ექცეოდა. ჰაუსჰოფერი თვლიდა, რომ საზღვაო ქვეყნების დრო,

რომელიც პლუტოკრატიასა და კოლონიალიზმს ეფუძნება – წავიდა, მომავალი მსხვილი სახმელეთო ქვეყნების ხელშია.

ბრიტანეთისა და სხვა უფრო მცირე საზღვაო ქვეყნების შესუსტება, ჰაუსჰოფერის აზრით, ხელსაყრელ პირობებს ქმნიდა ახალი მსოფლიო წესრიგისათვის, სადაც დომინირებული მდგომარეობა რუსეთსა და იაპონიასთან კავშირში მყოფ გერმანიას ეკავა. მსოფლიო პოლიტიკურ სისტემაში უნდა დარჩეს 3 ძირითადი რეგიონი, თითოეული საკუთარი პანიდეებით: ჰანამერიკა სათავეში ამერიკით; დიდი აღმოსავლეთ აზია სათავეში იაპონიით და პანევროპა გერმანიით სათავეში.

მიუნხენის გეოპოლიტიკურმა ინსტიტუტმა გერმანიის უმაღლეს ეშელონებშიც ჰპოვა აღიარება. ჰაუსჰოფერის შვილის ალბრეხტის ახლო ნაცნობობამ ჰესსთან გეოპოლიტიკური იდეების ნაცისტურ იერარქიაში შეღწევასაც შეუწყო ხელი.

თვლიდა რა ცენტრალურ ევროპას გერმანიის დასაყრდენ პლაცდარმად, ჰაუსჰოფერი გერმანული ტერიტორიული ექსპანსიის მიმართულებად აღმოსავლეთს ასახელებდა. ბისმარკის ტრადიციების გამგრძელებელი გეოპოლიტიკოსი, თვლიდა, რომ გერმანიამ თავისი იდეების რეალიზება რუსეთთან დაპირისპირების გარეშე უნდა განახორციელოს. 1939 წლის თავდაუსხმელობის პაქტი როგორც ჩანს, გავლენის სფეროთა გადანაწილების მიუნხენის გეოპოლიტიკური ინსტიტუტისეული დასკვნა-რეკომენდაცია იყო. ინგლისურენოვანი იმპერიის დასასრული დადგება მაშინ, როცა გერმანია, რუსეთი და იაპონია მოკავშირეებად იქცევიან. „შეუძლებელია ევრაზიის მოხრჩობა მანამ, ვიდრე მისი ორი უმსხვილესი ხალხი – გერმანელები და რუსები – მაქსიმალურად შეეცდებიან აირიდონ ურთიერთყოფელტა, ანგლოსაქსონური პოლიტიკა დასამარდება მაშინ, როცა გერმანელები, რუსები და იაპონელები გაერთი-

ანდებიან“.

შემდგომში ჰაუსჰოფერი 1944 წელს დაპატიმრებულ და გადაგზავნილ იქნა დაჰაუს საკონცენტრაციო ბანაკში. ხოლო, მისი შვილი, 1944 წელს ჰიტლერის წინააღმდეგ მოწყობილ ივლისის შეთქმულებაში (არმიის ოფიცრების მიერ ორგანიზებული) შესაძლო მონაწილეობის ბრალდებით დახვრიტეს.

მიუხედავად რეპრესიისა, ჰაუსჰოფერის სასიცოცხლო სივრცის გაფართოების იდეა მაინც აღიარეს, თუმცა „შეავსეს“ ნაციონალ-სოციალისტთა რასისტული მიდგომებით. ხოლო ხელისუფლებით ანგაჟირებული ჰაუსჰოფერი კი იძულებული იქნა თავისი თეორიები პოლიტიკური კონკრეტიკისათვის მოერგო.

„უკანასკნელად ჰიტლერი, - წერდა ჰაუსჰოფერი - 1938 წლის 8 ნოემბერს ვნახე და ჩვენ შეხვედრისას ლამის ვუკიჟინებდით ერთმანეთს, ამის შემდეგ მე ფიურერი აშკარად აღარ მწყალობდა“.

მეორე მსოფლიო ომმა გააღვივა მიწელებული ინტერესი გეოპოლიტიკისადმი. დაიწყო გერმანული სკოლის კრიტიკა. განსაკუთრებით ამერიკაში, მითუმეტეს, რომ სწორედ II მსოფლიო ომის შემდეგ ამერიკა იქცა მსოფლიოს ერთ-ერთ ცენტრად.

თუმცა გერმანული დაპყრობითი პოლიტიკისაგან განსხვავებით ეს დარგი პირველ ეტაპზე ამერიკაში, ისევე როგორც რუსეთში (გორბაჩოვის პერიოდში), „გეოპოლიტიკის ჰუმანიზირებული ვერსიის“ სახით ჩამოყალიბდა. გერმანული გეოპოლიტიკისაგან განსხვავებით ამერიკელები (უფრო „ცივი ომის“ დაწყებამდე) ცდილობენ ამერიკის პოლიტიკის იმპერიალიზმის ყველა ფორმისაგან გათავისუფლებას და მისთვის დემოკრატიისა და თავისუფლების ამერიკული იერის მიცემას.

მსგავსი შეხედულებები ახასიათებდა პრეზიდენტ ფრანკლინ დელანო რუზველტს. რუზველტი თვლიდა, რომ აშშ-ს არ გააჩნია

მსოფლიოს ერთპიროვნულად კონტროლის პოტენციალი. ამიტომაც ამუშავებდა, მსოფლიოს გადანაწილების როგორც შემდეგ გაირკვა, უტოპიურ გეგმას: გამარჯვებულმა ქვეყნებმა აშშ, ბრიტანეთი, სსრკ და ჩინეთი (ოთხეულში არ არის საფრანგეთი) უნდა მოახერხონ გერმანიის განიარაღება და უზრუნველყონ იარაღის ძალით (რაკი სხვა ქვეყნებს ეს არ შეუძლიათ) ომის შემდეგ მშვიდობა მსოფლიოში.

გარდა ამისა, რუზველტი მოწადინებული იყო წერტილი დაესვა ინგლისსა და საფრანგეთის კოლონიალიზმისათვის: „როცა ჩვენ მოვიგებთ ომს, - ამზობდა ის - მე მთელ ჩემს ძალებს გამოვიყენებ იმისათვის, რომ აშშ-ში არ იქნას მიღებული არცერთი ისეთი გეგმა, რომელიც ინგლისისა და საფრანგეთის იმპერიალისტურ ამბიციებს შეუწყობს ხელს.

კოლექტიური უსაფრთხოების რუზველტისეულ გარანტიას „ოთხი პოლიციელი“ გეგმა ეწოდა.

თუმცა, ეს გეგმა არ განხორციელებულა რამდენიმე მიზეზის გამო, კერძოდ:

1. 1945 წელს რუზველტი გარდაიცვალა და მისი ადგილი ტრუმენმა დაიკავა, რომელიც სხვა გეოპოლიტიკურ კონცეფციებს ეფუძნებოდა (კონკრეტულად ამაზე ცოტა ქვემოთ);
2. ამერიკელები, როგორც ცნობილია, 1945 წელს ატომური იარაღის ერთადერთი მფლობელები იყვნენ, რომელიც „წარმატებით“ გამოცადეს ხიროსიმასა და ნაგასაკში (6-8 აგვისტოს), რამაც მათ არანაკლები ამბიციები შესძინა;
3. გამოვლინდა ბრიტანეთის პოზიცია, რომელიც აცნობიერებდა რიგი საკითხების გადაჭრაში ამერიკული ჯარისკაცების დახმარების აუცილებლობას (გაიხსენეთ ცნობი-

ლი ფულტონის ფრაზა 1946 წელს, რამაც საფუძველი დაუდო „ცივი ომის“ ეპოქას);

4. სტალინის პოზიცია, რომელიც ცდილობდა საბჭოურ მსოფლმხედველობრივ და პოლიტიკურ იდეათა განხორციელებას თუნდაც მოკავშირეებთან კონფრონტაციის გზით. ამასთან დაკავშირებით კისინჯერი თავის ფუნდამენტალურ შრომაში „დიპლომატია“ აღწერს პოტსდამის კონფერენციას და ახასიათებს სტალინის პოზიციებს: „როცა ერთერთმა ამერიკელმა გენერალმა სცადა სტალინისათვის ესაიპოვნებინა და საუბარში აღნიშნა, თუ რაოდენ ალტაცებულია საბჭოთა ჯარების ბერლინამდე მისვლით“, მან ცივად მიუგო: „მეფე ალექსანდრე I პარიზამდეც მივიდა“-ო.

მართლაც, 1945 წელს სიტუაცია საბჭოთა კავშირისათვის გაცილებით მომგებიანი აღმოჩნდა ვიდრე ამას ედმონ თერი 1914 წელს წინასწარმეტყველებდა. შეუძლებელია სტალინს არ სცოდნოდა მაკინდერის გეოპოლიტიკური კონცეფციები: რუსეთის როლზე – ჰართლენდში, მსოფლიო კუნძულზე და ა.შ. ითვალისწინებდა რა მონღოლეთის, ირანისა და ავღანეთის პროსაბჭოურ ხასიათს, აგრეთვე რევოლუციურ მოძრაობას ჩინეთში, ინდოეთში, ინდოჩინეთში, ახლო აღმოსავლეთში, სტალინმა ფსონი კვლავ მსოფლიო რევოლუციაზე დადო. რის შმდეგ ამერიკელებს მეტი არაფერი დასჩენოდათ, გარდა იმისა, რომ შეემუშავებინათ ახალი გეოპოლიტიკური მოდელი, რომლის ძირითად ნაწილს აშშ-ს ინტერესებში შემავალი ქვეყნებისადმი ეკონომიკური დახმარების პროგრამა შეადგენდა (მარშალის გეგმა).

ყოველივე ამის გეოპოლიტიკურ დასაბუთებას შეეცადა ამერიკელი გეოპოლიტიკოსი ნიკოლას სტიქმენი (1893-1943), რომელმაც

რუსულ ჰართლენდს სხვა, სტრატეგიული რეგიონი – რიმლენდი დაუპირისპირა.

თავის წიგნში „ამერიკის სტრატეგია მსოფლიო პოლიტიკაში“ (1942) და „მსოფლიო გეოგრაფია“ (1944), ის ყურადღებას იმ სანაპირო ზოლის მნიშვნელობას მიაპყრობს, რომელიც მოიცავს ევრაზიას: ბალტიის ზღვიდან მოყოლებული, ჩრდილოეთის ზღვას, ინგლისის, დასავლეთ ევროპის ზღვისპირა ზოლის, ევროპულ ხმელთაშუაზღვისპირეთს, სუეცის არხს, წითელ ზღვას, ინდოეთის ოკეანეს, სამხრეთ ჩინეთის, ჩინეთის, იაპონიის, ოხოტისა და ბერინგის ზღვების ჩათვლით და მას ეწოდება ევრაზიული რიმლენდი, რომელიც მსოფლიო ბატონობის საფუძველია.

მან გეოპოლიტიკის მაკინდერისეული კანონი შემდეგნაირად ჩამოაყალიბა:

„ვინც დომინირებს რიმლენდზე, მბრძანებლობს მთელს ევრაზიაზე, ვინც მბრძანებლობს ევრაზიაზე, მას ხელში მსოფლიოს ბედი უპყრია“.

რიმლენდის გადაფასებასთან ერთად, სფიქშენმა მსოფლიო გეოპოლიტიკურ სურათში თავისი მნიშვნელოვანი დამატება შეიტანა. მან შემოიტანა შუალედური ოკეანის ცნება. ამ გეოპოლიტიკური წარმოდგენის საფუძველს ძველად, წარმოადგენდა ხმელთაშუა ზღვა. ახალ დროში კი - ატლანტის ოკეანე.

ატლანტიკა, ისევე როგორც ხმელთაშუა ზღვა, არათუ ყოფს, არამედ აერთიანებს ამერიკულ და ევროპულ სანაპიროებს. ის არის ატლანტიკური საზოგადოებრიობის რეოგიონის წარმომქმნელი ფაქტორი, რომლის ინტელექტუალური და ძალოვანი მექანიზმი ამერიკის შეერთებულ შტატებშია.

სფიქმენმავე ლამის გააიდებლა მნიშვნელოვანი პოლიტიკური პროცესი – ჩრდილო-ატლანტიკური ალიანსის შექმნის იდეა. რითაც აშშ-ს პლანეტარული ჰეგემონობის ბრწყინვალე შანსი მიეცა.

საბჭოთა კავშირი, რომელიც კარგად აცნობიერებდა რიმლენდის დატვირთვას, წლების განმავლობაში ცდილობდა, არ ჩამორჩენოდა მისი ავანგარდს - აშშ-ს. ამ წინააღმდეგობების კონტექსტში შეიძლება განხილულ იქნეს ომი სამხრეთ და ჩრდილოეთ კორეას შორის (1953), წინააღმდეგობები ახლო აღმოსავლეთში XX საუკუნის 50-70-იან წლებში, ომი ვიეტნამში, სადაც ამერიკელებმა ჩინური კარტის გათამაშებით სამარცხვინო მარცხი განიცადეს.

ორ დაპირისპირებულ მხარეს შორის მნიშვნელოვანი როლი ითამაშა ჩინეთის ფაქტორმა. შესაძლებელია ყველაფერი სულ სხვაგვარად განვითარებულიყო რომ არა კონფლიქტი სსრკ-სა და ჩინეთს შორის 60-იან წლებში. მივადევნოთ თვალი რუკას: მეგობრობის შემთხვევაში, რამდენად შესაძლებელი იქნებოდა ომი ვიეტნამში, სადაც რუსეთმა მილიარდობით მანეთი დახარჯა, სულ სხვა სიტუაცია იქნებოდა იაპონიასთან, რომ არა ავღანეთი. ყველაზე მთავარი კი ის არის, რომ აღარ იქნებოდა ჩინეთ-რუსეთის საზღვრის გასამაგრებლად მილიარდობით ხარჯების გაღება.

კონფლიქტი ორ სახელმწიფოს შორის წარმოიშვა ელემენტარული უთანხმოების გამო. ანუ როცა „უფროსს ძმას“ არ სურს გაითვალისწინოს აღმოსავლური დიპლომატიის თავისებურებანი. ერთერთი ცნობილი რუსი დიპლომატი ტროიანოვსკი აღწერს შემთხვევას, რომელმაც ურთიერთობები საბოლოოდ ჩიხში შეიყვანა. 1964 წლის ნოემბერში მალინოვსკიმ მოსკოვში მიღებაზე (მაშინ ის თავდაცვის მინისტრი იყო), ჩინეთის პრემიერ მინისტრ ჯოუ ენლაიმთან საუბარში ყოველგვარი აპელირების გარეშე განაცხადა: „ჩვენ გავუშვით ხრუშოვი, გაუშვით მათ თქვენც“. ჯოუ ენლაიმ

იმდღესვე დატოვა მოსკოვი რასაც ორ სახელმწიფოს შორის ურთიერთობების ლამის გათიშვა მოჰყვა. 1969 წელს კუნძულ დამანსკიზე კი საქმე შეიარაღებულ კონფლიქტამდე მივიდა. ამერიკამ კი სცადა და კონფლიქტიდან მაქსიმალური სარგებელი მიიღო – საბჭოთა კავშირი იძულებული შეიქმნა ომი ორ ფრონტზე ეწარმოებინა.

ამერიკელი გეოპოლიტიკოსის ა. სევერსკის აზრით მსოფლიო ორ ძალათა ცენტრად გაიყო. ამერიკული ცენტრი ფარავდა დასავლეთ ნახევარსფეროს დიდ ნაწილს, საბჭოთა აღმოსავლეთ მსოფლიო კუნძულის დიდ ნაწილს. ორივე მათგანს გააჩნდა დაახლოებით თანაბარი ძალა და ალექსანდრე სევერსკის (1894-1974წწ) აზრით ერთიანობაში ქმნიდნენ მსოფლიო ბატონობის შეუკავშირებელ რგოლს.

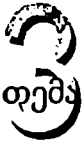
რუსული გეოპოლიტიკის განხილვისას უნდა აღინიშნოს, რომ ის, როგორც სამეცნიერო და სასწავლო დისციპლინა არ არსებობდა. მის ფუნქციებს ასრულებდა რამოდენიმე დისციპლინა – სამხედრო სტრატეგია, სამხედრო გეოგრაფია, საერთაშორისო სამართლის თეორია და საერთაშორისო ურთიერთობები, გეოგრაფია და ა.შ. სსრკ საერთო გეოპოლიტიკური მოქმედება საერთაშორისო არენაზე იმენს გეოპოლიტიკური თვალსაზრისით საკმაოდ რაციონალურ იერს. ის შეიძლება შეჯერებულ იქნეს შემდეგ პოზიციებთან:

1. საბჭოთა კავშირის მცდელობა გაიმყაროს საკუთარი პოზიციები ევრაზიაში, სანაპირო ზოლში;
2. აფრიკაში შეღწევა;
3. სიტუაციის არევა ლათინურ ამერიკაში;
4. ამერიკული „ანაკონდის“ გარღვევის მიზნით ავღანეთში შეჭრა.

საბჭოთა კავშირის ასეთი დაგეგმილი და გეოპოლიტიკურად დასაბუთებული პოლიტიკა მიანიშნებს „გადაწყვეტილებათა ცენტ-

რის“ არსებობაზე. ერთი ვერსიით ასეთი ცენტრი იყო საბჭოთა კავშირის მთავარი სადაზვერვო სამმართველოს საიდუმლო განყოფილება /დუგინი/.

თუმცა გორბაჩოვისეულმა გარდაქმნებმა მკვეთრად შეცვალეს გეოპოლიტიკური სიტუაცია მსოფლიოში, რამაც მისი ახლებურად გააზრება მოითხოვა.

გეოპოლიტიკა როგორც მეცნიერება

თანამედროვე პოლიტიკურ ლექსიკონებში „გეოპოლიტიკა“ საკმაოდ პოპულარულ ტერმინად იქცა, მეტადრე მაშინ, როცა საუბარი სახელმწიფოს საშინაო და საგარეო პოლიტიკის პრობლემებს, აგრეთვე საერთაშორისო ურთიერთობებსა და თანამედროვე მსოფლიო წესრიგს ეხება. ტერმინი, Geopolitik გერმანული ენიდან გავრცელდა, მაგრამ მისი საფუძველი, როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, ბერძნულია: „GEO“ (მიწა, სივრცე) და „POLITIK-ა“ – (სახელმწიფოებრივი). პირველად ეს სიტყვა გამოიყენა შვედმა პოლიტოლოგმა, რ. ჩელენმა 1916 წ. ის და მომდევნო პერიოდის მკვლევარები ამ სიტყვას იყენებდნენ მაშინ, როდესაც საუბრობდნენ მეცნიერებაზე, რომელიც სახელმწიფოთა პოლიტიკაზე სივრცის გავლენის ფაქტორს ეხებოდა.

საბჭოთა კავშირში გეოპოლიტიკა ითვლებოდა ბურჟუაზიულ ცრუმეცნიერებად, რომელიც იმპერიალისტურ სახელმწიფოებს ტერიტორიული ექსპანსიის გასამართლებლად სჭირდებოდათ. ბუნებრივია, ეს არ ნიშნავს, რომ საბჭოთა ხელისუფლება მწყრალად უდგებოდა გეოპოლიტიკურ კონცეფციებს. სტალინი, ყველა მისი დადებითი ან უარყოფით თვისებების მიუხედავად, გონიერი გეოპოლიტიკური სტრატეგი იყო, საკმარისია გავიხსენოთ მისი როლი II მსოფლიო ომის შემდგომ სამყაროს გადანაწილების საქმეში. ბრეჟნევის პერიოდის უმაღლესი ხელისუფლებაც საკმაოდ კარგად იყო გათვითცნობიერებული გეოპოლიტიკურ იდეებში. ომი ავღანეთში მეტი არაფერი იყო, თუ არა ანაკონდის რკალის გარღვევა

და ინდოეთის ოკეანეზე გასვლის საშუალება, უბრალოდ მსგავსი დეტალები მასებამდე არ დაიყვანებოდა - ყველაფერი აიხსნებოდა სოციალისტური იდეალებისადმი სამსახურით.

მსგავსი „პირუთვნელობით“ ცოდავენ დასავლეთის ქვეყნების პოლიტიკური ელიტებიც. ასე მაგალითად, ერაყის წინააღმდეგ ომის აუცილებლობას ბუშისა და ქლინტონის მთავრობა ხსნიდა ხუსეინის რეჟიმის გადაგდების აუცილებლობით, რეალურად კი აშშ-ს სურს გამყარდეს ენერგორესურსებით მდიდარ რეგიონში და მიიღოს საიმედო პოზიციები რეგიონში.

აღბათ იფიქრებთ, რა საჭიროა გეოპოლიტიკა ვისწავლოთ სტუდენტებმა? მას ქვეყნის ხელმძღვანელობა უნდა სწავლობდესო. ერთი მხრივ ეს ასეც არის, ყველა ქვეყანაში ჩვეულებრივ არსებობს (რაღაც დოზით) მნიშვნელოვანი დოკუმენტები, ე.წ. სახელმწიფოს გეოპოლიტიკური კოდი, რომელიც ბუნებრივია ყველა სახელმწიფო მოხელემ კარგად უნდა იცოდეს.

ისევე, როგორც სხვა მეცნიერებებს, გეოპოლიტიკასაც გააჩნია კვლევის საკუთარი საგანი და ობიექტი. გეოპოლიტიკის კვლევის ობიექტს წარმოადგენს *სივრცე*. თანამედროვე პირობებში ის კიდევ უფრო დაიტვირთა, ვიდრე ამ დისციპლინის ჩასახვისას. დღეს, პლანეტარული გლობალიზაციის პირობებში, გეოპოლიტიკაში სივრცესთან ერთად გათვალისწინებულ იქნა ეკონომიკური, სავაჭრო, სატრანსპორტო, სამხედრო, ინფორმაციული, დემოგრაფიული და ა.შ. ფაქტორები.

გეოპოლიტიკის საგანს წარმოადგენს სივრცეზე კონტროლის *კანონზომიერებანი, ფორმები და მეთოდები*, თუ გნებავთ, სხვადასხვა სუბიექტთა მხრიდან სივრცეზე კონტროლის გავრცობის *ხელოვნება*. ადრე ეს სახელმწიფოები და სახელმწიფოთა კავშირები იყო, დღეს კი სუბიექტებს შეიძლება მივაკუთვნოთ აგრეთვე ტრანს-

ნაციონალური კორპორაციები (ტნკ). ამიტომ გეოპოლიტიკის ყველაზე მოკლე განმარტება შემდეგნაირი შეიძლება იყოს:

გეოპოლიტიკა – ესაა მეცნიერება ან ცოდნათა სისტემა სივრცეზე კონტროლის შესახებ.

გერმანელი გეოპოლიტიკოსები განუწყვეტლივ იმეორებენ, რომ გეოპოლიტიკა – ესაა სახელმწიფოს სივრცობრივი გააზრება.

გეოპოლიტიკის ჩარჩოებში, სუბიექტზე დამოკიდებულებით გამოყოფენ ორ მიმართულებას:

- *დოქტრინალურ-ნორმატიული* – რაც გერმანიისათვის იყო დამახასიათებელი, ამჟამად კი ამერიკული გეოპოლიტიკის ნიშანია;
- *შეფასებით-კონცეპტუალური* მიმართულება (ევროპული სახელმწიფოები);

გეოპოლიტიკის ძირითად კანონებს შეიძლება მივაკუთვნოთ ფუნდამენტური დუალიზმის კანონი (ორობითობა), რაც ორი ტიპის ცივილიზაციათა მუდმივ წინააღმდეგობაში ვლინდება: საზღვაო (თალასოკრატიული) - ათენი, კართაგენი, დიდი ბრიტანეთი, აშშ. და სახმელეთო (თელუროკრატიული) - სპარტა, რომის იმპერია, გერმანია, რუსეთი-სსრკ-რუსეთის ფედერაცია, ჩინეთი.

„ცივი ომის“ პირობებში ეს მუდმივი დაძაბულობა აღწევდა მაქსიმალურ პროპორციებს, თალასოკრატია აისახებოდა აშშ-სა და NATO-ში, ხოლო თელუროკრატია – საბჭოთა კავშირსა და ვარშავის პაქტში.

გეოპოლიტიკის ფუძემდებელთა აზრით, სახმელეთო ქვეყნები ვითარდებიან მკაფიოდ გამოყოფილ საზღვრებში, მათთვის დამახასიათებელია: კონსერვატიზმი, ტრადიციონიზმი, მკვიდრბინადრობა, კოლექტივიზმი, სახელმწიფო მოწყობის ფორმა იღებს დესპოტიზმის ელემენტებს.

სახმელეთო ცივილიზაციის საწინააღმდეგო ტიპია – საზღვაო, რომლისთვისაც დამახასიათებელია განვითარების მაღალი დინამიზმი, ალღოიანობა ტექნიკური პროგრესისადმი, ახლოა ინდივიდუალიზმი. ცივილიზაციის ეს ტიპი ვითარდება სწრაფად, პოლიტიკური წყობის საფუძველს წარმოადგენს პიროვნებისადმი პატივისცემა და დემოკრატია.

ასწლეულების განმავლობაში კონტინენტურ (სახმელეთო) ქვეყნებს უპირატესობა გააჩნდათ: სპარტას ათენზე, რომს კართაგენზე, მონღოლ-თათრებს ევრაზიის სხვადასხვა ხალხებზე. თუმცა დიდი გეოგრაფიული აღმოჩენების ეპოქიდან ძალთა თანაფარდობა შეიცვალა, მსოფლიო ძლიერებას საზღვაო ქვეყნები აღწევდნენ, რომლის აპოთეოზად ანგლო-ამერიკული კაპიტალიზმის მსოფლიოში გაბატონების პროცესი იქცა.

ზემოთ აღნიშნულიდან გამომდინარეობს ორი ძირითადი კონცეფცია:

პართლენდი (შუამდებარე მიწა) – „მსოფლიო კუნძულზე“ კონტროლის უზრუნველმყოფი და რიმლენდი (საზღვაო ზონა) ევრაზიის სანაპირო ზოლის კონტროლის უზრუნველმყოფი.

შეიძლება ითქვას, რომ გეოპოლიტიკა იკვლევს სახელმწიფოს ძალისა და სისუსტის ურთიერთდამოკიდებულებათა კანონზომიერებას სივრცობრიობის მიხედვით: ეს კანონზომიერებანი შემდეგნაირად შეიძლება ჩამოვაცალიბოთ:

1. სივრცეზე კონტროლს კარგავენ ის სუბიექტები, რომელთაც არ ძალუძთ, ან ვერ იპყრობენ სტრატეგიულ ტერიტორიებს;
2. ერთი გეოპოლიტიკური სუბიექტის მიერ სივრცეზე კონტროლის დაკარგვა ყოველთვის ნიშნავს სხვისით მის ჩანაცვლებას;

3. უპირატესობა გააჩნიათ იმ სუბიექტებს, რომლებიც აკონტროლებენ სივრცის საკვანძო (გეოსტრატეგიულ) წერტილებს. ისეთებს, როგორებიცაა მაგ. სრუტეები, არხები, კუნძულები.

ამიტომ არაა გასაკვირი, რომ მრავალი რუსი ექსპერტი რუსეთის მთავრობის უარს სამხედრო ბაზებთან დაკავშირებით კუბასა და ვიეტნამში, ასევე დემონსტრაციულ დისკუსიას ბელორუსიასთან, გეოპოლიტიკური თვალსაზრისით, ნეგატიურად აფასებს.

გეოპოლიტიკის კატეგორიებია:

სივრცე, საზღვარი, ეროვნული ინტერესები და მათი რეალიზების მექანიზმები, სასიცოცხლო მნიშვნელობის სივრცე ჩრდილოეთი-სამხრეთი, ძალათა ბალანსი და ცივილიზაციათა შესაძლო შეტაკება და ა.შ.

შეგვირდეთ ისეთ მნიშვნელოვან კატეგორიაზე როგორც *ატლანტიზმი* (დასავლეთის სინონიმი) – ის აერთიანებს საკაცობრიო ცივილიზაციის დასავლეთ სექტორს, სტრატეგიულად – დასავლეთი ქვეყნების კავშირი, რომლებიც გაერთიანებულნი არიან სამხედრო ბლოკში - NATO, ის ორიენტირებულია საბაზრო-სოციალურ ფასეულობებზე და ფსონს ჩვეულებრივ პირვნებაზე დებს.

ატლანტიზმის საპირისპიროა *ევრაზიონიზმი* – გეოპოლიტიკური ცნება, რომელიც აერთიანებს საკაცობრიო ცივილიზაციის აღმოსავლეთ სექტორს. სტრატეგიულად ესაა პოტენციური კავშირი რუსეთს, მონღოლეთს, ჩინეთს, ირანს, ინდოეთს შორის. ორიენტირებულია კოლექტივიზმზე.

გეოპოლიტიკურ ფუნქციებზე საუბრისას, უნდა ვიგულისხმოთ, რომ გეოპოლიტიკა – ესაა მეცნიერება *ხელისუფლების შესახებ* და ხელისუფლებისათვის. გეოპოლიტიკას უწოდებენ მეც-

ნიერებას პოლიტიკური ელიტის ან მართვის შესახებ. იმიტომ, რომ ის ყოვლისშემძლეა მხოლოდ მაშინ, როცა მის თეორეტიკოსებს ძალუმთ თავიანთი შეხედულებები „მოახვიონ“ პოლიტიკის შემოქმედებს, ან (იშვიათად), პოლიტიკოსები იქცევიან გეოპოლიტიკის შემოქმედებად.

შემთხვევითი არაა, რომ გეოპოლიტიკის ისტორიაში დარჩნენ ისეთი წყვილები როგორებიც იყვნენ:

- ბრიტანელები: მეცნიერი სერ ხელფორდ მაკინდერი და პრემიერი ლორდ კერზონი;
  - ამერიკელები: ადმირალი - თეორეტიკოსი ალფრედ მეხენი და პრეზიდენტი თეოდორ რუზველტი;
- გერმანელები: თეორეტიკოსი კარლ ჰაუსჰოფერი და ადოლფ ჰიტლერი.

გეოპოლიტიკა, როგორც წესი, წმინდა თეორიულ ჩარჩოებში არ არსებობს. ხშირად ის გამოიშუშავებს კონკრეტულ რეკომენდაციებს, სახელმწიფოს კონკრეტულ სიტუაციაში ქცევის გენერალურ ხაზს, ამიტომ მას ხშირად *გეოსტრატეგიას*, გამოყენებით გეოპოლიტიკას უწოდებენ.

გეოპოლიტიკამ, როგორც მეცნიერებამ განვითარების სამი ძირითადი ეტაპი განვლო:

1. გეოპოლიტიკის, როგორც მეცნიერების ჩასახვა. ეს ეტაპი დაკავშირებულია, პირველყოვლსა, გეოგრაფიული დეტერმინიზმის თეორიებთან და მოიცავს XIX საუკუნის II ნახევარს;
2. კლასიკური გეოპოლიტიკა XX საუკუნის I ნახევარი. მის აპოგეად ითვლება გერმანული ნაციზმის გეოპოლიტიკა;
3. ომის შემგომი გეოპოლიტიკის რევიზია.

რევიზიის არსი იმაში მდგომარეობს, რომ XX საუკუნის შუა ხანებამდე, გეოპოლიტიკა ტრადიციულ (გეოგრაფიულ) ხასიათს

ატარებდა. მასში განხილული იყო ურთიერთკავშირი გეოგრაფიასა და პოლიტიკას, სივრცესა და სახელმწიფოს შორის. XX-XXI საუკუნეების მიჯნაზე გეოპოლიტიკა შინაარსობრივად კიდევ უფრო კომპლექსური ხდება.

თუკი კლასიკური გეოპოლიტიკა თავსდებოდა ფორმულირებაში: გეოგრაფიული ბაზი – საგარეო პოლიტიკა, თანამედროვე – გეოგრაფიული შრე – რესურსები – ტექნოლოგიები – მასობრივი შეგნება – საგარეო პოლიტიკის ფორმულირებაში ექცევა. ეს კარგად ჩანს იუგოსლავიის, ავღანეთის, ერაყის კონფლიქტების მაგალითზე.

არსებული პოზიციების შეჯერებით გეოპოლიტიკის თანამედროვე გაგება შემდეგნაირადაა შესაძლებელი:

თანამედროვე გეოპოლიტიკა – ესაა მეცნიერება, რომელიც ერთობლიობაში იკვლევს გეოგრაფიულ, ეკონომიკურ, სამხედრო, ისტორიულ, პოლიტიკურ და სხვ. ურთიერთდამოკიდებულ ფაქტორებს, რომელსაც ძალუმს გავლენა იქონიოს ქვეყნის სტრატეგიულ პოტენციალზე.

გეოპოლიტიკა, როგორც წესი, არ არის ერთიანი რამოდენიმე სახელმწიფოსათვის, თუნდაც ისინი მოკავშირეებად გამოდიოდნენ, ის, პირველყოფლისა, ამოდის სახელმწიფოს ეროვნული ინტერესებიდან, ეროვნული უსაფრთხოების უზრუნველყოფის იდეიდან.

დასკვნის სახით აღვნიშნავთ, რომ სივრცე ყოველთვის მნიშვნელოვან როლს ითამაშებს პოლიტიკაში. ამერიკელი გეოპოლიტიკოსის ნიკოლას სფიქმენის ფრაზა იმის შესახებ, რომ „გეოგრაფია საგარეო პოლიტიკის ფუნდამენტური ფაქტორია“, აქტუალობას არ კარგავს დღემდე. მინისტრები მოდიან და მიდიან, დიქტატორებიც კვდებიან, იცვლება საზოგადოებრივ-ეკონომიკური ფორმაციები, მაგრამ მათათა სისტემები, საზღვაო სივრცე კვლავაც „აუთვისებელი“ რჩება.

თუკი სახელმწიფო გარე სამყაროსთან ურთიერთობებისას არ ფიქრობს საკუთარი ტერიტორიების შენარჩუნებაზე და პრიორიტეტს იძიებს, ემოციურ ფაქტორებს ანიჭებს, ის ადრე თუ გვიან მარცხდება და დამოკიდებული ხდება სხვა უფრო პრაგმატულად მოაზროვნე სახელმწიფოზე.

მიუხედავად იმისა, რომ თანამედროვე მსოფლიოში პოლიტიკური ამინდი ხელს უწყობს ახალ ტექნოლოგიათა და კომუნიკაციათა ათვისებას, გეოგრაფიული ფაქტორი სახელმწიფოს თვითგადარჩენის სასიცოცხლო მნიშვნელობის კულტურულ-ისტორიული ფენომენის შემადგენელი ნაწილია.

4 თემა

გეოპოლიტიკური ეპოქები

კაცობრიობის ისტორია გეოპოლიტიკური თვალსაზრისით შეიძლება განვიხილოთ გეოპოლიტიკურ ეპოქათა თუ ძალთა ველების ეტაპობრივი ცვლის ისტორიად. ყოველ გეოპოლიტიკურ ეპოქას გააჩნია საკუთარი ბალანსი, გავლენის სფერო, საზღვარი.

ძველი ცივილიზაციების არსებობის ისტორიამ – „კონტინენტურმა“ რომმა და „საზღვაო“ კართაგენმა განჭვრიტეს XX-XXI საუკუნის ბევრი გეოპოლიტიკური რეალიები. თუმცა, თანამედროვე მსოფლიო პოლიტიკის ძირითადი პრინციპები (1648წ) საერთაშორისო ურთიერთობათა ვესტფალის სიტემით 30 წლიანი ომის დასრულების შემდეგ იქნა განსაზღვრული. ამ პერიოდში ევროპაში ჩამოყალიბებას იწყებენ ნაციონალური სახელმწიფოები. ცალკეული სახელმწიფოები განვითარების სამრეწველო რელსებზე გადაერთნენ. რითაც ხელი შეეწყო ეროვნებათა ფორმირების პროცესს - სახელმწიფოებს მყარი, ცენტრალიზებული დინასტიური ხელისუფლებით. ამ პერიოდიდან ევროპის ისტორია იქცა მსოფლიო ისტორიად.

ევროპის ძირითად ძალოვან ცენტრებად იქცა – ესპანეთი, პორტუგალია, ჰოლანდია, შემდგომში ინგლისი, საფრანგეთი, შედეგით. წარმოქმნილი ნაციონალური სახელმწიფოები საკუთარ საზღვრებს ენობრივი ნიშნისა და ბუნებრივ-გეოგრაფიული საზღვრების გათვალისწინებით ადგენდნენ. მსგავსი წესრიგი, გეოპოლიტიკური ველი, არსებობდა მთელი 150 წლის განმავლობაში – საფრანგეთის

რევოლუციამდე. რომელიც შეცვალა დირექტორიებმა, კონსულობამ და ნაპოლეონის გაიმპერატორებამ.

XVII საუკუნის დასასრულს - XVIII საუკუნის დამდეგს, ჩაქრა ესპანეთის, პორტუგალიის, ჰოლანდიისა და შვედეთის არსებული ძლევამოსილება, ხოლო XVIII საუკუნეში კი პოლონეთის. გამყარდა საფრანგეთისა და ინგლისის პოზიციები. ძალებს იკრებდა პრუსია. XIX საუკუნის დასაწყისში რუსეთი იქცა უმნიშვნელოვანეს ფიგურად მსოფლიო პოლიტიკაში.

XVII-XVIII საუკუნეების ევროპაში წარმოიშვა ახალი სოციალური ძალა – ბურჟუაზია, რომელიც უზარმაზარ თანხებს განაგებდა, და რომელიც ისწრაფოდა ხელისუფლებისაკენ. ბურჟუაზიის ფულმა, დაბალმა ფასებმა ფაბრიკა-ქარხნებში წარმოებულ საქონელზე, გაანგრის სამეფო სასახლეების, ფეოდალთა სახლების კედლები, დასცეს ბასტილია და ათი ათასობით კათოლიკური ეკლესია. აღმართეს ემაფოტები გილიოტინებით მთელს საფრანგეთში. ბურჟუაზიის ფულმა ხელისუფლებაში მოიყვანა ნაპოლეონი, რომელმაც მსოფლიო ჰეგემონობის დამყარება სცადა.

საფრანგეთის ოკეანურ გეოპოლიტიკურ ბლოკად ქცევა ნაპოლეონმა ვერ მოახერხა. იმპერატორის მცდელობამ, ჩაეკლა ინგლისი სამხედრო, ეკონომიკური, პოლიტიკური ბლოკადებისა და სხვა საშუალებებით, კრაზი განიცადა. საერთაშორისო არენაზე გამოჩნდა რუსეთი, რომელსაც მნიშვნელოვანი დახმარება გაუწიეს ავსტრიამ და პრუსიამ. ნაპოლეონმა კი მარცხი იწვნია.

გეოპოლიტიკურ ძალთა ახალი განლაგება, რომელიც გამყარებულ იქნა (1814-15წწ.) ვენის კონგრესით, წარმოადგენს სივრცეზე იმპერიული კონტროლის პრინციპს. მსოფლიო ცენტრებად იქცნენ რუსეთი და ავსტრია-უნგრეთის იმპერია, ბრიტანეთის კოლონიალური იმპერია (თუმცა მას ასე 1876წ. ეწოდა), გერმანიის იმპერია

(1871 წლიდან) და XIX საუკუნის შუა ხანებიდან საფრანგეთის ფაქტობრივი კოლონიალური იმპერია (რომელიც ფორმალურად რესპუბლიკად გამოცხადდა). 1877 წელს თურქეთის სულთანმა მიიღო „ოსმალთა იმპერატორის“ ტიტული. თურქეთი მნიშვნელოვან როლს თამაშობდა ახლო აღმოსავლეთსა და სამხრეთ-აღმოსავლეთ ევროპაში.

XIX საუკუნის შუა ხანებამდე რუსეთი დომინირებდა ევროპაში, სადაც წინააღმდეგობას უწევდა ინგლისს, ავსტრიას, საფრანგეთსა და, რა თქმა უნდა, თურქეთს. 1853-1856წწ. ყირიმის (აღმოსავლეთის) ომის დროს რუსეთის წინააღმდეგ გამოვიდა ფაქტობრივად მთელი ევროპა, რაც გეოპოლიტიკური თვალსაზრისით სავსებით გასაგებიცაა – შავი და ბალტიის ზღვა იქცეოდა შიდა ზღვებად, რუსულ ტბებად, რომელიც გასასვლელს მისცემდა ორ საკვანძო-გეოპოლიტიკურ რეგიონზე – ატლანტიკასა და ხმელთაშუა ზღვის-პირეთზე. კონტროლი მათზე ინგლისს რუსეთის ძლიერების დაბალანსების საშუალებას მისცემდა.

ყირიმის ომში რუსეთის დამარცხებამ გეოპოლიტიკური ველის „ვენის სისტემა“ ნაწილობრივ შეცვალა. დაიმსხვრა მონარქიათა საღვთო კავშირი, რომელიც რუსეთისათვის ალბათ ზედმეტი ტვირთიც იყო, ვიდრე რეალური ძალა. მისი მსხვერვეთ დასრულდა რუსეთის დომინირება ევროპაში რომელსაც არაფერი კარგი არ მოუტანია მისთვის.

XIX საუკუნის II ნახევარი რუსეთისათვის ნიშანდობლივი იყო იმით, რომ ის აბალანსებდა გეოპოლიტიკას ევროპის ველზე, უჭერდა რა მხარს ხან პრუსიას საფრანგეთის წინააღმდეგ, ხან საფრანგეთს გერმანიის წინააღმდეგ. მსგავსმა პოლიტიკამ გაამართლა, შესაძლებელი გახადა მაქსიმალური შედეგების მიღება მინიმალური დანაკარგებით. 70-იანი წლების დასასრულს განხორციელებულ

იქნა მცირეხნიანი ომი თურქეთთან, რის შედეგადაც რუსეთის ჯარებმა არამარტო გაათავისუფლა ბულგარეთი, არამედ გენერალ სკობელევის ხელმძღვანელობით სტამბულამდეც კი მივიდა. თუმცა დასავლეთის სახელმწიფოებმა მას მეტი გასაქანი აღარ მისცეს და ფაქტობრივად უარი ათქმევინეს ცარგრადზე.

XIX საუკუნის დასასრულს მრეწველობის დარგების განვითარებასთან ერთად განვითარდა და გაძლიერდა აშშ და გერმანია. ამერიკის შეერთებულმა შტატებმა საკუთარი საზღვრებიდან დაიწყო ზღვებს მიღმა ბაზრების დაპყრობა, განდევნა რა კუბიდან და ფილიპინებიდან ესპანელები. გერმანია „რკინის კანცლერის“ ოტო ფონ ბისმარკის მეშვეობით იქცა უდიდეს კონტინენტურ სახელმწიფოდ და მსოფლიო პოლიტიკაში წამყვანი როლის თამაში დაიწყო.

გერმანიის ინიციატივით შეიქმნა სამთა კავშირი: გერმანია, ავსტრია-უნგრეთი და იტალია. მეორე ძლიერი ბლოკი შეიქმნა საფრანგეთის, ინგლისისა და რუსეთის მიერ – ანტანტა. ბლოკების მიზანი იყო სფეროთა გადანაწილება და ახალ ევროპულ სახელმწიფოთა დაუშვებლობა გადანაწილებაში.

გეოპოლიტიკური ველის ვერსალის ეპოქა იწყება სამთა კავშირის დამარცხების შემდეგ. პირველმა მსოფლიო (1914-1918) ომმა კარდინალურად შეცვალა გეოპოლიტიკურ ძალთა გადანაწილების პრინციპი. დაიმსხვრა გერმანიის, ავსტრია-უნგრეთის, რუსეთის, თურქეთის იმპერიები. რომლებიც ადრე უძლიერეს პოლიტიკურ ცენტრებს წარმოადგენდნენ, ამ სახელმწიფოთა ნამსხვრევებზე აღმოცენდნენ მცირე სახელმწიფოები, რომლებიც ვერსალის სისტემის ავტორებმა თავიანთი გავლენის სფეროებად გადაინაწილეს. ვერსალის სისტემამ (1919წ) კონტინენტური სახელმწიფოს კვერთხი საფრანგეთს გადასცა, ხოლო საზღვაოსი კი ინგლისს. რუსეთისათ-

ვის ევროპაში ადგილი აღარ დარჩა. მას, როგორც ძლიერ სახელმწიფოს, აღარ უნდა ეარსება. ერთა ლიგის სახელით – რომელიც ვერსალის კონფერენციის განუყოფელი ნაწილი იყო – გადანაწილებულ იქნა გერმანიისა და თურქეთის კოლონიები. აშშ პრეზიდენტის ვილსონის გეგმის მიხედვით რუსეთი უნდა დაყოფილიყო გავლენის სფეროებად. მაგ: კავკასია განიხილებოდა თურქეთის იმპერიის ნაწილად, ცენტრალური აზია გადაეცემოდა რომელიმე ევროპულ სახელმწიფოს, ხოლო რუსეთის ევროპულ ნაწილში ციმბირთან ერთად შეიქმნებოდა წარმომადგენლობითი მთავრობა. მიზნის მისაღწევად მსოფლიოს 15 სახელმწიფომ თავიანთი ჯარები გადმოსხეს რუსეთის სხვადასხვა წერტილში, რამაც რუსეთს აუარებელი ზარალი მიაყენა – როგორც მატერიალური, ისე მორალური.

პირველ მსოფლიო ომში ყველაზე დიდი მოგება აშშ-ის ბურჟუაზიამ ნახა. ძალის შეგრძნების წახალისებით 1922 წელს ვაშინგტონის კონფერენციაზე აშშ-მა მიაღწია ინგლისთან თანაბარი ფლოტის არსებობას. რომელიც საზღვაო კომუნიკაციების კონტროლის მნიშვნელოვანი ფაქტორი იყო. ჯიბის „ერთა ლიგის“ დახმარებით გამარჯვებულმა მხარეებმა რუსეთსა და გერმანიას შორის შექმნეს „სანიტარული კორდონი“ იმ სახელმწიფოთა შემადგენლობით, რომლებიც საფრანგეთსა და ინგლისზე ორიენტირდებოდნენ. ამრიგად, ორი დიდი კონტინენტური სახელმწიფო ერთი-მეორესაგან დაშორებულ იქნა. დამყარებული მსოფლიო წესრიგი მიმართული იყო საბჭოთა კავშირის, გერმანიისა და ჩინეთის წინააღმდეგ. მაგრამ იმთავითვე ამ სახელმწიფოთა გეოპოლიტიკური ინტერესების გათვალისწინების გარეშე ნებისმიერი პოლიტიკური სისტემის არსებობა წარმოუდგენელი შეიქმნა.

ვერსალის სისტემის ავტორებმა არ გაითვალისწინეს რამდენიმე გარემოება. პირველყოვლისა ის, რომ რუსეთითი სამოქალაქო

ომიდან ერთიანი, პოლიტიკურად ძლიერი გამოვიდა. ევროპას მოედო (1920) პროლეტარიატის რევოლუცია, მოსახლეობის დაბალი ფენა მოითხოვდა „საბჭოთა რუსეთისაგან ხელის აღებას“. რუსეთის რევოლუციის გავლენის პროტესტის ტალღებმა გადაუარეს მეზობელ სახელმწიფოებს. გააქტიურდა ანტიკოლონიალური მოძრაობა.

მეორე მსოფლიო ომმა დამარხა ვერსალის სისტემა. რუსეთმა ომის ძირითადი სიმძიმე საკუთარ თავზე იწვნია. თუმცა ომიდან ის სამხედრო-სტრატეგიული და გეოპოლიტიკური თვალსაზრისით გაცილებით ძლიერი გამოვიდა, ვიდრე ომამდე იყო. პირველად რუსეთის ირგვლივ შეიკრიბა ძლიერი გეოპოლიტიკური ბლოკი, რომლის დაშლას, როგორც იდეოლოგიური, ასევე საინფორმაციო იარაღისა და „მეხუთე კოლონის“ აქტიური ხელშეწყობით ნახევარი საუკუნე დასჭირდა.

გეოპოლიტიკური ველის პოტსდამის ეპოქა იწყება 1945 წელს. ბერლინის მახლობლად პატარა ქალაქში, მრგვალ მაგიდასთან ხელი მოეწერა ხელშეკრულებას, რითაც განისაზღვრა ძალთა ახალი ბალანსი. აღნიშნულმა სისტემამ განსაზღვრა ახალი საზღვრები ახალი გეოპოლიტიკური სფეროების გადანაწილება. რეალურად პოტსდამში გაირკვა, რომ მსოფლიო მრავალპოლუსიანი სისტემიდან ორპოლუსიანი სისტემაზე გადავიდა: სსრკ და მისი მოკავშირეები, რომლებიც წარმოადგენდნენ კონტინენტურ ძალას და აშშ და მისი მოკავშირეები, რომლებიც საზღვაო ძალა იყო.

ამ პოლუსებს შორის წინააღმდეგობებმა განსაზღვრა პოტსდამის გეოპოლიტიკური ეპოქა. მისი მახასიათებელი ნიშანი ის იყო, რომ წინააღმდეგობა ორ ბლოკს შორის ვითარდებოდა ცივი და ბირთვული ომების ბალანსირების ზღვარზე. ავიაციის გამუჯობესებით, სარაკეტო ტექნიკის შექმნით, კოსმოსური თუ ლაზერული ან

სხვა იარაღის განვითარებით. ამ პერიოდში პლანეტაზე არ დარჩენილა ადამიანის მიერ მიუსვლელი წერტილი.

საბჭოთა კავშირის ეკონომიკამ ბოლომდე ვერ გაუძლო უახლოეს გამოგონებებს, ხოლო ქვეყნის ლიდერებმა ვერ გააცნობიერეს ქვეყანაში ტექნოლოგიზაციის მოდერნიზების აუცილებლობა. 1992 წელს საბჭოთა კავშირის დაშლასთან ერთად მსოფლიოს პოტსდამის სისტემაც დაიმსხვრა.

გეოპოლიტიკური ველის ბელოვების ეპოქა (1992) ხასითდება ახალი სახელმწიფოების წარმოქმნით; პირველყოვლისა საბჭოთა კავშირის ირგვლივ „ხვერდოვანი“ რევოლუციების და კონტრრევოლუციების გზით. მსოფლიოს ახალი ბატონები აყალიბებენ ახალ მსოფლიო წესრიგს. ისინი ძირითადად ეყრდნობიან ვერსალის სიტემის იდეებს, რომლის მიხედვითაც რუსეთისათვის შზის ქვეშ ადგილი არ მოიძებნება. ამ სისტემის წინააღმდეგობრივი პოლიტიკა მიმართული იქნება ასევე ჩინეთის, ისლამური სამყაროს და ინდოეთის წინააღმდეგ.

5

თემა

ძირითადი გეოპოლიტიკური მიმართულებები

XX საუკუნის II ნახევარში გეოპოლიტიკური თეორიები ანგლო-საქსონური სკოლის ჩარჩოებში ვითარდებოდა. გზით, რომლის ავტორები ძირითადად იყვნენ: მაკინდერი, ჰაუსჰოფერი, სფიქმენი. ჰაუსჰოფერის სკოლის აღზრდილები ერთგვარ ზეწოლას განიცდიდნენ ევროპის გამარჯვებული სახელმწიფოების მხრიდან, აგრეთვე, მესამე რეიხთან მოთანამშრომლე ქვეყნების ლიდერთაგან. ამგვარად, თუკი, თალასოკრატიული ხაზი გეოპოლიტიკაში არ შეწყდა და აშშ-ს ოფიციალურ საერთაშორისო პოლიტიკის ორიენტირად იქცა, ევროპული გეოპოლიტიკა (მეორე მსოფლიო ომის შემდგომ) პრაქტიკულად არ არსებობდა 50-იანი წლების ბოლომდე. XX საუკუნის II ნახევრის მოვლენებმა აჩვენა, რომ ევროპისათვის ამ მიმართებით მოდუნება არასახარბიელო იყო.

სფიქმენის გეოპოლიტიკური იდეები გაღრმავებული იქნა მისი თანამოაზრეების მიერ, განსაკუთრებით „ცივი ომის“ წლებში. რიმლენდის კონცეფციის დეტალიზაციაში მნიშვნელოვანი წვლილი შეიტანეს: დონალდ მენინგმა და კოლინ გრეიმ.

მენინგმა დასავლეთის გეოსტრატეგთა ყურადღება მიაპყრო რიმლენდის ქვეყნების არაერთგვაროვნებას. თავის შრომაში მან ისინი სამ ჯგუფად დაყო:

პირველ კატეგორიაში გააერთიანა ჰართლენდის მიმდებარე ქვეყნები – ჩინეთი, მონღოლეთი, ვიეტნამი, ავღანეთი, აღმოსავლეთ ევროპის ქვეყნები.

მეორეში - ე.წ. ნეიტრალურ ჯგუფში - კორეა, ერაყი, ირანი, ინდოეთი, იუგოსლავია, ალბანეთი, სირია.

მესამე - დასავლეთის მოკავშირეებს შეინიგმა განაკუთვნა: თურქეთი, პაკისტანი, ტაილანდი, დასავლეთ ევროპის ქვეყნები.

კოლინ გრეიმ თავის წიგნში „ატომური ერას გეოპოლიტიკა“ შეისწავლა ატომურ ძალთა და ობიექტთა პლანეტარული განლაგების ისეთი მექანიზმი, სადაც უპირატესობა ატლანტიკურ ბლოკზე გადის.

მნიშვნელოვანი როლი ატლანტიზმის ევრაზიონიზმზე გამარჯვებაში, ან ნატოს ბლოკის ვარშავის ბლოკის ქვეყნებზე გამარჯვებაში ითამაშა მონდიალიზმის გეოპოლიტიკურმა იდეებმა. მონდიალიზმი (წარმოდგება ფრანგული სიტყვისაგან მონდე - მსოფლიო, მაგრამ არა სამყარო ომის გარეშე, არამედ პლანეტარული გაგებით) არის იდეოლოგია, რომელიც ითვალისწინებს სახელმწიფოთა და ცალკეულ ერთა ერთიან პლანეტარულ წარმონაქმნად ქცევას - მსოფლიო მთავრობით.

მსოფლიოში დღეს სამი ძირითადი მონდიალისტური ორგანიზაცია არსებობს: საერთაშორისო ურთიერთობათა საბჭო, რომელიც 1921 წელს შეიქმნა უმსხვილესი ამერიკელი ბანკირის - მორგანის მიერ. პირველ ეტაპზე საბჭოში უპირატეობა ამერიკელ მასონებს ჰქონდათ, ამიტომ გეოპოლიტიკურ პროცესები მისტიკურ-ჰუმანისტურ ხასიათს ატარებდა.

1954 წელს შეიქმნა ბილდერბერგის კლუბი რომელიც უკვე არამარტო ამერიკელ, არამედ ევროპელ ანალიტიკოსებსაც აერთიანებდა. კლუბის ერთ-ერთ ძირითად ამოცანას აშშ-ს პროტექტორატით ევროპის გაერთიანება წარმოადგენდა. მსოფლიო ელიტის ამ საკმაოდ ვიწრო და მკაცრად მართულ კლუბის წევრებს ხშირად „გლობალიზაციის უზენაეს ქურუმებს“ ან მსოფლიო მთავრობას

უწოდებდნენ. და, ბოლოს, 1973 წელს ბილდებერგის კლუბის აქტივისტებმა ჩამოაყალიბეს კიდევ ერთი სტრუქტურა – სამმხრივი კომისია. რომელმაც დასახელება ორგანიზაციის შტაბბინიდან აიღო (სათავო ოფისები განლაგებულია ლამის ყველა კონტინენტზე).

მეორე და მესამე ორგანიზაციას სათავეში ედგა კიდევ ერთი ამერიკელი მილიარდერი – დევიდ როკფელერი.

მონდიალისტები ცდილობდნენ კაპიტალის ძალაუფლების გავრცობას მთელ მსოფლიოზე, ამიტომაც მათ გეგმებში აქტუალური მსოფლიო მთავრობის ფორმირება იყო.

სოციალიზმსა და კაპიტალიზმს შორის არსებული წინააღმდეგობების პერიოდში მონდიალიზმში გამოიკვეთა ორი მიმართულება: მემარჯვენე, რომელიც ატლანტიზმის გლობალიზაციის აუცილებლობას მოითხოვდა და მემარცხენე, რომელიც ესაღმება ახალ, საკაცობრიო ცივილიზაციაში სისტემის კონვერგენციას.

მემარცხენე მონდიალისტებმა მხარდაჭერა ჰპოვეს ევროპის სოციალ-დემოკრატ ლიდერებს შორის, აგრეთვე ევროკომუნისტებშიც რომლებიც სოციალისტური რევოლუციებისა და პროლეტარიატის დიქტატურის წინააღმდეგ გამოდიოდნენ, ჩინეთის მთავრობაში შედწევის მცდელობამ კრახი განიცადა. ხოლო, საბჭოთა კავშირში მემარცხენე მონდიალისტებს მხარდამჭერები გამოუჩნდნენ, რომელთაგან საკმაოდ მნიშვნელოვანი ფიგურა იყო აკადემიკოსი გვიშიანი.

1989 წლის იანვარში მოსკოვში მოეწყო მსოფლიო მონდიალიზმის ლიდერთა – დევიდ როკფელერის, ჟორჟ ბერტუენუს, ჰენრი კისინჯერის შეხვედრა მიხეილ გორბაჩოვსა და პოლიტიბიუროს წევრებთან. სტუმრებმა მოახერხეს დაერწმუნებინათ საბჭოთა კავშირის ხელმძღვანელობა არამართო საკუთარ ლოიალურობაში, არამედ აშშ-სა და ნატოს მხრიდან გეოპოლიტიკურ დათმობებზეც,

თუკი საბჭოთა კავშირი დათმობდა პოზიციებს დასავლეთთან მიმართებაში. გორბაჩოვი დაპირებებს წამოეგო. ხოლო აშშ-ს პრეზიდენტებმა რეიგანმა და ბუშმა მონდიალისტებთან თანამშრომლობაზე უარი განაცხადეს. ამრიგად ჰართლენდის ნებასურვილისეულ დათმობებს მხარი არ აუბა ატლანტიზმმა.

ატლანტიზმის გამარჯვებით მემარცხენე მონდიალიზმმა, ისევე როგორც ორი სისტემის კონვერგენციამ, არსებობის აზრი და აქტუალობა დაკარგა. შეიძლება ვთქვათ, რომ რეალობაში გეოპოლიტიკური ცნებები: მონდიალიზმი, ატლანტიზმი და დასავლეთი სინონიმებად იქცნენ. ამრიგად, დაიწყო ახალი ერა, რომელმაც მომავლის ახალი გეოპოლიტიკური მოდელის შექმნა მოითხოვა.

ნეოატლანტიზმში დღეისათვის პოპულარულია ორი ვერსია: პესიმისტური და ოპტიმისტური. პესიმისტებს განეკუთვნება ერთ-ერთი უმსხვილესი გეოპოლიტიკოსი, სტრატეგიული კვლევების ცენტრის დირექტორი, ჰარვარდის უნივერსიტეტის პროფესორი სამუელ ჰანტინგტონი თავისი „ცივილიზაციათა შეჯახების“ თეორიით.

ჰანტინგტონი თვლის, რომ არ არსებობს „საერთოდ კაცობრიობა“, არსებობენ ცალკეული ცივილიზაციები, თითოეული მათგანისთვის დამახასიათებელია ობიექტური ნიშნები: საერთო ისტორია, რელიგია, ენა, წეს-ჩვეულებანი, კულტურა, ეკონომიკური ინტერესები და ა.შ. მომავლის პროგნოზირებისას მეცნიერი ასკვნის, რომ გარდაუვალია კონფლიქტი არა სახელმწიფოებს შორის, არამედ ცივილიზაციათა შორის. მათი გადაკვეთის წერტილებში (ბალკანეთი, კავკასია, ახლო აღმოსავლეთი...).

ჰანტინგტონის პესიმისტის საფუძველი ისაა, რომ მისი აზრით „ცივ ომში“ ატლანტიზმის გამარჯვება არაა სრულფასოვანი: დასავლურ ცივილიზაციას სრულად არ გაუმარჯვია. „დამარცხებულ“

ხალხში გაღვივდება ანტიდასავლური განწყობა. უფრო მეტიც, მათ შეუძლიათ გაერთიანდნენ დასავლეთის წინააღმდეგ შემდეგი ფორმულით „დასავლეთი და ყველა დანარჩენი“.

ჰანტინგტონი გვთავაზობს საშუალებებს, რომლებმაც, მისი აზრით, უნდა გააძლიეროს დასავლეთი შესაძლო საფრთხის თავიდან ასაცილებლად. აღნიშნული რეკომენდაციები:

1. საკუთარი ცივილიზაციის ჩარჩოებში დასავლეთის ერთი-ანობის უზრუნველყოფა;
2. აღმოსავლეთ ევროპისა და ლათინური ამერიკის ქვეყნების დასავლურ ცივილიზაციებში ინტეგრირება;
3. უფრო მჭიდრო კავშირების უზრუნველყოფა რუსეთსა და იაპონიასთან;
4. ლოკალური ომების განეიტრალება, რათა ის არ გადაიზარდოს გლობალურ შეტაკებაში;
5. ისლამისტური თუ კონფუციანური სამხედრო ექსპანსიის შეზღუდვა;
6. ისლამურ და კონფუციანურ ცივილიზაციათა შორის კონფლიქტის პროვოცირება და მისი მართვა;
7. დასავლეთზე ორიენტირებული არადასავლელი ჯგუფების მხარდაჭერა;
8. დასავლეთში ინტეგრირებისა და დასავლური ფასეულობების დამცავ საერთაშორისო ორგანიზაციათა გაძლიერება.

უნდა აღინიშნოს, რომ ჰანტინგტონი მხარს უჭერს ძლიერი რუსეთის არსებობას, რათა საჭიროების შემთხვევაში შესაძლებელი იქნას ერთობლივი წინააღმდეგობის გაწევა ისლამისტვის.

აღნიშნულ კონცეფციას მხარს უჭერენ სხვებიც, რის დასტურად უნდა ჩაითვალოს მიმდინარე რეალური მოვლენები.

ნეოატლანტიზმის ოპტიმისტთა ფრთას განეკუთვნება ზბიგ-ნეე ბჟეზინსკი, რომელიც დასავლეთის გამარჯვებას დასრულებულად თვლის. ის თავის ცნობილ ნაშრომში „დიდი საჭადრაკო დაფა“ გეოსტრატეგიაზე მსჯელობისას ითვალისწინებს ყველა მსხვილი ევრაზიული სახელმწიფოს ინტერესებს გარდა რუსეთისა. ჩინეთსა და იაპონიასთან დაკავშირებით ის მიუთითებს „ღრმა და სტრატეგიული ურთიერთგაგების“ აუცილებლობაზე. თურქეთთან აშშ-მა „მუდმივი კონსულტაციები უნდა აწარმოოს კასპიისა და შავი ზღვის აუზებთან თუ ცენტრალურ აზიასთან დაკავშირებით“. დაგეგმილია, რომ აშშ განაგრძობს „ინდოეთის სამხედრო უწყებებთან ორმხრივ თანამშრომლობას“. აშშ დაინტერესებულია ძლიერი ირანის არსებობითაც, თუნდაც რელიგიური მოტივით.

ჰანტინგტონისაგან განსხვავებით ბჟეზინსკი თვლის, რომ შესაძლებელია რუსეთის დანაწევრება სამ დამოუკიდებელ სახელმწიფოდ: ევროპულ, ციმბირულ და შორეულაღმოსავლურ. რაც უნდა განხორციელდეს აშშ-ს პატრონაჟით. უკრაინის ამერიკისეული კოლონიზაცია შესაძლებელი გახდება გერმანიასა და საფრანგეთთან ერთად, აზერბაიჯანისა და უზბეკეთის – თურქეთთან და ირანთან ერთად. ციმბირისა და შორეული აღმოსავლეთის – იაპონიასა და ჩინეთთან ერთად.

ამერიკელი გეოსტრატეგის მტკიცებით, რუსული მემკვიდრეობა საკმარისი იქნება ყველასათვის, რაც აშშ-ს თავისი „მსუბუქი ჰეგემონიის“ სტრატეგიის რეალიზების საშუალებას მისცემს.

რუსეთის დაყოფის ბჟეზინსკისეულმა გეგმამ მხარდაჭერა ჰპოვა არაერთ ამერიკელ თანამოაზრეს შორის, რაც ბუნებრივიცაა. მაგალითად, უოტს მიდმა ჯერ კიდევ 1992 წელს გამოაქვეყნა სტატია, რომელშიც რუსეთის ფედერაციის დაყოფის კონკრეტული მექანიზმებია წარმოდგენილი. უ. მიდი აშშ-ს ურჩევს იყიდოს

რუსეთისაგან ციმბირი, ისე როგორც ეს თავის დროზე მოხდა ალი-ასკასთან დაკავშირებით (7 200 000 დოლარი. ე.ი. ერთი აკრი 2 ცენტი).

ეს თანხა საკმარისი იქნება თუნდაც უკანასკნელი, უნიჭო მთავრობისათვის საბაზრო რეფორმის გასატარებლად. ამგვარად ამერიკა ერთდროულად რამოდენიმე პრობლემას გადაჭრის: ჯერ ერთი, რუსეთი ვედარასოდეს შეძლებს იყოს ევრაზიის ჰართლენდი, მეორე, აშშ უზრუნველყოფს თავს აუცილებელი ნედლეულით და მესამე, საშუალება არ მიეცემა ჩინეთს იქცეს გეოპოლიტიკურ ზესახელმწიფოდ, რომელიც ამერიკული ჰეგემონობის გამოწვევას მალე მიიღებს.

იმისათვის, რომ ადგილობრივი მოსახლეობა არ გამოვიდეს ყიდვა-გაყიდვის წინააღმდეგი, მეცნიერი ციმბირელებს ამერიკულ მოქალაქეობას სთავაზობს, სახელმწიფო ენად ინგლისურის პარალელურად რუსულის შენარჩუნებით.

ოპტიმისტური ნეოატლანტიზმის ერთ-ერთ ბრწყინვალე წარმომადგენლად ამერიკელ ფუტუროლოგს ფრენსის ფუკუიამასაც თვლიან.

ისტორიული პროცესების განვითარება ფუკუიამას მიხედვით შესაძლებელია რაციონალური კაპიტალიზმისა და ირაციონალური სოციალიზმის შორის ბრძოლის შედეგად. სსრკ-სა და ვარშავის ბლოკის მსხვერვეა იყო ირაციონალიზმის ნგრევის ნიშანი. რაც ნიშნავს, რომ დასრულდა ისტორია და დაიწყო განსაკუთრებული პლანეტარული არსებობა, რომელიც წარმოიქმნება ბაზრისა და დემოკრატიის ნიშნით. რომელიც გააერთიანებს მსოფლიოს რაციონალურ-ფუნქციონალური ნიშნის მიხედვით, გაეროსა და სხვა საერთაშორისო ორგანიზაციების ხელმძღვანელობით.

ახალი წესრიგი, რომელიც დასავლურ ფასეულობებს ეფუძნება, მსოფლიოს მეტნაკლებად განვითარებული ქვეყნების ირგვლივ იწყებს ფორმირებას.

ევროპული გეოპოლიტიკა

დამოუკიდებელი დისციპლინის სახით ის ევროპაში მეორე მსოფლიო ომის დასასრულამდე არ არსებობდა. და მხოლოდ შემდეგ, საკმაოდ მცირე პერიოდში 1959-1968წწ. საფრანგეთის პრეზიდენტის შარლ დე გოლის დროს სიტუაციის კარდინალურად შეცვლასთან ერთად შეიძინა აქტუალობა.

ამ პერიოდში ატლანტიზმის საწინააღმდეგოდ ჩამოყალიბდა ცნობილი ჰოლისტური თეზისი: „ევროპა ატლანტიკიდან ურალამდე“. თუმცა, პროცესები ევროპაში ერთგვარად ამუხრუჭებდა კონტინენტური ევროპის ფორმირების პროცესს.

1970-იან წლებში აშშ-ს პარალელურად გეოპოლიტიკურ პროცესებში ჩართვის აუცილებლობაზე ევროპაშიც წერენ. პირველ ეტაპზე ეს იყო წმინდად ნატოს ან გაეროს დამხმარე დისციპლინები. თუმცა, შემდგომში უკვე დამოუკიდებელი შრომების იერი შეიძინა.

ევროპულ გეოპოლიტიკაში მნიშვნელოვან ფიგურად ითვლება ალენ დე ბენუა.

სწორედ მის სახელს უკავშირდება ახალი, ერთიანი ევროპის იდეის შემუშავება, რომელსაც „ფედერალური იმპერიის“ კონცეფცია ეწოდა. ახალი მემარჯვენეები (ასე უწოდებდნენ ისინი თავიანთ თავს), ნატოდან გამოსვლას, საკუთარი ბირთვული პოტენციალის გამოყენებასა და აღმოსავლეთსა და დასავლეთს შორის მკაცრი ნეიტრალიტეტის დაცვას მოითხოვდნენ. ხოლო თუკი საუბარი კავშირზე წამოიჭრებოდა, ისინი უპირატესობას აღმოსავლეთს და არა დასავლეთს ანიჭებდნენ.

ამ ფართოდ გავრცელებულ პოზიციას არ გააჩნდა ევროპული დისიდენტიზმის ხასიათი. თუმცა მისი სიღრმისეულად შესწავლის შემდეგ ნათლად ჩანს, რომ ის არსებითად განსხვავდება სხვა თეორიებისაგან და მსოფლიოში ძალთა ბალანსის აღდგენის აუცილებლობას ითვალისწინებს: ურალის, ციმბირის და შორეული აღმოსავლეთის ანუ დუბლინი – ვლადივოსტოკის ხაზმმა ევროპის დიდი სივრცის არსებობა უნდა უზრუნველყოს. აღნიშნული პროექტი ეკუთვნის ბელგიელ გეოპოლიტიკოს ჟან ტირიარს. მისი აზრით, ევროპისათვის უკეთესი იქნება, თუკი ის საბჭოთა სოციალიზმს და არა ანგლო-ამერიკულ კაპიტალიზმს აირჩევს.

თუკი ეს პროექტი არ განხორციელდება, სსრკ დაიშლება. ამას ის ამტკიცებდა საბჭოთა კავშირის დაშლამდე 15 წლით ადრე. ტირიარის იდეებს უახლოვდება ავსტრიელი გენერლის იორდის ლოჰაუზის იდეები: მას ეკუთვნის გამოთქმა, რომ: „პოლიტიკური ხელისუფლება ხანგრძლივი და მყარია მაშინ, როცა ხელისუფალნი აზროვნებენ არა წუთიერი, ლოკალური კატეგორიებით, არამედ ასწლეულად და კონტინენტალურად“.

ლოჰაუზის მიხედვით სახელმწიფო არის ძალა, მიღებული სხვადასხვა ძალის ნამრავლის მიხედვით

$$M = R (\text{ძალა}) \times X (\text{ადგილმდებარეობა})$$

ლოჰაუზი თვლიდა, რომ გერმანია შეძლებდა ევროპის გაერთიანებას, მაგრამ ევროპას არ ძალუძს შეინარჩუნოს თვითმყოფადობა რუსეთის გარეშე. ისევე, როგორც რუსეთი ვერ შეინარჩუნებს სტაბილურობას ევროპის გარეშე.

არსებითად განსხვავებული მიდგომა გააჩნია ფრანგ ფილოსოფოსს (საფრანგეთის ყოფილი პრეზიდენტის მრჩეველი) - ჟაკ ატალს. ის თვლიდა, რომ გეოპოლიტიკას საფუძვლად უდევს ეკონომიკა, და

შემოიტანა ახალი ტერმინი გეოეკონომიკა, აქედან გამომდინარე მსოფლიოში ჩამოყალიბდება სამი ძირითადი ცენტრი:

1. ამერიკული სივრცე (რომელიც გააერთიანებს ორივე ამერიკას);
2. ევროპული სივრცე (რომელიც ევროპის გაერთიანების შედეგად წარმოიშობა);
3. წყნაროკეანური რეგიონი (ესაა ახალი განვითარების ზონა – ტოკიო, ტაივანი, სინგაპური).

ამ სივრცეებს შორის არ იარსებებს განსაკუთრებული სახესხვაობები – დადგება გეოეკონომიკის ერთი, რომელიც მოხსნის პოლიტიკურ წინააღმდეგობებს ევროპასა და მთელ მსოფლიოში.

გეოპოლიტიკური პარადიგმები

ჩვენს ეპოქაში გარდამავალი პეროდის ნიშანთა კონსტატაცია კვლავ ღიად ტოვებს მისი ძირითადი ვექტორების განსაზღვრის საკითხს, ანუ იმას, თუ საიდან საით ხორციელდება გარდაქმნები. არსებობს უამრავი კონცეფცია, რომლებიც განსაზღვრავენ გარდამავალი ეპოქის არსს: ინდუსტრიულიდან პოსტინდუსტრიულ (ინფორმაციულ) საზოგადოებაზე, ტოტალიტარიზმიდან დემოკრატიულ პრინციპებზე, ბიპოლარულიდან პოლიცენტრულ, ტექნიკურიდან პოსტტექნიკურ ცივილიზაციაზე გადასვლას და ა.შ.

გეოპოლიტიკური პარადიგმები. წინააღმდეგობების კლასიკურ მაგალითად მიიჩნევა ლერძისეული დაპირისპირება, როდესაც მოქმედებაშია „ორი ბლოკი და პოლიტიკური სისტემა“, აგრეთვე განვითარებულ ჩრდილოეთსა და განვითარებად სამხრეთს, ცენტრსა და პერიფერიას შორის დაპირისპირება. ამ უკანასკნელის შემთხვევაში ცენტრის როლში გამოდიან აშშ, დასავლეთი ევროპა და იაპონია, ხოლო პერიფერიადაც - არასტაბილური პოლიტიკური სისტემის, ჩამოუყალიბებელი სამხედრო დოქტრინისა და ნეოლიბერალური ეკონომიკური ტენდენციების არმქონე ქვეყნები. გეოსტრატეგიული დინამიკიდან აგრეთვე შესაძლებელია ამოვარდნენ როგორც წარსულში „დიდი სახელმწიფოები“ (რომისა და ოსმალეთის იმპერიები, სპარსეთი), ასევე ახალი ამბიციური პოლიტიკური ერთეულები, რომელთა ლიდერები არ აღიარებენ თამამის საერთო წესებს (ერაყი, ლიბანი, ირანი).

შემდეგ პარადიგმად უნდა მივიჩნიოთ რეგიონალური უსაფრთხოების სისტემის კონცეფცია, რომელმაც ფაქტობრივად ბიპოლარული სისტემა შეცვალა. მიიჩნევა, რომ არსებობს ექვსი ძირითადი ძალთა ცენტრი: აშშ და რუსეთი, ჩინეთი და იაპონია, ევროპა და არაბული სამყარო. ხშირ შემთხვევაში ზოგიერთი ანალიტიკოსი (აშშ ყოფილი სახელმწიფო მდივანი ჰენრი კისინჯერი) არაბული სამყაროს ნაცვლად ინდოეთს ასახელებს, რადგან ეს უკანასკნელი უფრო ძალთა კონგლომერატია და არა ორგანული სუბიექტი - ერთიანი გეოპოლიტიკური ერთეული. მაგრამ შესაძლებელია უმსხვილეს გეოპოლიტიკურ წარმონაქმნად მივიჩნიოთ მუსლიმობა. გარდა ამისა, სამყაროს ახალ პოლიტიკურ რუკის ფორმულირებასთან ერთად უკვე ბევრი სუბიექტი პრეტენზიას გამოთქვამს რეგიონურ აქტურობაზე.

და, ბოლოს, უკვე ნაკლებად აქტუალური - ცივილიზაციათა შეჯახების პარადიგმა, სადაც სისტემურობასა და დინამიზმს დამოკიდებული პრინციპები ეთნიკურ, რელიგიურ, სოციალურულ უნივერსალებს იძენს.

კარლ შმიტი ისტორიული განვითარების სამ ალტერნატივას წინასწარმეტყველებდა:

1. ერთი ზესახელმწიფოს ტოტალური ჰეგემონობა;
2. სივრცის ქაოსის ალტერნატივა და, ბოლოს,
3. გეოპოლიტიკურ სივრცის ინტერესთა ბალანსის ალტერნატივა - დიდი სივრცეების თანაარსებობა.

პირველი გეოპოლიტიკური პარადიგმა ისტორიაში პრეზიდენტ მონროს დოქტრინა იყო, რომელიც მის მიერ იქნა შემუშავებული და 1823 წლის დეკემბერში გადაეგზავნა კონგრესს. დოკუმენტის მიხედვით ევროპული სახელმწიფოების მხრიდან დასავლეთ ნახევარსფეროს ქვეყნების საშინაო და საგარეო

საქმეებში ჩარევა, მეტადრე თავიანთი სამფლობელოების ზრდა ამერიკის ქვეყნების ხარჯზე განხილული იქნებოდა როგორც არაგონივრული ქმედება. დოქტრინით ვაშინგტონმა ფაქტობრივად მოიხაზა ტერიტორია, რომელიც აშშ-ს ტერიტორიაზე გაცილებით დიდი იყო. როცა ეს ცალმხრივად გაცხადდა, ამერიკის შეერთებულმა შტატებმა ევროპულ სახელმწიფოებს აუკრძალა ინტერვენცია დასავლეთ ნახევარსფეროში.

მონროს დოქტრინა არა მხოლოდ გლობალური სივრცობრივი აზროვნების შედეგი, ის დედამიწის ახალი კონფიგურაციის განსაზღვრებაც არის. როგორც კი დასავლეთი ნახევარსფერო იდეოლოგიურად ახალ სამყაროდ განისაზღვრა, მასში ვაშინგტონმა აკრძალა სივრცობრივად უცხო - ბველი სამყაროს ქვეყნების ჩარევა, გაჩნდა ახალი საერთაშორისო სამართლის შექმნის აუცილებლობა, რითაც დაიმსხვრა ევროცენტრისტული მსოფლიო წესრიგი - *Jus publicum Europaeum*.

მონროს დოქტრინაზე დაფუძნებული ახალი საერთაშორისო სამართლის პრინციპები დასავლეთ ნახევარსფეროში ამერიკის საგარეო პოლიტიკის ევოლუციის საფუძვლებზე იქნა გამყარებული. ეს პრინციპები შესაძლებელია შემდეგნაირად იქნეს ფორმულირებული:

1. აშშ-ს პოლიტიკური ნება, როგორც საერთაშორისო სამართლის წყარო;
2. ეკონომიკური დაკაბალების მიზნით ლათინური ამერიკის ქვეყნების საშინაო საქმეებში ჩარევისა და ინტერვენციის უფლების ლეგიტიმაცია;
3. დასავლეთ ნახევარსფეროს ქვეყნების მიერ მატერიალურ სუვერენიტეტისა და სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობაზე უარის თქმა;

4. ფსევდოსამართლებრივი საერთაშორისო წესრიგის პროტოტიპის მსგავსი კონსტრუირებული იმპერიული სივრცის შექმნა, სადაც მხოლოდ ერთ სახელმწიფოს - ამერიკის შეერთებულ შტატებს ექნებოდა შეუზღუდავი, აბსოლუტური სუვერენიტეტი, მაშინ როცა სხვები პროტექტორატებად გადაიქცეოდნენ, სუვერენული სახელმწიფოსათვის აუცილებელი ფორმალური ნიშნებით.

1999 წლის 1 იანვარს, როდესაც ერთიანი ევროპული ვალუტა - ევრო საერთაშორისო მიმოქცევაში შევიდა, ამერიკის შეერთებულმა შტატებმა, როგორც ერთადერთმა ზესახელმწიფომ არსებობა შეწყვიტა. ამჯერად მას დიდი ევროპა დაუპირისპირდა.

ახალი დიდი სივრცის ალტერნატივად შეიძლება ევროპა იქცეს, რომელსაც განსაზღვრული პოლიტიკური და იდეოლოგიური წრეები დასავლეთს - ანგლო-საქსონურ სამყაროს, პირველყოვლისა აშშ-ს უპირისპირებენ. ანტი-დასავლური ევროპა არ წარმოადგენს უტოპიას, რამეთუ მსგავსი პროექტის რეალიზება არაერთხელ მომხდარა ევროპაში. XX საუკუნეში ღერძისეულ ქვეყნებს სწორედ ასეთად ესახებოდათ ევროპის მომავალი, თუმცა გერმანიის ხელმძღვანელობის გარკვეულ წრეებში (სხვა გარემოებებთან ერთად) ანგლოფილიამ და ფრანკოფობიამ ხელი შეუშალა პროექტის რეალიზებას. მეორე მსოფლიო ომის შემდეგ ანალოგიური მცედელობა ჰქონდა დე გოლს. აღნიშნული პოლიტიკის შედეგია ის, რომ საფრანგეთი ბოლო პერიოდამდე ჩრდილო ატლანტიკური ალიანსის წევრი არ იყო.

დიდი ევროპული სივრცე უნდა ჩამოყალიბდეს მსხვილი კონტინენტური სახელმწიფოს გერმანიის, უფრო ზუსტად mitteleuropa-ს ე.ი შუა ევროპის ირგვლივ. გერმანიის გეოპოლიტიკური ინტერესები ტრადიციულად, ეწინააღმდეგებოდა დასავლეთის ატლანტიკურ ტენდენციებს. ეს შეეხება, გეოპოლიტიკის

როგორც კონტინენტურ, ასევე კოლონიურ ასპექტებს. ის ყოველთვის ანგლო-საქსონური კოლონიური პოლიტიკის წინააღმდეგი იყო და მუდამ ცდილობდა სახმელეთო, კონტინენტური, ავტარკიული ცივილიზაციის შექმნას.

ტენდენციები. სამყარო, კვლავ მრავალპოლუსობისკენ ვითარდება. ერთის მხრივ, ეს ბუნებრივიცაა, რადგან პროცესი ძალთა პოტენციური ცენტრების ნებას გამოხატავს. ამასთან, გარდამავალი პერიოდი საკმაო საფრთხეს შეიცავს. მისი არსი ძალთა ბალანსის სწრაფ ცვლაშია, რაც ხშირ შემთხვევაში, დესტაბილიზაციისა და კონფლიქტების მომასწავებელია.

გეოპოლიტიკური ცნობიერების ანთოლოგია. ყველა ერი „გეოპოლიტიკური ცნობიერების“ მატარებელია. ცივილიზაციური ცნობიერების კრიზისი პირველყოვლისა პოლიტიკაზე აისახება. ამიტომ საერთაშორისო ხელშეკრულებით გამყარებული მშვიდობა გარანტირებული საზღვრებით, ტერიტორიულ-სამართლებრივი გარანტიების არარსებობით იცვლება. ის ზარზაროსობის, მომთაბარე დინამიკის, საზღვრების მოშლელი დიონისესეული სტიქიის ნიშნების მატარებელია, რაც საბოლოო ჯამში საერთაშორისო პოლიტიკურ-სამართლებრივ და ცივილიზაციურ ნორმებს პრობლემატურს ხდის.

ასეთ პირობებში აქტიურდება ცივილიზაციის ალტერნატიული, გეოპოლიტიკური ცნობიერების ახალი, განსხვავებული ტიპი. რომელიც „ყველა ყველას წინააღმდეგ“ ომის შთაბეჭდილებას ტოვებს, სადაც არ არსებობს გარანტირებული „სასიცოცხლო სივრცე“ და მხოლოდ ძლიერები გადარჩებიან.

ნდობის ცივილიზაციური პრეზუმპცია უნდობლობით იცვლება, რომლის პოზიციიდან ყალიბდება ქვეყნის მოქნილი წესი: აგრესიული შეტევა ან იზოლაციონისტური ყრუ თავდაცვა. ღია და

ერთგვარი სივრცის ფილოსოფიის ნაცვლად „ჩაკეტილი“ ან „გახლეჩილი“ სივრცის ფილოსოფია იქმნება. შემთხვევით არ იყო, რომ ცნობიერების გეოპოლიტიკური ტიპი მკვეთრად გამოიკვეთა პირველი მსოფლიო ომის წინ, ხოლო 20-30-ინი წლებისთვის მან პიკს მიაღწია, რომლის ცენტრად დამარცხებული გერმანია იქცა.

7

თემა

გეოპოლიტიკური სცენარები

გეოპოლიტიკური სცენარების ფორმირების მიზანი - ოპტიმალურ ქმედებათა მოძიება, მოვლენათა შესაძლო განვითარების კვლევების საფუძველზე სასარგებლო პოლიტიკურ-ეკონომიკური ალტერნატივების გამოვლენა, აუცილებელ ღონისძიებათა დაგეგმვა და ჩანაფიქრების რეალიზაციაა. რაც სხვადასხვა დარგებში: ფილოსოფიის, სოციოკულტურის, ეკოლოგიის, ეკონომიკის, დემოგრაფიის, ეთნოგრაფიის და ა. შ მიღებული კომპლექსური ცოდნის საფუძველზეა შესაძლებელი.

გეოპოლიტიკურ სცენარებს ნომინალური სახე აქვს, რომელშიც რეალობა, იზოლირებული ორგანიზმი - სახელმწიფოა, ის მძიმე და რთულ ბრძოლას აწარმოებს გადარჩენისათვის, ხოლო მთელი ეს ცივილიზაციური სუპერსისტემა საერთაშორისო სამართალი, „ახალი მსოფლიო წესრიგი“, ერთიანი საერთო საკაცობრიო ინტერესები და ა.შ. - კონვენციალისტური მოჩვენებითობაა.

გეოპოლიტიკური „ეგზისტენციალიზმი“ სახელმწიფოებისა და ხალხის მართობას მოითხოვს, სადაც დომინირებული მსოფლშეგრძნება შფოთვაა. მას არ სწამს არავითარი ცივილიზაციური გარანტიების: მსოფლიოში არ არსებობს გარანტია, რადგან მასში სახელმწიფო ინტერესთა შეტაკებებია გაბატონებული.

მრავალრიცხოვანი სცენარების შემუშავების აუცილებლობა დინამიურად ცვლად პოლიტიკურ სამყაროში ინტერესთა არსებობით აიხსნება.

სახელმწიფოებრივი ინტერესებით დეტერმინირებული გეოპოლიტიკური მიზნები - სტრატეგიული ტერიტორიების დაკავება და საერთო გეოპოლიტიკური გავლენის ზონების ფორმირებაა. მაგალითად, პირველი მსოფლიო ომის ინიციატორი, გერმანია იყო, რომლის მთავარი მიზანი ევროპაზე ჰეგემონობა და მოწინააღმდეგეთა კოლონიების ხელში ჩაგდება იყო, იგივე მიზანი ამოძრავებდა ომის დანარჩენ მონაწილეებსაც. ანტანტის მხარეს ომში ჩართვით - რუსეთი ცდილობდა პოზიციების გამყარებას ბალკანეთზე, ხოლო კონსტანტინოპოლის აღებით თავისი ოცნების ასრულებას ხმელთაშუა ზღვაზე გასასვლელების გაკონტროლებას.

გეოპოლიტიკური სცენარების შემუშავების ამოსავალი კრიზისის დაძლევა ან ძალთა სასურველი ბალანსის შექმნაა. გეოპოლიტიკური კრიზისები იყოფა:

მასშტაბების მიხედვით

კრიზისი	მაგალითი
მსოფლიო	ორი ან მეტი სახელმწიფოს ინტერესთა დაპირისპირება: სსრკ-აშშ.
რეგიონალური	რამოდენიმე სახელმწიფოს ინტერესთა დაპირისპირება, ერთ-ერთი სახელმწიფოს მონაწილეობის შესაძლებლობით: თურქეთი-საბერძნეთი.
შიდა სახელმწიფოებრივი	გეოპოლიტიკური მნიშვნელობა კრიზისის მხოლოდ ბირთვულ სახელმწიფოებში გააჩნია: რუსეთი-ჩეჩნეთი.

ურთიერთობების მიხედვით

კრიზისი	მაგალითი
სახელმწიფოთმორისი	ბირთვული სახელმწიფოს მონაწილეობით
ერებს შორის	რამოდენიმე უცხო სახელმწიფოებში მცხოვრები ერის მონაწილეობით: ქურთები, ბასკები
რელიგიურ-ეთნიკური	ეროვნული ჯგუფები - მსოფლიო რელიგიების ექსტრემისტული მიმდინარეობების მხარდამკერები: „ხამასი“, „ტამილის კვეზკები“ და ა.შ.

შინაარსის მიხედვით

კრიზისი	მაგალითი
სტატიკური	„დაკონსერვებული“ ან გაჭიანურებული კრიზისები. მაგალითად, კორეის ნახევარკუნძულზე.
დინამიური	ვითარების სწრაფი ცვლით: იუგოსლავია.

ბარისხის მიხედვით

კრიზისი	მაგალითი
სისტემურ-სტრუქტურული	ზოგიერთი ანალიტიკოსები, საუბრობენ კრიზისზე, რომელსაც ჩინეთში პოლიტიკური სისტემასა და საბაზრო ეკონომიკაში არსებული წინააღმდეგობები გამოიწვევს; ასევე, მაგალითად შესაძლებელია მოვიყვანოთ სსრკ.
სიტუაციური	მსოფლიოს წამყვანი ქვეყნების ვალუტის დევალუაცია, ნავთობის პრობლემები და ა.შ.

პროგნოზის შესაძლებლობის მიხედვით

კრიზისი	მაგალითი
პერმანენტული	ჩინეთი-ტაივანი.
მოულოდნელი	1972 წელს რაკეტაწინააღმდეგო თავდაცვითი სისტემის შესახებ ხელშეკრულებიდან აშშ-ს გასვლის პრობლემა.

ბანგრძლივობის მიხედვით

კრიზისი	მაგალითი
გრძელვადიანი	პალესტინა ისრაელის დაპირისპირება; ოლს-ტერის პრობლემა.
საშუალოვადიანი	აშშ-ს ჩარევა ვიეტნამში, ხოლო სსრკ-ს - ავღანეთში.
მოკლევადიანი	ჩრდილოეთ და სამხრეთ იემენის დაპირისპირება.

გეოპოლიტიკურ სცენარებში მნიშვნელოვანი მსგავსი კრიზისების დაძლევა სადაც შინაარსის შესაბამისად ყურადღება ექცევა მონაწილეებს, მათ უფლებებს, საკითხის დასმას, ორგანიზაციულ გადაწყვეტილებასა და დროებით შეზღუდვებს. გეოპოლიტიკა როგორც თეორია, გლობალური ხასიათის პრობლემების გადაჭრას ემსახურება.

„ისტორიის გამოწვევებიდან“ გლობალური ხასიათი შეიძინეს:

კრიზისი	მაგალითი
ცივილიზაციური	ინდუსტრიულიდან პოსტინდუსტრიულ წყობაზე გადასვლა, რასაც ნაციონალური ეკონომიკა გლობალურ ეკონომიკაში მსხვერველმდე, სოციალურ დისკრიმინაციამდე მიჰყავს. ხალხი კი ფსიქოლოგიურ დისკომფორტამდე, რაც მოძველებული პროფესიებით არის განპირობებული.
ნაციონალური	მრავალერიან სახელმწიფოებში კონფესიური და ეთნიკური დაპირისპირებების ზრდა.
ტექნოგენური	ტექნოსფეროს სულ უფრო მზარდი და ღია ზეწოლა ბიოსფეროზე - ეკოლოგიური კრიზისის ექსპორტირებით განვითარებული ქვეყნები მას სულ უფრო მამტაბურ ხასიათს მენენ.
ინფორმაციული	გამოწვეულია გლობალური ინფორმაციული ექსპანსიით, რომელიც ანადგურებს ეროვნულ კულტურას.
საერთაშორისო	ცივი ომის შედეგების შესაბამისად სამყაროს ხელახალი გადანაწილების სურვილი; საერთაშორისო ურთიერთობათა სისტემაში დომინირება.

სცენარი ორ მთავარ პრინციპზე იგება, რომლებიც ერთმანეთისაგან განსხვავდებიან მახასიათებლებით. სახელმწიფო ინტერესების გათვალისწინებით სცენარებში ანალიტიკოსები ითვალისწინებენ სტაბილიზაციურ და დესტაბილიზაციურ პროცესებს. სტაბილიზაციურ გეოპოლიტიკურ მოქმედებად შეიძლება ჩაითვალოს „მარშალის გეგმა“ მეორე მსოფლიო ომის შემდეგ დასავლეთი ევროპის ქვეყნებისათვის ან საბჭოთა კავშირის დახმარებები აღმოსავლეთ ევროპის ახალი სოციალისტური ქვეყნებისათვის. შევნიშნავთ, რომ სტაბილიზაციური სცენარები პლანეტარულ და

ცივილიზაციური ხასიათის მატარებლები არიან, მასთან შედარებით დესტაბილიზაციური სცენარებში აქტორი უფრო შეზღუდულია.

შესაძლო გეოპოლიტიკური სცენარი მოიცავს სტაბილიზაციის პროცესს მონოცენტრისტულ ან მრავალპოლუსიან მსოფლიოში.

სტაბილიზაციის მიმართულება	ღონისძიებები
ეკოლოგიური	ღონისძიებები, რომლებიც სტიმულს აძლევენ სამეცნიერო-ტექნიკურ რევოლუციას და ხელს უწყობენ მსუბუქი და ეფექტური სამრეწველო ტექნოლოგიების შექმნას. ადამიანისა და ბუნების ურთიერთობების ჰარმონიზაციას.
ეკონომიკური	განვითარების ტემპების შენარჩუნება ეფექტური საერთაშორისო თანამშრომლობით.
სამხედრო-სტრატეგიული	საერთაშორისო ურთიერთობათა სისტემაში ძალთა უსაფრთხო ბალანსის შექმნა.
სოციოკულტურული	ნაციონალური კულტურების პროტექციონიზმი ან ერთიანი სულიერი სივრცის ფორმირება.

დესტაბილიზაციისაკენ სწრაფვა, როგორც წარსულში მსხვილი გეოპოლიტიკური აქტორების გამოცდილება აჩვენებს, საკმაო შედეგების მომტანია. მაგალითად აშშ „ცივი ომის“ პერიოდში სსრ კავშირთან დაპირისპირებისას მუდამ მხარს უჭერდა დესტაბილიზაციურ პროცესებს. ამის მაგალითია „გამალებული შეიარაღება“, რომელშიც სსრ კავშირი დამარცხდა და იდეოლოგიური ომი, რომელსაც ცენტრალური დაზვერვის სამმართველო აწარმოებდა. მასშტაბური გეოპოლიტიკური მოქმედებების სცენარის შემუშავება შესაძლებელია ყველაზე მარტივი აქსიომებითაც, მაგალითად, „გსურს მშვიდობა - ეშაადე ომისთვის“ და „ბრძოლა ყოველივეს

დასაწყისია“. ეს ძველი სიბრძნეები პოლიტიკური თანასწორობის უსუსურობის ნათელი დადასტურებაა. მისი ეფემერული შინაარსი დისკრედიტაციას უწევს სამუდამო მშვიდობის იდეას და დესტაბილიზაციის აუცილებლობაზე მიანიშნებს. სამუდამო მშვიდობის იდეის უარყოფა ნიშნავს გლობალური კონფლიქტების გაჩაღების შესაძლებლობას. ევრაზიის სახელმწიფო-გარანტორების მთავარი ამოცანა თანასწორობის ოპტიმუმის მოძიებაში და ჩრდილოეთი ევროპა-სამხრეთ-აღმოსავლეთ აზიისა დიაგონალის მონაკვეთზე მის შენარჩუნებაში მდგომარეობს. ამ სცენარებში სამართლიანი იქნებოდა ჩელენის, ჰაუსჰოფერისა და ჰოლისტური თეორეტიკოსის მიშელ ჟობერის გეოპოლიტიკური თეორიების რესურსთა გამოყენება. მაგრამ სარგებლის მიღების იმედით არაევრაზიული სახელმწიფოების ინტერესებში გეოპოლიტიკური არასტაბილურობა აღნიშნულ რეგიონში გაცილებით მნიშვნელოვანია. ამის ნათელ დასტურად შეიძლება ჩაითვალოს მოვლენების განვითარება იუგოსლავიაში.

ბოლო პერიოდში სცენარებს შორის ყველაზე წარმატებით „მონდგალიზმის“ გეოპოლიტიკური პროექტი ხორციელდებოდა, რომლის არსი დედამიწის ზედაპირის ერთიან სივრცედ გარდაქმნაში მდგომარეობს, რომელიც ამერიკული ცენტრიდან იმართება. პროამერიკული, „ატლანტიკური“ დიდი სივრცის პროექტი ითვალისწინებს Pax Americana-ს ან ახალი მსოფლიო წესრიგის შექმნას ერთიანი მსოფლიო მთავრობით - რაც არსებითად სინონიმებია.

სამხედრო ასპექტებში გეოპოლიტიკურ სცენარებზე უნდა აღინიშნოს, რომ მისი ძირითადი ნიშნები უსაფრთხოების კონსტიტუციურად დაფიქსირებულ ფორმებში, ჰეგემონობასა და ლიდერობისთვის აუცილებელ სხვადასხვა კონფიგურაციებში მდგომარეობს. მსოფლიო ისტორიაში მომხდარი მოვლენების ყველა სქემა, პრაქტი-

კულად თავს მუდმივი შიშისა და კვლავ განმეორების შესაძლებლობით აცლენს: გამალებული შეიარაღება, ორმხრივი შეკავება, სამხედრო ალიანსები, დიპლომატიური სვლები, სტრატეგიული დაგეგმვა, სახელმწიფოს ღირსებასა და იმიჯზე ზრუნვა, მოწინააღმდეგის ძლიერი და სუსტი მხარეების ანალიზი და ძალთა სასურველი ბალანსის შენარჩუნება. და ბოლოს - ომი.

ძალთა ბალანსი. ომი ათენსა და სპარტას, რომსა და კართაგენს, ინგლისსა და საფრანგეთს შორის XVII-XVIII საუკუნეებში, ნაპოლეონსა და დანარჩენ ევროპას შორის XIX საუკუნეში, გერმანიასა და ბრიტანეთს შორის საფრანგეთ-პრუსიის 1870 წლის ომის შემდეგ და დაპირისპირება ამერიკის შეერთებულ შტატებსა და სსრკავშირს შორის XX საუკუნის 50-80-იან წლებში, შესაძლებელია აიხსნას მუდმივად ცვლადი ძალთა ბალანსის დროს მნიშვნელოვანი ფაქტორის - პოლიტიკური საფრთხის არსებობით.

გეოპოლიტიკაში სამხედრო ფაქტორი პირველყოვლისა ეკონომიკისა და პოლიტიკის სფეროში სხვა მიზნების რეალიზების შემაკავებელ ფუნქციას ასრულებს, სადაც ამოცანებისა და პრიორიტეტების ფორმირება მარტივად ხდება. ძალის გამოყენების პროგნოზირება გეოპოლიტიკურ ანალიზში ნაკლებად მნიშვნელოვანია და მას რეალური შედეგების მოტანა არ შეუძლია. გლობალურ გეოპოლიტიკურ სივრცეში სამხედრო ძალის გამოყენება შესაძლებელია განხილული იქნეს როგორც არაინსტრუმენტული საშუალება, რამეთუ, ჯერ ერთი, სამხედრო ფაქტორი განვითარების თანამედროვე ეტაპზე ფუნქციონალური თვასაზრისით ძალის გამოყენებიდან ძალის გამოყენების საფრთხისაკენ, და აქედან კი გაკონტროლებაამდე სხვადასხვა ეტაპების აღრევის ეფექტს განიცდის. აღნიშნული სცენარის განხორციელების ეფექტი დამოკიდებულია იმაზე, თუ რამდენად აძლევს საშუალებას საკუთარი სამხედრო-ტექნოლო-

გიური ძლიერება სახელმწიფოს გააკონტროლოს ერთი ოპონენტი, ან ოპონენტთა ჯგუფები. მეორე, მსოფლიოს მრავალპოლუსიანი გეოპოლიტიკური რუკის ცვლილება ისეთია, რომ ძალის გამოყენება ზესახელმწიფოს არათუ უფუჭებს რეპუტაციას, როგორც ეს მოხდა აშშ-ს სომალის შემთხვევაში 1991წ., არამედ მოითხოვს მომეტებულ ფინანსურ დანახარჯებს მოწინააღმდეგეთა დასამარცხებლად. მესამე, თანამედროვე ცივილიზაციის ინფორმაციული კვება ისეთ დონეზეა, რომ ნებისმიერი სამხედრო ტიპის აქცია სხვა გეოპოლიტიკურ სუბიექტების ეროვნული ინტერესებისათვის საგრძნობი ზარალის მომტანია, მაგალითად, გაეროს დროშით აშშ-ს აქციამ იუგოსლავიაში სერიოზული ზარალი მიაყენა რამოდენიმე სხვა სახელმწიფოს.

გეოპოლიტიკური ფაქტორები

გეოპოლიტიკური ფაქტორები განისაზღვრება საგნის მრავალვექტორულობისა და სამეცნიერო დარგის საზღვრებით, აქედან გამომდინარე, გააჩნიათ შემდეგი მახასიათებლები:

მახასიათებლები	კომენტარი (იმიტომ, რომ...)
კომპლექსურობა	
მასშტაბურობა	
ისტორიულობა	
ერთიანობა	

გეოპოლიტიკური ფაქტორები დაკავშირებულია და გამომდინარეობენ ძირითადი სოციალური კატეგორიებიდან:

კატეგორიები	განმსაზღვრელი ფაქტორები
სახელმწიფო	პოლიტიკური, ეკონომიკური
ჯარი	დემოგრაფიული, სამხედრო, ეკონომიკური
ტერიტორია	გეოგრაფიული, პოლიტიკური, ეკოლოგიური
საზღვარი	გეოგრაფიული, პოლიტიკური, ეკონომიკური
ტექნოლოგიები	ეკონომიკური, სამხედრო, ეკოლოგიური, დემოგრაფიული
ერი	პოლიტიკური, კულტურულ-რელიგიური და ეთნიკური
გარე შრე	ეკონომიკური, ეკოლოგიური, დემოგრაფიული

ძირითადი გეოპოლიტიკური ფაქტორებია: გეოგრაფიული, პოლიტიკური, ეკონომიკური, სახმედრო, ეკოლოგიური, დემოგრაფიული, კულტურულ-რელიგიური და ეთნიკური. ქვემოთ მოყვანილ ცხრილში აღნიშნული ფაქტორები მოცემულია სამი მნიშვნელოვანი პარამეტრით და გახსნილია თითოეული მათგანის ინდიკატორი.

გეოგრაფიული ფაქტორი:

ინდიკატორი	შეფასება	პოტენციალი
სივრცობრივი განლაგება		
ბუნებრივი რესურსები		

პოლიტიკური ფაქტორი:

ინდიკატორი	შეფასება	პოტენციალი
სახელმწიფოებრიობის ტიპი		
მართვის ორგანიზაციული სტრუქტურა		
სახელისუფლებო შტოების დაყოფა		
საზოგადოების სოციალური სტრუქტურა		
სამოქალაქო საზოგადოების სტრუქტურა		
პრესის თავისუფლება		
ურთერთიობები სხვა სახელმწიფოებთან		
საზღვრის ტიპები და მათი ფუნქციონირების მექანიზმები		

ეკონომიკური ფაქტორი:

ინდიკატორი	შეფასება	პოტენციალი
მოსახლების ცხოვრების დონე		
მრეწველობის მოცულობა		
აგარული წარმოების მოცულობა		
სატრანსპორტო ინფრასტრუქტურა		
კავშირი და ინფრასტრუქტურა		
სამობილიზაციო სისტემა		
სტრატეგიული მარაგები		
ეკონ. კავშირები სხვა სახელმწიფოებთან		

სამხედრო ფაქტორი:

ინდიკატორი	შეფასება	პოტენციალი
განვითარების დონე		
სტრატეგიული ძალების საომარი მზადყოფნა და ომის უნარიანობა		
საერთო დანიშნულების ძალების საომარი მზადყოფნა და ომის უნარიანობა		
ზურგის ინფრასტრუქტურის განვითარება		
სამხედრო ხელოვნების განვითარების ხარისხი		
სამხედრო კადრებისა და რეზერვების მომზადების ხარისხი		
საერთაშორისო შეთანხმებები შეიარაღების შეზღუდვასა და შემცირებაზე		
საერთაშორისო შეთანხმებები თანამშრომლობასა და ურთიერთდახმარებაზე		
შეიარაღების ახალი სახეობებისა და სამხედრო ტექნიკის გამოცდის მორატორიუმი		
ქვეყნის მილიტარიზაციის ხარისხი		

ეკოლოგიური ფაქტორი:

ინდიკატორი	შეფასება	პოტენციალი
განსაზღვრულ ტერიტორიულ რესურსებზე დემოგრაფიული ზეწოლა		
სანედლეულო რესურსების ამოწურვა		
ადამიანის, მცენარეებისა და ცხოველთა სამყაროს სიცოცხლის უზრუნველმყოფი სისტემების მოწამლვა და განადგურება		
ფეთქებადსაშიში ტექნოლოგიების, შხამიანი და რადიაქტიული ნივთიერებების დაგროვება		
სტიქიური უბედურებები		

დემოგრაფიული ფაქტორი:

ინდიკატორი	შეფასება	პოტენციალი
მოსახლეობის შემადგენლობა		
განვითარების ტემპები		

კულტურულ-რელიგიური და ეთნიკური ფაქტორები:

ინდიკატორი	შეფასება	პოტენციალი
კონფესიური, ეროვნული, კულტურული და შრომითი ტრადიციები		
ადგილობრივი მოსახლეობის ინტერესი სხვა სახელმწიფოებში		
მეცნიერების, განათლების, ჯანდაცვის, ურბანიზაციის განვითარების ხარისხი		
კრიმინოგენური ვითარება		
კულტურული და სამეცნიერო კავშირები სხვა სახელმწიფოებთან		

ყურადღება მივაქციოთ: ჩამონათვალში არ გვაქვს კულტურული მნიშვნელობის საერთოსაკაცობრიო უნივერსალები: მორალური და სამართლებრივი. ეს იმიტომ, რომ გეოპოლიტიკაში ისინი კვლევის სუბიექტებად აღიქმებიან და არა მიზეზებად. რაც, ბუნებრივია, არ ნიშნავს მათ უგულვებელყოფას. ის საერთაშორისო სამართლის სპეციფიკიდან გამომდინარეობს, როგორც დაუსრულებელი განვითარების სტადიაში მყოფი მასალა. გარდა ამისა, საერთაშორისო სამართალში პირველყოვლისა ფიქსირდება არა მორალური პრინციპები, არამედ პროცედურული ელემენტები. მეორე მხრივ, გეოპოლიტიკა სახელმწიფოებს შორის გამოიყენება როგორც ინსტრუმენტული საშუალება, სადაც „ძლიერის სამართალი“ ბატონობს. ბუნებრივია, გეოპოლიტიკურ სვლებს სახელმწიფოს მორალურ-სამართლებრივი საფუძვლები გააჩნია და ისინი მეორეხარისხო-

ვანია. შესაბამისად, მორალური და სამართლებრივი ფასეულობები არაპირველხარისხოვანი გეოპოლიტიკური ფაქტორებია.

საბაზო (პირველადი) და მნიშვნელოვანი ყველა სახელმწიფოსთვის, მისი წარმოშობის მომენტიდან გეოგრაფიული ფაქტორებია - გეოგრაფიული ადგილმდებარეობა, ტერიტორიის მოცულობა, კლიმატი, ბუნებრივი რესურსების არსებობა და ა.შ. პარამეტრების შეცვლა ტერიტორიების დაკარგვით (ან შექმნით) ყოველთვის აღიქმებოდა სერიოზულ ნაბიჯებად, ამიტომ, როგორც წესი, მხოლოდ იმით ან სხვა ძალისმიერი პოლიტიკური მოქმედებებით თუ იყო შესაძლებელი აღნიშნული პარამეტრების შეცვლა.

დინამიური, მეორე ხარისხოვანია სახელმწიფოს პოლიტიკური, სოციალ-ეკონომიკური და სამხედრო ატრიბუტები, რომელთა მაჩვენებლები მნიშვნელოვანწილად განპირობებულია სახელმწიფოს არსებობისთვის აუცილებელი შიდა და გარე პოლიტიკური პირობებით. რაც თავის მხრივ სახელმწიფოს მიერ გატარებული პოლიტიკით ყალიბდება, რომელიც ქვეყნის პოლიტიკურ ნებას ემყარება და ნაციონალური ინტერესების გათვალისწინებით გეოპოლიტიკური სტრატეგიის რეალიზებას უწყობს ხელს.

ციკლურ რიგში „გეოგრაფიული ფაქტორები ⇨ ეროვნული ინტერესები ⇨ გეოპოლიტიკური სცენარები ⇨ პოლიტიკური ნება ⇨ პოლიტიკური პირობები ⇨ გეოპოლიტიკური ფაქტორები ⇨ გეოპოლიტიკური მიზნები ⇨ გეოპოლიტიკური პოტენციალი ⇨ გეოპოლიტიკური სტატუსი ⇨ გეოპოლიტიკური კონფიგურაცია“ ვლინდება გეოპოლიტიკის ძირითადი კანონზომიერება, რომელიც განსაზღვრავს ძალთა საერთო თანაფარდობას საერთაშორისო არენაზე (ან რეგიონში).

გეოპოლიტიკა და გეოეკონომიკა

გეოპოლიტიკა აანალიზებს ურთიერთობებს homo politics-ა და სივრცეს შორის. ეს დისციპლინა, რა თქმა უნდა, ითვალისწინებს სივრცობრივი ფაქტორების გავლენას პოლიტიკურ გადაწყვეტილებებსა და ურთიერთობებზე – პოლიტიკურ სფეროში.

XX საუკუნის დასასრულს გეოპოლიტიკაში წარმოიშვა ახალი მიმდინარეობა – გეოეკონომიკა. სიტყვის ეტიმოლოგიიდან გამომდინარე ის სწავლობს ურთიერთზემოქმედებას homo economicus-სა და სივრცეს შორის: ანუ სივრცობრივი ფაქტორების ზემოქმედებას წარმოების და საქონლის განაწილების სფეროზე. ეკონომიკური ოპერაციებისათვის სივრცის გამოყენებას.

მსგავსი ფორმულირება საშუალებას იძლევა ვამტკიცოთ, რომ მრავალი ცნობილი მკვლევართაგანი, გაუცნობიერებლად, უნებლიედ ადრეც სწავლობდა გეოეკონომიკის საკითხებს. თუნდაც ფრანგი მეცნიერი ე. ჟურდენი (1938) რომელიც ყოველივე ამის შესახებ წერდა თავის პროზაში, თან ისე, რომ არც კი აცნობიერებდა მას ამ მიმართებით. ცნობილი შოტლანდიელი ეკონომისტი ადამ სმიტი (1723-1790) „ბუნებისა და ხალხის სიმდიდრის“ ავტორი (1770), თავის გამოკვლევაში პრიორიტეტს შრომის განაწილებას ანიჭებდა (როგორც ქვეყნის შიგნით, ისე საერთაშორისო არენაზე). თუმცა ის პრაქტიკულად არ საუბრობს სივრცობრივი რეალობებით (ადამიანური და ბუნებრივი რესურსების სივრცეში არათანაბარ განაწილებაზე; სიმდიდრეთა პოლუსების ლოკალიზაციაზე).

გეოეკონომიკა ჩამოყალიბდა – გეოგრაფიის, ისტორიისა და ეკონომიკის სინთეზის შედეგად. მის ფუძემდებლად აღიარებულია ბერნარ ბროდელი (1902-1985) – ისტორიკოსი, გეოეკონომისტი.

გეოეკონომიკის დამოუკიდებელ დისციპლინად ჩამოყალიბება განაპირობა შემდეგმა ფაქტორებმა:

ურთიერთდამოკიდებულების ზრდამ: სავაჭრო ქსელების წარმოქმნამ, ტელეკომუნიკაციების განვითარებამ. თუ ამ წყაროთა ინტენსიფიკაციამ, კერძოდ, „არამატერიალური“ (ისეთები, როგორცაა ინფორმაციათა მოზღვაება თუ კაპიტალის გადაადგილება), ხელი შეუწყო „გეოგრაფიის (ძველი გაგებით) დასასრულს“. დრო და სივრცე აღარ წარმოადგენდა მნიშვნელოვან ფაქტორს საზოგადოებრივ ცხოვრებაში. მალე წარმოიშვა „ახალი გეოგრაფია“ (ახალი გაგებით), რომელიც უაღრესად მობილური აღმოჩნდა და ეკონომიკური იმპულსებით იკვებება. ყოველივე ამის შემდეგ ჩამოყალიბდა ახალი მიმართულებები: გეოეკონომიკა, გეოფინანსები, გეოინფორმაცია, გეოტექნოლოგია...

1. რკინის ფარდის მსხვერვამ, კომუნისტურმა ექსპერიმენტებმა: XX საუკუნეში, მსხვილმა იდეოლოგიურმა კონფლიქტებმა (ლიბერალიზმს, ფაშიზმს და კომუნიზმს შორის 1918-დან 1945წწ-მდე; პლურალისტურ დემოკრატიასა და კომუნიზმს შორის 1945-დან 1989წ.-მდე) ხელი შეუწყო პოლიტიკურ-სტრატეგიულ ელემენტების (შეიარაღებული ძალები, ბირთვული არსენალები) სახელმწიფოს სიძლიერის მნიშვნელოვან კრიტერიუმებად ქცევას. XXI საუკუნის დასაწყისში ვერ ვიტყვით, რომ იდეოლოგიური ხასიათის კონფლიქტები ისტორიას ჩაბარდა (არსებობს დასავლური ფასეულობების მომხრეებსა და ისლამისტებს შორის შეჯახების მაღალი რისკი, აგრეთვე დემოკრატიული პრინციპების მაღიარებლებსა და

ნაციონალისტებს შორის), მსგავსი კონფლიქტები ვლინდება სხვადასხვა ფორმებში.

2. საერთაშორისო ურთიერთობათა სუბიექტების არაერთგვაროვნებამ: სუვერენული სახელმწიფოები საერთაშორისო საქმეებში ერთსულოვანი არასდროს ყოფილან. ყველა დროში ცალკეული პირები, პოლიტიკური და საზოგადოებრივი მოძრაობები, არასახელმწიფო ინსტიტუტები, ისეთები, როგორცაა ეკლესია, მნიშვნელოვან გავლენას ახდენდნენ საერთაშორისო ურთიერთობათა ხასიათზე. XX საუკუნეში განვითარდა კიდევ რამდენიმე ახალი ტენდენცია: საზღვრების გახსნა და სახელმწიფოთა კონტროლის შესუსტება. კოლექტიური და ინდივიდუალური კონტროლის დამყარება საერთაშორისო, კერძოდ ფინანსურ ბაზარზე. ამ ტენდენციათა ურთიერთემოქმედების შედეგად შეიქმნა ანარქიული ეკონომიკური სამყარო, სადაც საზღვარი აკრძალულსა და ნებადართულს, არალეგალურსა და კანონიერს შორის არაერთსახოვანია. გეოეკონომიკა მოითხოვს ბაზრის მონაცემთა ანალიზსა და სისტემატიზაციას, რადგანაც შესაძლებელია სახელმწიფოს, საკუთარი პრეროგატივების შენარჩუნების კვალდაკვალ, გაბატონებული სუბიექტის მხრიდან დესტაბილიზაცია დაემუქროს (ეს შესაძლებელია როგორც საწარმოთაგან, ასევე კერძო პირთაგან) რომლებიც თვითონ შორს დგანან სტაბილიზაციისაგან.

სივრცის ეკონომიკური და პოლიტიკური ლოგიკა. ეკონომიკა, ისევე როგორც პოლიტიკა, ადამიანის ყოფიერების შემადგენელი ნაწილია. ეკონომიკა შეისწავლის შექმნასთან, განაწილებასთან და ფასეულობათა მოთხოვნილებასთან დაკავშირებულ საკითხებს; ეკონომიკის თვალსაზრისით სივრცე საკუთარ თავში შეიცავს წარმოებას (მიწები, მადაროები, ქარხნები, საქონლის გაცვლის გზები, ბაზრების ძიება და ა.შ., თავის მხრივ პოლიტიკის ინტე-

რესები კონცენტრირდება ადამიანური და კოლექტიური სტრუქტურების ურთიერთობათა ჩარჩოებში (ანტიკური ქალაქიდან – ეროვნულ სახელმწიფომდე; შესაძლებელია (მომავალში) მსოფლიო სახელმწიფომდე).

პოლიტიკური სივრცე რადიკალურად განსხვავდება ეკონომიკურისაგან, რამდენადაც პირველს არ შეუძლია იარსებოს ბარიერების, მუდმივობის გარეშე. მეორე, პირიქით, მუდმივ მოძრაობაშია და დამოკიდებულია საქონლისა და მოხმარების თუ მოთხოვნის ცვლადობაზე.

სივრცის ეკონომიკური ფაქტორები XX-XXI საუკუნეში. მსოფლიო ეკონომიკური სივრცე წარმოიშვა XX საუკუნემდე ცოტახნით ადრე. მაგალითად, 1890-1914 წლებში ასეთი სივრცე ჩამოყალიბებულ იქნა ევროპის (რუსეთის ჩათვლით) ირგვლივ, აგრეთვე აშშ-სა და იაპონიას თუ სამყაროს იმ ნაწილებში სადაც იმ პერიოდისათვის დასავლეთის სახელმწიფოები იყვნენ გაბატონებული. XX საუკუნის 30-იანი წლების მსოფლიო ეკონომიკურმა კრიზისმა მოიცვა მსოფლიოს თითქმის ყველა კონტინენტი.

აქედან გამომდინარე, XX საუკუნის ეკონომიკური განვითარების სპეციფიკურობა განისაზღვრება რამოდენიმე ფაქტორით: **ჯერ ერთი**, მიმდინარეობს ქვეყნების ურთიერთდამოკიდებულების გაღრმავების პროცესი ვაჭრობის, ინვესტირების, კაპიტალის გადაადგილების, ტექნოლოგიების გაცვლის სფეროში. **მეორე**, ეკონომიკის მნიშვნელოვანი დარგები (სოფლის მეურნეობა, წარმოება-მომსახურება) მუშაობენ არა იმდენად და არა მარტო ეროვნული ბაზრების, არამედ საერთაშორისო ბაზრების მოთხოვნათა დასაკმაყოფილებლად. **მესამე**, ქვეყნების უმრავლესობა, საკუთარ მომავალს, საკუთარ არსებობას საკუთარ ტექნიკურ-ეკონომიკურ შესაძლებლობებს უკავშირებენ. იმავდროულად უნდა აღინიშნოს,

რომ გეოეკონომიკური თვალსაზრისით მსოფლიო ეკონომიკური სივრცე გამოირჩევა არაერთგვაროვნებითა და ფრაგმენტულობით:

- მიმდინარეობს რამდენიმე სახელმწიფოს ერთიან ეკონომიკურ სისტემაში ინტეგრაციის პროცესი, თუმცა მათ შორის არსებობს განვითარების არათანაბარი დონე. ესენია დასავლეთის განვითარებული ქვეყნები. მესამე სამყაროს განვითარებადი ქვეყნები, ყოფილი სოციალისტური ბანაკის ქვეყნები, აზიისა და აფრიკის იმ ქვეყნების ჯგუფი, რომლებიც ეკონომიკური პროგრესის ზღვარზე იმყოფებიან. ეს სახესხვაობა აირეკლება პლანეტარული ევოლუციის დინამიკაშიც, ერთიანობაში ისინი წარმოადგენენ როგორც პოზიტიურ, ასევე ნეგატიურ ფაქტორებს. მსოფლიო ეკონომიკური სივრცის ერთიანობა მყარდება სხვა რამოდენიმე ფაქტორითაც: განვითარების არათანაბრობა ქმნის არამარტო გადაულახავ სირთულეებს განსხვავებულ ზონებს შორის, არამედ აქტიურად გამოიყენება გაბატონებული სუბიექტების მიერ (სახელმწიფოები, საწარმოები და ფიზიკური პირები).

- ყველაფრის მიუხედავად არსებობას განაგრძობენ სახელმწიფოები, შესაბამისად, სახელმწიფო საზღვრები. რა თქმა უნდა, არსებობს საკმარისი საშუალებები და რეალური სიტუაცია იმისა, რომ გაიხსნას ეს საზღვრები როგორც საერთაშორისო ვაჭრობისა და ტურიზმისათვის, აგრეთვე, სხვადასხვა სახის კაპიტალის გადაადგილებისა და თუნდაც ჭარბი ინფორმაციული წყაროებისათვის. მითუმეტეს, სახელმწიფოები იტოვებენ საზღვრების საკანონმდებლო რეგულირების უფლებებს. ვიდრე იარსებებენ სუვერენული სახელმწიფოები, იარსებებენ საზღვრებიც, თუნდაც მათმა გადაკვეთამ არ შექმნას რაიმე სახის პრობლემა – ევროპულმა ინტეგრაციულმა პროცესებმა აღნიშნული საკითხი ერთგვარად დაამოწმა კიდევ.

- 60-იანი წლებიდან მოყოლებული ევროპული საზოგადოება დაკავებულია საკუთარი საერთო საზღვრების დაკანონებით, რაც ერთიან საბაჟო ტარიფებშიც კი არის ასახული. ევროკავშირის დეკრეტი (მაასტრიხტი, 1992 წლის 7 თებერვალი) ითვალისწინებს კავშირის წევრებს შორის საზღვრების გაუქმებას და თანამეგობრობის ერთიანი საზღვრის ფორმირებას.

- და ბოლოს, პლანეტარული ეკონომიკური ინტეგრაცია. ერთიანი ბაზრის იდეოლოგიას არ ძალუძს მოხსნას საზღვრები იქ, სადაც ეკონომიკა და პოლიტიკა უძლურია – მაგალითად, კულტურული და რელიგიური საზღვრები.

სახელმწიფო სუვერენიტეტი და ტექნიკურ-ეკონომიკური პროგრესი. სახელმწიფო - ესაა ტერიტორიული წარმონაქმნი, რომელიც პასუხიმგებელია საკუთარი მოსახლეობის კეთილდღეობაზე. XX საუკუნის დასასრულს მის წინაშე დადგა საკმაოდ სერიოზული ამოცანა: როგორ შეინარჩუნოს ერთიანობა და თვით არსებობა საკუთარი ტერიტორიების ურთიერთუარყოფის რისკის ზრდის პირობებში (რუსეთი-კავკასია; საქართველო-აფხაზეთი-სამაჩაბლო).

სახელმწიფოებრიობის პოზიციიდან, „ტრადიციული“ საგარეო საფრთხე, კუთვნილი ტერიტორიების მიტაცებაა. შესაბამისად, აუცილებელია მუდმივი მზადყოფნა სამხედრო აგრესიისთვის წინააღმდეგობის გასაწევად. ამასთან, ნაციონალურობის იდეამ, რომელსაც (XVIII საუკუნიდან მოყოლებული) ეფუძნება სახელმწიფო, უნდა შეინარჩუნოს თავისი სპეციფიკური მნიშვნელობა; ლიბერალურ-დემოკრატიულ ქვეყნებში სახელმწიფო მნიშვნელობის მქონე ეს ამოცანები არ გამორიცხავენ შერეულ ქორწინებებსაც. თუმცაღა, ახალმოსულები ან უნდა აითქვიფონ ერში (როგორც საფრანგეთში) ან უკეთეს შემთხვევაში დაემორჩილონ მას (როგორც აშშ-ში).

ტექნიკურ-ეკონომიკური პაექრობა აიძულებს სახელმწიფოს ახლებურად შეხედოს საკუთარ ტერიტორიებს. ამგვრად არ ვსაუბრობთ მის დაცვასა და სპეციფიკის შენარჩუნებაზე. პირიქით, აუცილებელია მაქსიმალურად გაიხსნას ქვეყანა და უზრუნველყოს ის მომგებიანი პირობებით კონკურენტულ ბრძოლაში. ასე მაგ., საზღვარგარეთული ინვესტიციები, მიუხედავად იმისა, რომ ეროვნულ ეკონომიკას უქვემდებარებს უცხოურ კაპიტალს, მსოფლიო ბაზარზე ინტეგრირების გარანტიაა. სუვერენიტეტის ფუნდამენტური ატრიბუტებიც კი (კანონმდებლობა, საგადასახადო პოლიტიკა და განათლების სისტემა) ამ მიმართებით გადასინჯვას მოითხოვს.

სახელმწიფო, რომელიც მიჯაჭვულია საკუთარ ტერიტორიას, უნდა შეეცადოს ის მაქსიმალურად მიმზიდველი გახადოს უცხოელისათვის. რასაც სახელმწიფო სტრუქტურათა ერთგვარ შიზოფრენიამდე მიყვავართ. რომლებიც იძულებულნი არიან ერთდროულად დაიცვან და გახსნან საკუთარი საზღვრები. შეინარჩუნონ ეროვნული თვითმყოფადობა და ყოველივე ახალი მშვიდად მიიღონ.

10

თემა

გეოსტრატეგია

სივრცის ტიპოლოგია, მსოფლიო არბიტრის – ვაშინგტონის მიხედვით შესაძლებელია კატეგორიებად. თანამედროვე ეტაპზე ის 4 კატეგორიის ქვეყნებს აერთიანებს: საყრდენი (core states), გარდამავალი (transition states), მეამბოხე (rogue states) და წარუმატებელი (failed states) ტიპის ქვეყნები.

საყრდენი სახელმწიფოები ის ქვეყნებია, რომელთაც გააჩნიათ განვითარებული დემოკრატია და აყვავებული საბაზრო ეკონომიკა. ისინი მჭიდროდ თანამშრომლობენ აშშ-სთან და აღიარებენ აშშ-ს მსოფლიო ლიდერობას. ვაშინგტონის ამჟამინდელი ადმინისტრაციის მოსაზრებით ამ კატეგორიის სახელმწიფოებს განეკუთვნება მთელი დასავლეთი ევროპა, იაპონია, სამხრეთ კორეა, ტაივანი, ისრაელი და თურქეთი.

გარდამავალი კატეგორიის ქვეყნებად იწოდებიან ის ქვეყნები რომლებიც დემოკრატიზაციისა და თავისუფალი ეკონომიკის „სწორ გზას“ ადგანან. ამ კატეგორიის ქვეყნები, დღეს მსოფლიოში, მრავლადაა. თუმცა, მათი წარმატებები სხვადასხვაგვარია: აღმოსავლეთ ევროპა, განსაკუთრებით კი ნატოს ახალგაზრდა წევრი ქვეყნები – ჩეხეთი, პოლონეთი, უნგრეთი, აგრეთვე სლოვენია, ბალტიისპირეთის ქვეყნები. ეს-ესაა პირველ კატეგორიაში უნდა გაადგილდნენ და ამით აისრულონ თავიანთი „სანუკვარი ოცნება“ სამხრეთ-აღმოსავლეთ აზიის ქვეყნებმა (სინგაპური, ტაილანდი, მალაიზია); აგრეთვე, ახლო აღმოსავლეთის ზოგიერთი ქვეყნები (ეგვიპტე, იორდანია, ქუვეიტი). ლათინური ამერიკის ქვეყნები მართალია,

თითქოსდა დგანან პირველ კატეგორიასთან, რეალობაში, დემოკრატიულობითა და სოციალურ-ეკონომიკურობით შორს არიან იდეალურობიდან – პოლიტიკურ ცხოვრებაში ყვავის კორუფცია და ელიტიზმი, ნათესაურობა, ძალმომრეობა სამხედროთა მხრიდან. ეკონომიკა ამ ქვეყნებში სოციალური არათანასწორობის, დამნაშავეობის, ნარკობარონთა ძლევამოსილების, სასამართლო სისტემის უსუსურობისა და ა.შ. წყალობით არაბალანსირებული და არაპროგნოზირებადია. მაღალია ცალკეულ სფეროებში აფეთქებების რისკი. აფრიკის ქვეყნებში პირველ კატეგორიაში გაერთიანების მცდელობები მხოლოდ შეინიშნება. აშშ კი ამ პროცესების პერსპექტიულობას გულგრილად არ ტოვებს. დსთ-ს ზონის ქვეყნებს აშშ-ს მოსაზრებებით პერსპექტივა გაცილებით მეტი აქვთ.

აშშ მნიშვნელოვან ყურადღებას უთმობს სამი უდიდესი „გარდამავალი“ ქვეყნის – ჩინეთის, ინდოეთისა და რუსეთის ევოლუციას. აშშ-ში აღიარებენ, რომ ჩინეთმა მიაღწია გარკვეულ პროგრესს ეკონომიკაში, ინდოეთს აქვს საკმაოდ მყარი დემოკრატიულობის ელემენტები. რუსეთი კი რეფორმების მიუხედავად, ვაშინგტონის აზრით დღემდე ღრმა ეკონომიკურ კრიზისშია იქ გამეფებული კორუფციის გამო მას ბუნდოვანი პერსპექტივები გააჩნია. სავარაუდოდ, მომავალში რუსეთი და ჩინეთი აშშ-ს მსოფლიო ჰეგემონის კონტრბალანსის როლს შეასრულებენ.

ყოველ შემთხვევაში, აშშ-ში ცდილობენ „გარდამავალი“ ქვეყნები პირველი კატეგორიის სახელმწიფოებად აქციონ და ამერიკული გავლენის ზონაში მოაქციონ. ამ სტრატეგიული და ბევრ შემთხვევაში, გეგმის რეალიზებისათვის გამოიყენება მატერიალური დახმარებები, აგრეთვე პოლიტიკური და იდეოლოგიური ზემოქმედება. აქტუალურია ყველა სფეროში კონტაქტები. საჭიროების შემთხვევაში – დათანხმება და ზეწოლა.

„მეამბოხე“ რეჟიმებად აშშ-ში მონათლულია ის ქვეყნები, სადაც უარყოფენ დემოკრატიასა და საბაზრო ეკონომიკას. არღვევენ საერთაშორისო სამართლის ნორმებს, და, რა თქმა უნდა, მტრულად არიან აშშ-ს მიმართ განწყობილნი. „მეამბოხეთა“ ამერიკულ სიაში ფიგურირებენ: ერაყი, ირანი, ლიბია, კორეის სახალხო დემოკრატიული რესპუბლიკა, იუგოსლავია (ბოლო მოვლენებამდე), სუდანი, ნიგერია. ამ კატეგორიას განეკუთვნება ზელორუსია. ამ ტიპის (კატეგორიის) ქვეყნებთან აშშ მზადაა „იბრძოლოს“, გატეხოს „მეამბოხე“ რეჟიმები და ისინი „გარდამავალი“ ქვეყნების კატეგორიათა რელსებზე გადაიყვანოს. ამასთან, ის (აშშ) მზადაა, თუკი ამის საჭიროება შეიქმნა, იმოქმედოს დამოუკიდებლად, *გაეროს შესაბამისი რეზოლუციის გარეშე.*

აშშ მზადაა დაეხმაროს „წარუმატებელი“ კატეგორიის ქვეყნებს. მაგრამ, პირველყოვლისა, ის წყალობს იმ სახელმწიფოებს, რომლებიც პირველი კატეგორიის ქვეყნების მნიშვნელოვანი ინტერესების ზონას წარმოადგენენ. ამ ეტაპზე ესენი არიან ალბანეთი და ბოსნია.

ინფორმაციული ომი ინფორმაციათა მოძიება: დაზვერვა, კოსმოსური მონიტორინგი და სხვ. საინფორმაციო ბრძოლა: რადიო-ელექტრონული მარწუხი, დეზინფორმაციის ინფილტრაცია და სხვ. და ინფორმაციული უსაფრთხოება: საინფორმაციო მასკირება: ინფორმაციის დამცველი სემანტური გარდაქმნები, ფართოპოლუსიანი ინფორმაციული სიგნალების გამოყენება და სხვ. ინფორმაციული თავშესაფარი: რადიო-ელექტრონული უსაფრთხოება, მასობრივ ინფორმაციათა საშუალებებთან დაშვების შეზღუდვა და სხვ. სამხედრო-პოლიტიკურ სფეროში დაპირისპირებულ, მეზრძოლ სისტემებს შორის საინფორმაციო ომის ძირითად შინაარს უნდა მოიცავდნენ. აღნიშნული ღონისძიების მიზანია მოწინააღმდეგე

მხარის ინფორმაციულ-სტრატეგიული რესურსების დამსხვრევა-ნიციტრალიზება.

ინფორმაციული ბრძოლა საომარ პერიოდში (საინფორმაციო ომი) – საინფორმაციო აგრესიის განსაკუთრებული ფორმაა, რომელიც მიმართულია ეკონომიკის (ინფორმაციულობის) დესტაბილიზაციის, დეზინფორმაციის, დეზორიენტაციისა და მოწინააღმდეგე ჯარების დეზორგანიზაციისაკენ.

დღეს აშშ აღნიშნული მეთოდით გეოპოლიტიკურ სფეროში ცდილობს დაახლოებით 200-მდე სახელმწიფოს გაკონტროლებას, რომელიც 6 მილიარდიან ადამიანურ რეზერვს შეადგენს. მაგრამ არსებობენ ისეთი სახელმწიფოებიც, რომლებიც ამერიკულ კონტროლს არამართო წინააღმდეგობას უწევენ, არამედ ცდილობენ, თვითონ ჩამოყალიბდნენ ლიდერებად და შეასრულონ ძალთა ცენტრის ფუნქციები.

კრიზისული ქვეყნების „დასჯის“ მიზნით, აშშ ცდილობს ამოქმედოს სხვადასხვა მექანიზმები – „სანიტარული კორდონები“. ისტორიაში ვიცნობთ მსგავს პრეცედენტებს. მაგ., ინგლისი, რომელიც ცდილობდა სხვადასხვა დროს, სხვადასხვა კონტინენტზე „სანიტარული კორდონის“ თუ კორდონების შექმნას. „სანიტარული კორდონი“ არის ცალკეული ხალხისა და სახელმწიფოებისგან შემდგარი განსაზღვრული ტერიტორია, რომელიც განლაგებულია ორ მსხვილ გეოპოლიტიკურ წარმონაქმნს შორის და რომელთა კავშირი ან გაერთიანება (რაიმე ნიშნით) საფრთხეს უქმნის დაინტერესებულ სახელმწიფოს (აღრე ინგლისს, ეხლა აშშ-ს). „სანიტარული კორდონი“, როგორც წესი, ერთდროულად წარმოადგენს ორ სახელმწიფოს შორის კონფლიქტის ძირითად მიზეზს. მითუმეტეს, როცა მათი გეოპოლიტიკური ინდივიდუალურობა დე-ფაქტო შეუძლებელია. ამიტომ ისინი იბულებულნი არიან, ეკებონ ეკონომიკური, პოლიტი-

კური და სამხედრო მხარდაჭერა სხვაგან. მაგალითად, პოლონეთი მეორე მსოფლიო ომის წინ.

დღეისათვის მსოფლიოში შეინიშნება ცვლადი ძალათა ბალანსი. NATO-ს გაფართოება რუსული მხარის სტრატეგიული შეცდომების შედეგია. რუსეთი არსებითად განსხავებული ლოგიკით მოქმედებს, რაც ასევე ბუნებრივია. მოსკოვი დარწმუნებული იყო, რომ „ცივი ომის“ დასრულების შემდეგ მსოფლიო შეინარჩუნებდა ბიპოლარობას. შეიცვლებოდა მხოლოდ ის, რომ ორი პოლუსი შეწყვეტდა „კონფლიქტს“ და მეგობრული ტანდემით დაიწყებდნენ სამყაროს მართვას. აღმოჩნდა, რომ აშშ-ს სულაც არ სურს არსებული ბალანსის შენარჩუნება, ის იჭრება რუსეთისათვის ტრადიციულად არსებულ გავლენის სფეროში და მკვიდრდება იქ.

1970-1980წწ. გეოპოლიტიკური წარმატებების თვალსაზრისით, აშშ-სათვის საკმაო ნაყოფიერი აღმოჩნდა:

1. აშშ დაუახლოვდა ჩინეთს (1972წ), რითაც ფაქტობრივად გარღვეულ იქნა ევრაზიის კომუნისტური სარტყელი;

2. საბჭოთა კავშირში დასრულდა ეკონომიკური აღმავლობა და დაიწყო უფსკრულის ეტაპობრივი გაღრმავება დასავლეთსა და საბჭოეთიზირებულ მსოფლიოს შორის, რომლის გადალახვას სოციალისტური სამყარო მუდმივად ცდილობდა, მაგრამ ამაოდ;

3. მოსკოვი ეტაპობრივად კარგავდა გავლენას; კომუნისტურმა იდეოლოგიამ დაკარგა პროგრესულობა;

4. საბჭოთა კავშირმა დაკარგა აუცილებელი მობილიზაციური რესურსი.

11 თემა

კონფლიქტები და ომები საერთაშორისო პოლიტიკაში

„გსურს მშვიდობა, ეშაადე ომისთვის“, – ამბობდნენ რომაელები. ამერიკის პრეზიდენტის ჯორჯ კენედის აზრით „კაცობრიობამ ბოლო უნდა მოუღოს ომებს, რამეთუ შესაძლებელია, რომ ომებმა ბოლო მოუღოს საკუთრივ კაცობრიობას,“ – რომელია ამათგან მართალი, რთული სათქმელია.

ომი ყოველთვის მეტად ძვირი უჯდებათ კაცობრიობას, მისი საუკეთესო წარმომადგენლები მუდმივად ცდილობდნენ მოეძიათ ომების თავიდან აცილების გზები. გენერალ ფონ კლაუზევიცის (1780-1831) განმარტებით ომი არის პოლიტიკის გაგრძელება სხვა საშუალებებით. თანამედროვე ავტორების განმარტებით კი (გაჯიევი) ომი – პოლიტიკური მიზნების მიღწევის ფორმაა შეიარაღებული ძალების მეშვეობით.

სხვათა შორის, 1812-13წწ. კლაუზევიცი რუსული არმიის სამსახურში იმყოფებოდა და ოფიცრის ფორმით იბრძოდა ბოროდინოსთან. იბრძოდა მამაცურად, რის გამოც დაჯილდოვებულ იქნა „ოქროს ხმლით“. მოგვიანებით 1818-1830წწ. იგი იყო ბერლინის სამხედრო სასწავლებლის დირექტორი.

ამიტომ გასაგებია კლაუზევიცისეული განმარტება: ომი – პოლიტიკის გაგრძელებაა. მართალია, ომი და მშვიდობა განყენებული ცნებებია, ისინი საერთაშორისო საზოგადოების ქცევის ბუნებრივი გამოვლინებაა. უკანასკნელი 50 საუკუნის მანძილზე მშვიდობა დედამიწაზე მხოლოდ 3 ასწლეულის განმავლობაში იყო. ომების რიცხვი ამ დროის განმავლობაში 15 000 აღემატებოდა,

რომელშიც დაახლოებით 4 მილიარდი ადამიანია დაღუპული. მხოლოდ ევროპაში XVII ს-ში ომებმა 3 მლნ. ადამიანის სიცოცხლე შეიწირა და ეს 231 ომში; XVIII ს-ში 703 ომში დაიღუპა 5 მლნ. ადამიანი; XIX ს-ში 730 ომში - 6 მილიონი; XX საუკუნეში გაჩაღებულ 1150-მდე ომში 100 მლნ. ადამიანი. საინტერესოა, რომ 256 წლის განმავლობაში „გარდასულ წელთა მატთანე“-ში ჟამთააღმწერელი მხოლოდ ერთ წელზე წერს როგორც დიდ საოცრებაზე: „ომის გარეშე“.

საინტერესოა რუსეთიდან რევოლუციის შემდეგ აშშ-ში ემიგრირებული მეცნიერის სოროკინის „ომის ინტენსივობის ინდექსი“ – 8 ევროპული სახელმწიფოსათვის 9 საუკუნის განმავლობაში (1100-1925). ინდექსი გამოითვლებოდა ისეთი მონაცემებით, როგორებიცაა, ომის ხანგრძლივობა, შეიარაღებული ძალების გამოყენების მოცულობა, დაჭრილთა და დაღუპულთა რაოდენობა, ომში ჩართულ სახელმწიფოთა რიცხვით და ა.შ. შედეგად მან მიიღო შემდეგი სქემა:

XII	XIII	XIV	XV	XVI	XVII	XVIII	XIX	XX
18	24	60	100	180	500	370	120	3080

1939-45წწ. საომარ მოქმედებათა საერთო ფართობმა 22 მლნ. კვ² (სსრკ ფართობის ოდენა) მოიცვა. იგი 5 ჯერ უფრო დიდი იყო, ვიდრე I მსოფლიო ომი. ომის შედეგად დაიღუპა და დასახიჩრდა 110 მლნ. ადამიანი, დაიხარჯა 4 ტრილიონი დოლარი (აშშ).

კიდევ უფრო დამქანცველი აღმოჩნდა წინააღმდეგობები ორ ბლოკს შორის XX საუკუნეში. რუსეთში სოციალიზმმა მსოფლიო ლოზუნგებით გაიმარჯვა. ვარშავაზე შეტევის ბრძანებაში ტრუბა-

ჩვესკი წერდა: „ამით, მშრომელ ხალხს ჩვენ მშვიდობას მოვუტანთ. წინ დასავლეთისაკენ! ვარშავაზე! ბერლინზე!“.

ტროცკი უნგრეთის საბჭოთა რესპუბლიკის დამარცხების შემდეგ შეიარაღებული ძალების კორპუსის ინდოეთისაკენ მიმართვას მოითხოვდა – იმპერიალიზმის ზურგში. 1920 წ. ბუხარინი საზოგადოებას იგივე „წითელი ინტერვენციისაკენ“ მოუწოდებდა.

კაპიტალიზმი სოციალიზმს ისტორიის შეცდომად განიხილავდა, რომელიც ნებისმიერი საშუალებებით უნდა გამოსწორდეს. საკმარისია გავიხსენოთ ინტერვენცია, რომელმაც გარკვეულწილად გაამძაფრა სამოქალაქო ომი რუსეთში. ყოველი შემთხვევისათვის, რუსი ავტორების უმეტესობა თვლის, რომ თუ არა ინტერვენცია ჩრდილოეთში, სამოქალაქო ომიც არ იქნებოდა.

მსოფლიოს პოლიტიკური ისტორია იცნობს სსრკ-ს განიარაღების ორ შემთხვევას:

1. 1920 წწ. პირველი ნახევარი, რუსული არმია შემცირებულ იქნა 10-ჯერ;
2. 1932-34 წწ. განიარაღების მსოფლიო კონფერენციაზე სსრკ-მ გამოთქვა მზადყოფნა განიარაღების დაწყებაზე.

II მსოფლიო ომის შემდეგ პერიოდში აშშ-ში კვლავ ამოქმედდა პოპულარული ლოზუნგი: „უმჯობესია იყო მკვდარი, ვინემ წითელი“. „სსრკ ბოროტების იმპერიაა, ყველაფერი უნდა გავაკეთოთ სოციალიზმის გასანადგურებლად“.

არც რუსეთში ჩამორჩებოდნენ: ხრუშოვი, რომელსაც ამერიკელები „ველური ბებერი დათვის – სტალინის, კუდთან გაზრდილ ცხიერ, სოფლელ ბანდიტს“ ემახდნენ, ამბობდა: „რაკეტები საბჭოთა ქარხნებში ისეთივე სისწრაფით მზადდება, როგორც ძებვი, ჩვენი რაკეტით შესაძლებელია კოსმოსში ბუზს მოვხვდეთ...“ 1956-დან

1960 წლამდე ხრუშოვი მსოფლიოს 37 ქვეყანას 119-ჯერ დაემუქრა სხვადასხვა სახის რაკეტებისა და ბირთვული იარაღის გამოყენებით.

სამხედრო-პოლიტიკური წინააღმდეგობანი აქტიური შეიარაღების ორბიტაში აქცევდა არაერთ ქვეყანას. დღეს-დღეობით სამხედრო ხარჯებისათვის მსოფლიოში დაახლოებით ტრილიონი დოლარი იხარჯება. დაახლოებით იმდენი რამდენიც მეორე მსოფლიო ომისას.

და ეს მაშინ, როცა მსოფლიოში მილიონობით ადამიანი შიმშილობს. ამასთან დაკავშირებით საინტერესოა პაკისტანის ყოფილი პრეზიდენტის ბჰუტოს განცხადება: „ჩვენ გავიჭირვებთ, თავს ბალახით გამოვიკვებავთ, ბირთვულ იარაღს კი შევქმნით“.

მსოფლიოში ყოველწლიურად 1 სულ ჯარისკაცზე 20 ათასი დოლარი იხარჯება, მოსწავლეზე – 380; მსოფლიო სამხედრო არსენალი მილიონობით იარაღს მოითვლის. 1990 წლისათვის სსრკ იარაღით ვაჭრობაში პირველი სახელმწიფო იყო.

1990 წელს სსრკ 17 მილიარდი დოლარის ოდენობის ექსპორტს ეწეოდა. 1992 წლისათვის ეს მაჩვენებელი 2 მლრდ. დოლარამდე შემცირდა. ხოლო ამერიკის შეერთებული შტატებისათვის 35 მილიარდამდე გაიზარდა. ბოლო პერიოდისთვის ეს მაჩვენებელი რუსეთისათვის მილიარდ დოლარზე გაიყინა.

მიჩნეულია, რომ სსრკ-ში უკანასკნელ წლებში 60 000 ტანკი იქნა დამზადებული. რაც ფაქტობრივად დანარჩენი მწარმოებელი ქვეყნების გამოშვებული პროდუქციის ჯამის ტოლია. ამავე პერიოდში დამზადდა კალაშნიკოვის ტიპის 50 მილიონ ერთეულამდე ავტომატი. რაც ქვეყნებში ამ ტიპის ავტომატებს აწარმოებენ ყოველგვარი ნებართვის გარეშე.

ქვეყნის მილიტარიზაცია აისახებოდა სამხედრო გენერლების რიცხვზეც. სსრკ-ში მათი რიცხვი 5 000 აღემატებოდა. მაშინ

როცა, აშშ-ს 400 გენერალი ჰყავდა. გორბაჩოვის პერიოდში მათი რიცხვი შემცირდა. სწორედ ეს იყო აგვისტოს პუტჩის ერთ-ერთი მიზეზი. ხელისუფლებაში მოსულმა ელცინმა მათი რიცხვა კვლავ გაზარდა 4 000-მდე. და თუკი თვალს გავადევნებთ, რამოდენიმე წელია უკვე რაც აქტიურად საუბრობენ მათ შემცირებაზე. თუმცა, რეალობაში სულ სხვა სურათია.

გენერლების ზენორმატიული რიცხვი რუსული არმიის სისუსტის ძირითადი მიზეზიცაა. ფრანგებს აქვთ ძალიან კარგი გამოთქმა: „გინდა გყავდეს კარგი არმია? ნუ ისურვებ პენსიას გენერლისათვის!“

თქვენ, როგორც მომავალ სახელმწიფო მოხელეებს, კადრებთან მუშაობის ერთ საინტერესო მაგალითს შემოგთავაზებთ: კელნის სიმფონიური ორკესტრი, დღეს-დღეობით ითვლება ერთ-ერთ საუკეთესოდ მსგავს შემოქმედებით გგუფებში. სწორედ აქ არსებობს მსახიობთა დათხოვნის საკმაოდ საინტერესო პრაქტიკა: პენსიას ღებულობს ის, რომელიც მასზე უკეთეს შემცველს აღზრდის (აღმზრდელის ასაკის მიუხედავად). პენსია კი იმდენივეა რამდენიც საკუთრივ მსახიობის ხელფასი.

წლების განმავლობაში მიმდინარე აქტიური შეიარაღების პროცესი 1990-იანი წლების მიწურულს განიარაღებითა და იარაღის ცალკეული სახეების განადგურებით დასრულდა.

ჯერ კიდევ 1955 წელს ეინშტეინ-რასსელის ცნობილ მანიფესტში, რომელიც დიდი სახელმწიფოების მეთაურებისათვის იყო განკუთვნილი, აღნიშნული იყო, რომ ბირთვული ენერგია ყველა-საგან „ახლებურად აზროვნების სწავლას“ მოითხოვს. ამ ახალი აზროვნების არსი კარგად ჩამოაყალიბა ამერიკელმა პოლიტოლოგმა ა. რაპორტმა, რომალმაც მჭევრმეტყველურად დასძინა, რომ „ბირთ-

ვული ომი იქნებოდა პოლიტიკის დასასრული და არა მისი გაგრძელება". ახალი აზროვნების შედეგი გახდა:

1972 წლის შეთანხმება სტრატეგიული შეიარაღების განსაზღვრის შესახებ;

შეთანხმება საშუალო და მცირე რადიუსის მოქმედების რაკეტების შემცირების შესახებ;

- ❖ შეთანხმება სტრატეგიული შეიარაღების 50%-მდე შემცირების შესახებ.

შეთანხმება ქიმიური ტიპის იარაღის განადგურების შესახებ;

შეთანხმება ბირთვულ იარაღზე უარის შესახებ (უკრაინა 4356 ბირთვული ქობინი; ბელორუსია 1222; ყაზახეთი 1790);

- ❖ 2002 წლის შეთანხმება ქობუნა 3-ჯერ შემცირების შესახებ.

სამხედრო მზადება, ომები იმდენად ძვირი უჯდებოდა ადამიანს, რომ ბევრი მოაზროვნე ყოველმხრივ ცდილობდა აეხსნა მისი აუცილებლობა. ნაკლებად დამაჯერებელია, ჩემი აზრით, ამერიკელი პოლიტოლოგისა და სოციოლოგის – ჰარი ბარნესისა და ფენნეტ უოლტის მოსაზრებები.

ომის მიზეზებს ისინი სამ ჯგუფად ჰყოფენ:

1. ომი, როგორც ადამიანის ბუნების გამოხატულება, გამომდინარეობს ეგოიზმიდან, აგრესიული იმპულსებიდან და ადამიანური სისულელეებიდან. სხვა დანარჩენი მიზეზი აღნიშნულთან შედარებით მეორეხარისხოვანია

რეალურად, მიჩნევა იმისა, რომ თითქოსდა ადამიანი ბრძოლით საკუთარი ბუნების წინააღმდეგ მოქმედებს, არც თუ ისე პროდუქტიულია. თუმცა არ შეიძლება ყური არ ვუგდოთ ჟან ჟაკ რუსოს შენიშვნას, რომელიც თვლიდა, რომ ომში მონაწილეობენ არა ადამიანები, არა მოქალაქეები, არამედ ჯარისკაცები, რომლებიც

„სახელმწიფოს ნივთებს“ წარმოადგენენ. და აქ შეუძლებელია არ დავეთანხმოთ რუსოს. ხოლო ის, ვინც ჯარისკაცი იყო, თვითონვე იპოვის განსხვავებას მოქალაქესა და ჯარისკაცს შორის.

2. მიზეზთა მეორე ჯგუფი სახელმწიფოში იმალება, ასე მიიჩნევა მეცნიერებაში. ქვეყნის შიგნით არამდგრადობა და არეულობა სახელმწიფოთშორისი ომების მიზეზი ხდება, ომი ასეთ ვითარებაში საზოგადოების კონსოლიდაციის საშუალებად განიხილება. გავიხსენოთ რუსეთ-იაპონიის ომი. თუნდაც ომი ჩეჩნეთში, გამარჯვებას დუდაევზე იქ ცენტრის ავტორიტეტი უნდა გაემყარებინა.

3. მიზეზთა მესამე ჯგუფი საერთაშორისო ურთიერთობებს უკავშირდება. ანუ, როცა „მრავალი სახელმწიფოსგან შემდგარ საერთაშორისო სისტემაში, თითოეული სახელმწიფო საკუთარ პრეტენზიებსა და ამბიციებს საკუთარი სურვილის შესაბამისად აფასებს, წარმოიშობა კონფლიქტი, რომელსაც ომამდე მივყავართ“.

იმის გათვალისწინებით, რომ ადამიანის ბუნების, სახელმწიფოთა და სახელმწიფო სისტემების კარდინალური ცვლილების შესახებ ბოლომდე არაფერი ვიცით, ომის თავიდან აცილება უოლცის მიხედვით შეუძლებელია.

ცნობილი რუსი აკადემიკოსი ე. პოზდნიაკოვი თავის წიგნში „პოლიტიკის ფილოსოფია“ ზემოთ აღნიშნულ სამ ჯგუფს მეოთხეს უმატებს: მსოფლიოში არსებობს შეუთავსებელ ფასეულობათა სისტემა. ხალხი იწყებს თავისი თავის იდენტიფიკაციას არა სახელმწიფოებთან და ერებთან, არამედ კიდევ უფრო ფართო კულტურულ წარმონაქმნთან – ცივილიზაციასთან, რადგან ცივილიზაციური სახესხვაობა უფრო ფუნდამენტურია და ადამიანებს უფრო სიღრმისეულად ჰყოფს, ვიდრე ეთნიკური კუთვნილება. ადამიანი შეიძლება იყოს ნახევარფრანგი ან ნახევარარაბი ან კიდევ ორივე ამ

ქვეყნის მოქალაქე (საფრანგეთი და ალჟირი). უფრო რთულია იყო ნახევრადკათოლიკე და ნახევრადმუსლიმი.

ყოველივე ზემოთქმულიდან გამომდინარე შეიძლება ველოდოთ ახალ წესრიგს, რომელშიც „მომდევნო მსოფლიო ომი, თუკი ის გაჩაღდება, იქნება ომი ცივილიზაციებს შორის, ამასთან, ყველაზე მნიშვნელოვანი კონფლიქტები სავარაუდოდ, სწორედ ცივილიზაციების კვების წერტილებშია მოსალოდნელი“.

იუგოსლავიის, კავკასიის, ტაჯიკეთისა და ავღანეთის კონფლიქტების ანალიზისას ჰანტინგტონი მივიდა დასკვნამდე, რომ დასავლეთი და ისლამური ქვეყნები უკვე ომის მდგომარეობაში არიან.

კიდევ ერთი სერიოზული საფრთხე აზიიდან გამოედინება. თუკი ისლამური საფრთხე მილიონობით აქტიური მუსლიმის უმართავ ენერჯიას უკავშირდება, აზიური საფრთხე იქ არსებული წესრიგისა და დისციპლინის შედეგი იქნება, რომელიც ხელს უწყობს აზიური ეკონომიკის აყვავებას. ეკონომიკური აღმასვლა კი ამ რეგიონის სახელმწიფოებს კიდევ უფრო მატებს თავდაჯერებულობას.

აღნიშნული ამბიგია განსაკუთრებით თვალში საცემი გახდა ინდოეთისა და პაკისტანის მიერ ბირთვული იარაღის გამოცდის შემდეგ. რიგი ექსპერტის აზრით ეს აზიური ქვეყნები ჩინეთთან ერთად XXI საუკუნის შუახანებისათვის ბირთვულ არსენალებით გაუთანაბრდებიან აშშსა და რუსეთს.

პროგნოზირებისას არსებითად განსხვავებული მიდგომა გააჩნია რუს გეოპოლიტიკოსს კ. გაჯიევს. მისი აზრით XXI საუკუნეში მოსალოდნელია არა ცივილიზაციური, არამედ შიდა სახელმწიფოებრივი (სამოქალაქო) ომები.

ყოველივე ზემოთქმულის გათვალისწინებით პროფესორი ა. ზროდნიკოვი ერთიანი „პლანეტა დედამიწის ბირთვული კონსტიტუციის“ შემუშავებას და მიღებას მოითხოვს. რომელზეც კონტროლი გაეროს უნდა დაევალოს. წინააღმდეგ შემთხვევაში, - თვლის იგი, - დედამიწამ შეიძლება პლანეტა ფაქტონის ბედი გაიზიაროს.

ეთნიკური კონფლიქტები (ყოფილი იუგოსლავიის მაგალითზე) ძირეული ცვლილებების შემდეგ (1989-91წწ.) (კომუნისტური სისტემის კრაზი, ცალკეულ სახელმწიფოთა სუვერენიზაცია) აღმოსავლეთ ევროპა, მოყოლებული ბალკანეთიდან, ვიდრე კავკასიამდე ეთნიკურმა კონფლიქტებმა მოიცვა.

კონფლიქტები ხასიათდება სამი ძირითადი ნიშნით:

- ისინი წარმოიშვნენ იმ რეგიონში, სადაც წლების განმავლობაში თანაცხოვრობდა ერთმანეთთან დაახლოებული რამდენიმე ეთნიკური ჯგუფი.

- აქ ცხოვრობენ ისეთი ცალკეული ჯგუფები, რომლებიც განსხვავდებიან ერთიმეორესაგან ერთი ან რამოდენიმე ნიშნით, რაც მათში გადაულახავ პრობლემებს ქმნის. მაგალითად, ყოფილ იუგოსლავიაში ერთმანეთის გვერდიგვერდ ცხოვრობდნენ ხორვატები, სერბები და ბოსნიელები, რომელთაც საერთო ლინგვისტური და კულტურული ფესვები გააჩნიათ, მაგრამ განსხვავებული რელიგიური აღმსარებლობისა არიან (ხორვატები კათოლიკეებია, სერბები მართლმადიდებლები, ხოლო ბოსნიელები მუსლიმები).

ეს სახესხვაობები იქცა ამ მეზობელი ხალხის ტრაგიკული ისტორიის მიზეზად. (მაგ., მუდმივი სისხლისმღვრელი კონფლიქტი ხორვატებს, სერბებსა და ბოსნიელებს შორის და ეს გრძელდება იუგოსლავიის ისტორიის მთელ გაყოლებაზე 1918 წლიდან 1941 წლამდე. შემდეგ, 1941 წლიდან 1991 წლამდე). ეთნიკური დაპირის-

პირებები არ შეწყვეტილა გერმანული ოკუპაციის დროსაც კი (1941-44წწ.) ამით აიხსნება სამხრეთ სლავების სხვადასხვა ეთნიკურ ჯგუფებად არსებობის ფაქტები.

ურთიერთგაუტანლობა, რომელიც რამდენიმე საუკუნის განმავლობაში ყალიბდება და ვლინდება ეთნიკურ წმენდაში. „ეთნიკური წმენდის“ ცნება დამკვიდრდა ევროპულ ნაციონალისტთა შორის.

ორი აკვიატებული იდეა (რომელიც სხვათა შორის გერმანიისთვისაცაა დამახასიათებელი), მუდმივად მუსირებს იუგოსლავიელთა ცნობიერებაში: პირველია წარსულ საუკუნეთა განმავლობაში დაგროვილი უსამართლობის ტვირთი (მაგ., სერბები რომლებიც დამარცხდნენ თურქებთან 1389 წლის 20 ივნისს კოსოვოს მახლობლად, დღემდე თავიანთ თავს რეგიონში მუსლიმთაგან ქრისტიანობის დამცველებად მიიჩნევენ). მეორე ისაა, რომ მუდმივი ტერიტორიების არქონის, თუ საკუთარი სამყოფელის არარსებობის გამო იძულებულნი არიან შეეგუონ სხვა ხალხებთან თანაცხოვრებას, და მხოლოდ „იოცნებონ“ საკუთარ სამშობლოზე, რომლის ცხოვრებაში რეალიზება შესაძლებელია მხოლოდ ეთნიკური წმენდის შედეგად. „ოპერაციის“ უკიდურესი სიმკაცრის მიუხედავად (მოსახლეობის ერთი ნაწილის განადგურება ან მისი განდევნა დაკავებული ტერიტორიებიდან) ეთნიკური წმენდა ზადებს შეკითხვას, რომელზედაც პასუხის გაცემა საკმაოდ რთულია:

შესაძლებელია თუ არა არსებობდეს ერთი წარმოშობის ხალხი მკაცრად განსაზღვრულ ტერიტორიაზე?

- ნებისმიერ სახელმწიფოში არ არსებობს სიტუაცია, სადაც ერთნაირად იქნება გაგებული სამშობლოსა და ეროვნულობის ცნება: ცალკეული ინდივიდუმის თუ ჯგუფის მიკუთვნება კონკრეტულ ქვეყანაზე თუ ხალხზე რთული და არამყარია.

ადამიანი არ წარმოადგენს და არც შეიძლება, წარმოადგენდეს მონოლითის ნაწილს. მითუმეტეს, ტერიტორიათა უმეტესობა არის ხალხთა ჯგუფების მიზიდულობის ფაქტორი, რომელთაც საკუთარი სიმართლის დასასაბუთებლად საკმაოდ მყარი და არაერთი არგუმენტი მოჰყავთ.

არსებობს რამოდენიმე ერთგვაროვანი სახელმწიფო:

- იაპონია, ეს არის თავისი ხასიათით უნიკალური ერთობის ქვეყანა, რომელიც მთლიანობაში მის ერთგვაროვნებასაც განსაზღვრავს: კუნძულოვანი სახელმწიფოს მდგომარეობა; დანარჩენი მსოფლიოსაგან პერიოდული იზოლაცია, რომელიც ხანდახან საუკუნეების მანძილზეც გრძელდებოდა; ადათი და კულტურა, რომლებიც კიდევ უფრო აღრმავებდა ნაციონალურობის სპეციფიკას. თუმცა XX საუკუნის დასასრულს გლობალიზაციის თუ საერთაშორისო კონტაქტების ინტენსიფიკაციის პირობებში იაპონიაც მოექცა იმ სახელმწიფოთა რიცხვში, რომლებიც მთელი სიცხადით განიცდიან გარე სამყაროს გავლენას.

- საფრანგეთიც შესაძლებელია მივაკუთვნოთ ერთგვაროვან სახელმწიფოთა რიცხვს, რაც საფრანგეთის ინტეგრაციის მექანიზმის უწყვეტი ზემოქმედების შედეგია, რომელიც ძირითადად ეროვნული განათლების სისტემით მოქმედებს.

თუკი დავუშვებთ, რომ ეთნიკურ წმენდას შეუძლია მოსალოდნელი შედეგი გამოიღოს – რაც ნაკლებად სარწმუნოა – (ყოფილ იუგოსლავიელთათვის ეს იქნებოდა ერთგვაროვან სერბთა, ხორვატთა, ბოსნიელთა ცალკე სახელმწიფოების შექმნის ბრწყინვალე შანსი), ეს აუცილებლად გამოიწვევს წინააღმდეგობებისა და პრობლემათა ჯაჭვის შეკვრას. შეინარჩუნებს ფრუსტრაციის კომპლექსს, რომელიც ბუნებრივად დაუკავშირდება ტერიტორიების განსაზღვრული ნაწილის დაკარგვას. მაგალითად, 90-იან წლებში გაცილებით

ძლიერმა სერბებმა და ხორვატებმა შეავიწროვეს ბოსნიელები და შეკვეციეს მათი მიწების საზღვრები, რამაც ეს უკანასკნელნი რევანშისტულად განაწყო.

***

არცერთ სახელმწიფოს, ბუნებრივია, არ სურს იარსებობს თავისი საფუძველის – ტერიტორიის გარეშე. სახელმწიფოს უფლება კონკრეტულ ტერიტორიაზე ხორციელდება ომის შედეგად. შემდგომში ძალით დაპყრობილი ლეგალიზირდება კანონის დახმარებით (კერძოდ, შშვიდობიანი მოლაპარაკების გზით).

თუმცა პრობლემებს ბოლომდე აღნიშნული მექანიზმიც ვერ წყვეტს – არსებობს ტერიტორიები, რომლებიც დღემდე, მიუხედავად არაერთი შეთანხმებისა თუ მოლაპარაკებებისა, რამოდენიმე მხარის მიზიდულობის ობიექტად რჩება. მაგ., იერუსალიმი, რომელიც სამი დიდი რელიგიის – იუდაიზმის, ქრისტიანობისა და ისლამის წმინდა ქალაქია.

დღემდე ტერიტორიულ პრეტენზიებს ომამდე მივყავართ, რასაც ცხადყოფს იუგოსლავიის მაგალითი. ხალხის ფსიქოლოგიაში დღემდე ვლინდება გლეხკაცის ინსტინქტი, რომელიც თვლის, რომ მიწის საკუთრება უსაფრთხოების საუკეთესო გარანტიაა. მაგრამ თანამედროვე ცხოვრება წამოუდგენელია ადამიანთა, იდეათა, საქონლის გადაადგილების გარეშე.

12

თემა

საერთაშორისო პოლიტიკური სისტემა (სპს)

საერთაშორისო პოლიტიკური სისტემა - არის დამოუკიდებელი პოლიტიკური სუბიექტების ერთობლიობა, რომლებიც ურთიერთმოქმედებენ განსაზღვრული წესების ფარგლებში. ხშირად ეს ცნება მსოფლიოს საზოგადოებრიობის ან მსოფლიო საზოგადოების მნიშვნელობითაც გამოიყენება.

სპს-ს ცენტრალურ ფიგურებს სახელმწიფოები წარმოადგენენ, ამიტომ ემანუელ კანტმა ის „სახელმწიფოთა საზოგადოებრიობას“ შეადარა, რომელიც საერთაშორისო სამართლის საფუძველზე ფუნქციონირებს. ეს საკვებით ბუნებრივია, რადგანაც სუვერენული, ეროვნული სახელმწიფო ძალაუფლების ძირითადი მატარებელია არამართო კონკრეტული ქვეყნის ჩარჩოებში, არამედ საერთაშორისო არენაზე. სწორედ სახელმწიფოს გააჩნია რეალური ძალოვანი უფლებამოსილება გამოვიდეს და იმოქმედოს საერთაშორისო სუბიექტის სახით; შეთანხმდეს ან დადოს გარიგება მეორე მხარესთან; გამოაცხადოს მშვიდობა ან დაიწყოს ომი. აღნიშნული სისტემა საკმაოდ რთული და დინამიურია - დაახლოებით 1500 წლისათვის მხოლოდ ევროპაში იყო 500 სახელმწიფო, 1800 წლისათვის მსოფლიო 137 დამოუკიდებელ სახელმწიფოს მოითვლიდა. 1900 წლისათვის 57; დღეისათვის დაახლოებით 200 სახელმწიფოს. თანამედროვე მსოფლიო პოლიტიკის ძირითადი პრინციპები შემუშავებულ იქნა სახელმწიფოთშორის შეთანხმებაში 1648 წელს - 30 წლიანი ომის დასრულებისთანავე - ვესტფალის სისტემა. ეს გეოპოლიტიკური ეპოქა ნიშანდობლივია იმით, რომ დაიწყო მკაცრად ცენ-

ტრალიზირებული, ძირითადად მონარქიული მმართველობის ეროვნულ სახელმწიფოთა ფორმირება, რამაც ევროპული სახელმწიფოთშორისი სისტემა მსოფლიო სისტემად გარდაქმნა. ძალთა ძირითადი ცენტრები იყვნენ – ესპანეთი, პორტუგალია, ჰოლანდია. მსგავსი მსოფლიო წესრიგი არსებობდა დაახლოებით 150 წელს. საფრანგეთის დიდ რევოლუციამდე და ცნობილ, ნაპოლეონის ომებამდე. რომელმაც დაამსხვრია ვესტფალის სისტემა.

მომდევნო გეოპოლიტიკური ეპოქა, რომელიც სახელმწიფო მეთაურთა ვენის კონგრესით მყარდება, ვენის ეპოქას უწოდებენ. აღნიშნულ ეპოქაში ძალათა ცენტრებად რუსეთი და ავსტრია-უნგრეთის იმპერია იქნენ. თუმცა, მათ ტოლს არც კოლონიების ხარჯზე მზარდი ინგლისი, საფრანგეთი, გერმანიისა და თურქეთის იმპერიები უდებდნენ. XIX საუკუნის შუა ხანებამდე ევრაზიულ კონტინენტზე დომინირებდა რუსეთი. ბუნებრივია, თურქეთზე გამარჯვების შემთხვევაში (1853-1856წწ. ომი) რუსეთი თავის კონტროლს გაზრდიდა ბალტიის, შავ და კასპიის ზღვებზე, ამიტომაც რუსეთის მოსალოდნელი უკიდევანო ზრდით დამფრთხალი ევროპული ქვეყნები ყირიმის ომში მის წინააღმდეგ იბრძოდნენ.

რუსეთის დამარცხებით სახეცვლილება განიცადა ვენის სისტემამ, თუმცა, ფუნქციონირებას ის მაინც განაგრძობდა. რუსეთი, რომელმაც დაკარგა გეოპოლიტიკური ჰეგემონობა, იძულებული შეიქმნა მომდევნო წლების განმავლობაში ეთამაშა საფრანგეთს, ინგლისსა და გერმანიას შორის საერთაშორისო ურთიერთობებზე. რთული დიპლომატიური კამპანიის შედეგად ევროპაში ჩამოყალიბდა ორი მსხვილი ბლოკი: ანტანტა (რუსეთი, ინგლისი, საფრანგეთი) და სამთა კავშირი (გერმანია, ავსტრია-უნგრეთი, იტალია). ბლოკთა მიზანი, განსაკუთრებით მეორე ბლოკისა, სფეროთა გადანაწილება იყო.

ორ ბლოკს შორის არსებულ წანააღმდეგობათა გამოვლინება პირველი მსოფლიო ომი იყო, რომელშიც სამთა კავშირმა კრაზი განიცადა. შესაბამისად შეიცვალა გეოპოლიტიკურ ძალათა თანაფარდობაც. დაიმსხვრა გერმანიის, ავსტრია-უნგრეთის, რუსეთისა და თურქეთის იმპერიები. ამ იმპერიათა ნაშხვრეებზე აღმოცენდა რამოდენიმე მცირე სახელმწიფო, რომლებიც იმთავითვე გამარჯვებული ქვეყნების გავლენის ქვეშ მოექცნენ. პირველი მსოფლიო ომის შედეგები შეჯამებულ იქნა ვერსალში, ამიტომ ახალ გეოპოლიტიკურ ეპოქას ვერსალის ეპოქა ეწოდა. ეპოქის გეოპოლიტიკურ ლიდერებად იქცნენ: ბრიტანეთი და აშშ. თუმცა სისტემამ არსებობა მეორე მსოფლიო ომის დასრულებისთანავე შეწყვიტა. ომის, რომლის საბოლოო აქტად პოტსდამის სამშვიდობო კონფერენცია იქცა. (პოტსდამის გეოპოლიტიკური ეპოქა) სწორედ პოტსდამში გამოიკვეთა ძალათა ახალი ბალანსი, რომელმაც მსოფლიო ბიპოლარულ სამყაროდ გარდაქმნა – სათავეში ორი მსხვილი ბლოკით – NATO-თი და ვარშავის ბლოკით, რომელთა ლიდერები იყვნენ სსრკ და აშშ. ორი სისტემის წინააღმდეგობა განსაზღვრავდა პოტსდამის გეოპოლიტიკური ეპოქის შინაარსს. ძალათა ახალი თანაფარდობა ჩამოყალიბდა სსრკ-ს დაშლის შემდეგ, რომლის ფუნქციონირების შეწყვეტის შესახებ ოფიციალური დოკუმენტი გაფორმებულ იქნა 1991 წლის დეკემბერში ვისკულში, ამიტომაც ზოგიერთი გეოპოლიტიკოსი პოსტსაბჭოური ეპოქის მსოფლიო წესრიგს ხელოვნურ გეოპოლიტიკურ ეპოქას უწოდებს.

მსოფლიო ქვეყნების თანამედროვე პოლიტსისტემის კლასიფიკაცია (ტიპოლოგია) თანამედროვე პოლიტიკურ სისტემას 200 სუვერენული სახელმწიფო წარმოადგენს, რომლებიც ერთიმეორესაგან მრავალი კრიტერიუმით განსხვავდება: დიდი და მცირე

ქვეყნები, ერთერთგუნული (იაპონია) და მრავალეროვანი (რუსეთი, ინდოეთი). თითოეულ მათგანს განუმეორებელი თავისებურებები ახასიათებს. თუმცა, ერთგვაროვანი მახასიათებლებითაც გამოირჩევიან. მათი ტიპოლოგია რამოდენიმეგვარია: სოციალურ-ეკონომიკური, განვითარების დონე, დემოკრატიულობა, ცხოვრების ხარისხი და ა.შ. დიდი ხნის მანძილზე შესაბამის სამეცნიერო ლიტერატურაში ტიპოლოგია სოციალიზმსა და კაპიტალიზმზე კუთვნილებით განისაზღვრებოდა: 15 სოციალისტური ქვეყანა, დაახლოებით 100 კი კაპიტალისტური, განვითარებადი და მესამე სამყაროს ქვეყნებია. სოციალისტური სისტემის მსხვერველსთან ერთად აღნიშნულმა ტიპოლოგიამ აქტუალობაც დაკარგა. დღეისათვის სოციალისტური სისტემის ქვეყნებს გარდამავალი ეკონომიკის ქვეყნების რიგს განაკუთვნებენ, თუმცა 4 სახელმწიფო დღემდე სოციალისტურია - კუბა, კორეის სახალხო დემოკრატიული რესპუბლიკა, ჩინეთი და ვიეტნამი.

უკანასკნელ პერიოდში მომხდარი რიგი ცვლილებების შედეგად ქვეყნების კლასიფიკაცია შემდეგნაირადაა შესაძლებელი:

პირველი - ეკონომიკურად მაღალგანვითარებულები, რომელთა რიცხვს განეკუთვნებიან ისეთი ქვეყნები, როგორებიცაა: აშშ, კანადა, დასავლეთ ევროპული ქვეყნები, იაპონია, ისრაელი და ახალი ზელანდია. მათ აერთიანებთ განვითარების მაღალი დონე. გეოპოლიტიკური თვალსაზრისით ხშირად გამოყოფენ დიდ სახელმწიფოთა ხუთეულს, რომლებიც გაეროს უშიშროების საბჭოს მუდმივი წევრები არიან: რუსეთი, აშშ, ბრიტანეთი, საფრანგეთი და ჩინეთი. რომელთაც ყველაფერთან ერთად პრივილეგირებული მდგომარეობა უპყრიათ. მათ აქვთ გაეროს უშიშროების საბჭოს გადაწყვეტილებაზე ვეტოს უფლება. შვიდეული ან კიდევ 7+1. ასე უწოდებენ ეკონომიკური თვალსაზრისით უმეტესწილად განვითარ-

რებულ შემდეგ სახელმწიფოებს: აშშ, იაპონია, გერმანია, ბრიტანეთი, საფრანგეთი, კანადა, იტალია და + რუსეთი.

მეორე – საშუალო განვითარების (ან მეორე ეშელონის) ქვეყნები: ესპანეთი, პორტუგალია, საბერძნეთი, ირლანდია.

მესამე – განვითარებადი ქვეყნები: ეს არის საკმაოდ მრავალრიცხოვანი (150) და მრავალფეროვანი ქვეყნების ჯგუფი. ამათგან უმეტესი ყოფილი კოლონიებია. მათ აერთიანებთ როგორც საშინაო, ასევე საგარეო ხასიათის მრავალი სირთულე ან პრობლემა – აუცილებელი გამოცდილების უქონლობა, ფინანსური კრიზისები, დიდი საგარეო ვალეები, მოსახლეობის არაკონტროლირებადი მატება, ეპიდემიები და ა.შ. მათ შორის გამოყოფენ შემდეგ ქვეჯგუფებს:

ა) საკვანძო ქვეყნები: მდიდარი ბუნებრივი რესურსების მქონე ბრაზილია, მექსიკა, ინდოეთი;

ბ) ახალი ინდუსტრიული ქვეყნები: სინგაპური, ტაივანი, სამხრეთ კორეა, ტაილანდი, მალაიზია, ინდონეზია, ფილიპინები;

გ) ახალი კაპიტალისტური ქვეყნები: ლათინური ამერიკის ქვეყნები და არაბეთის სახემწიფოები;

დ) ნაკლებად განვითარებული ქვეყნები: სომალი, ეთიოპია, ჩადი, ნიგერია, ავღანეთი, ჰაიტი და სხვ. დაახლოებით 40-მდე ქვეყანა.

XX საუკუნეში საერთაშორისო პოლიტიკურ სისტემაში მნიშვნელოვან როლს საერთაშორისო პოლიტიკური და ეკონომიკური პოლიტიკური ორგანიზაციებიც თამაშობენ.

გაერთიანებული ერების ორგანიზაცია (გაერო) შეიქმნა 1945 წლის 24 ოქტომბერს. აერთიანებს 190 სახელმწიფოს, დამკვირვებლის სტატუსით სარგებლობენ – ვატიკანი, პალესტინა, აფრიკული ერთობის ორგანიზაცია, ევროკავშირი და სხვ., რომლებიც 17 სპეციალიზირებულ უწყებებში არიან გადანაწილებული.

გაეროს მთავარი ამოცანაა მსოფლიოს მშვიდობის დაცვა, საერთაშორისო უსაფრთხოება, თანამშრომლობის განვითარება და მსოფლიო პრობლემათა გადაჭრა. გაეროს სტრუქტურული ერთეულებია:

- 1) გენერალური ასამბლეა
- 2) უშიშროების საბჭო
- 3) ეკონომიკური და სოციალური საბჭო
- 4) მზრუნველთა საბჭო
- 5) საერთაშორისო სასამართლო
- 6) სამდივნო (გენერალური მდივანი კოფი ანანი)

გენერალური ასამბლეა ძირითადი ორგანოა, რომელიც ყველა წევრს ერთი პრინციპით აერთიანებს – სახელმწიფო ერთი ხმა. იკრიბება წელიწადში ერთჯერ. რეზოლუცია რეკომენდაციული ხასიათისაა, თუმცა, გაკერებულია გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის ავტორიტეტულობით.

უშიშროების საბჭო – ერთადერთი ორგანოა, რომელიც იღებს გადაწყვეტილებებს და მოითხოვს მის აუცილებელ შესრულებას (მაგ. 1991 წელს სანქციონირებული დარტყმები ერაყზე – ქუვეიტის დაპყრობის შემდეგ). შედგება 15 - 5 მუდმივი და 10 არამუდმივი წევრისაგან, 10 არამუდმივი წევრი აირჩევა 2 წლის ვადით რეგიონალური ქვოტების შესაბამისად. 5 - განვითარებადი ქვეყნიდან, 1 – აღმოსავლეთ ევროპის, 2 - ლათინური ამერიკის და 2 - დასავლეთ ევროპის ქვეყნიებიდან.

გაეროს სასამართლო ღიაა მსოფლიოს ყველა სახელმწიფოსა და ფიზიკური პირისთვის. გენერალური მდივანი გაეროს მთავარი თანამდებობრივი პირია და აირჩევა ასამბლეაზე, უშიშროების საბჭოს რეკომენდაციით.

გეროს ოფიციალური ენებია – ინგლისური, ესპანური, ჩინური, რუსული და ფრანგული. შტაბბინა განლაგებულია ნიუ-ორკში.

ჩრდილო ატლანტიკური ალიანსი (NATO)

შეიქმნა 1949 წელს. ესაა სამხედრო სფეროში თანამშრომლობის ორგანიზაცია. შტაბბინა ბრიუსელშია.

ევროპის უსაფრთხოებისა და ეროვნული თანამშრომლობის ორგანიზაცია (OSCE)

შეიქმნა 1975 წელს ჰელსინკში 53 მონაწილე ქვეყნის ინიციატივით. მიზანი (იგულისხმება, გაცხადებული) ურთიერთთანამშრომლობის გაღრმავება და ხელშეწყობაა. აგრეთვე, განიარაღებისა და უსაფრთხოების უზრუნველყოფა.

ევროპული კავშირი (EC)

ევროკავშირის ხელშეკრულებას ხელი მოეწერა 1992 წლის დასაწყისში – მასტრიხტში (ნიდერლანდები) 15 სახელმწიფოს შეხვედრაზე. დღეისთვის ორგანიზაციაში გაწევრიანებაზე განცხადება წარდგენილი აქვთ: კვიპროსს, მალტას, თურქეთს, მაროკოსა და აღმოსავლეთ ევროპის რიგ ქვეყნებს. ორგანიზაციის მიზნებია (იგულისხმება გაცხადებული): ევროპის ხალხთა მჭიდრო კავშირების შექმნა, აგრეთვე, ევროპული საბჭოს, ევროპარლამენტის, ევროკომისიის, ევროსასამართლოს მუშაობის ხელშეწყობა.

ჩრდილო ამერიკული შეთანხმება თავისუფალ ვაჭრობაზე (NAFTA)

შეთანხმებას ხელი მოეწერა 1992 წლის 17 დეკემბერს. ძალაში შევიდა 1994 წლის 1 იანვრიდან. წევრი ქვეყნებია: კანადა, მექსიკა, აშშ. მიზნებია: თანამშრომლობის სრულყოფა, პოლიტიკური სუვერენიტეტის შენარჩუნებით, თუმცა მთელს ამერიკაზე განვრცობით.

აზიურ-წყნაროკეანური საბჭო (АТЭС)

შეიქმნა 1989 წელს ავსტრალიის ინიციატივით და აერთიანებს 21 სახელმწიფოს. მიზანი ეკონომიკური თანამეგობრობის შექმნაა.

აფრიკული ერთიანობის ორგანიზაცია (OAE)

შეიქმნა 1963 წელს, 15 წევრი სახელმწიფოს ინიციატივით. მიზანი: ერთიანობისა და სოლიდარობის ხელშეწყობა. შტაბბინა ადის-აბეზაში.

ისლამური კონფერენციის ორგანიზაცია

აერთიანებს 51 სახელმწიფოს, შეიქმნა 1971 წელს შტაბბინით ჯიდდაში.

არაბულ სახელმწიფოთა ლიგა

შეიქმნა 1945 წელს და აერთიანებს 22 არაბულ სახელმწიფოს.

ნავთობ-ექსპორტიორი ქვეყნების ორგანიზაცია (ОПЕК)

შეიქმნა 1960 წელს ბაღდადში 11 სახელმწიფოს შეხვედრაზე. ორგანიზაციის მიზანი ნავთობის ფასის მსოფლიო ბაზარზე ერთობლივი კონტროლია.

ლათინური ამერიკის ქვეყნების ინტეგრაციის ორგანიზაცია

შეიქმნა 1961 წელს. გაერთიანებულია დაახლოებით 11 სახელმწიფო. მისი მიზანი საკუთრივ სახელწოდებიდანაც კარგად ჩანს.

ცენტრალურ ამერიკულ სახელმწიფოთა ორგანიზაცია

შეიქმნა 1951 წელს. აერთიანებს 5 სახელმწიფოს. მიზანი აქაც ნათლად ჩანს დასახელებიდანაც.

ამერიკულ სახელმწიფოთა ორგანიზაცია (OAI)

შეიქმნა 1948 წელს. ესაა ამერიკულ სახელმწიფოთა ერთობლიობა აშშ-ს პატრონაჟით. 1962 წელს ორგანიზაციიდან გარიცხულ იქნა კუბა (ვიციტ თუ რატომ).

რეკონსტრუქციისა და განვითარების საერთაშორისო ბანკი
ეს ორგანიზაცია სპეციალიზირებული უწყების სახით შედის
გაერო-ში. ფუნქციონირებს 1944 წლიდან, აერთიანებს დაახლოებით
180 სახელმწიფოს.

საერთაშორისო სავალუტო ფონდი

ფუნქციონირება დაიწყო 1946 წლიდან. აერთიანებს 180-მდე
სახელმწიფოს.

13

თემა 3

ეროვნული ინტერესები და ეროვნული უსაფრთხოება

პოლიტიკა - ინტერესთა რეალიზების ტექნოლოგიაა. შესაბამისად გეოპოლიტიკა, რომლის მთავარი სუბიექტი (აქტორი) სახელმწიფოა პრაგმატული ინტერესის მიღწევის ტექნოლოგიაა. რადგან სახელმწიფო, როგორც წესი, საზოგადოების, ერის ინტერესების გამომხატველია, ეს უკანასკნელი თავისი მნიშვნელობით კიდევ უფრო დაიტვირთა და მას ეროვნული ინტერესები ეწოდა.

ეროვნული ინტერესების არსი ნათლად იქნა წარმოჩენილი ცნობილი ამერიკელი გეოპოლიტიკოსის ჰენრი მორგენტაუს წიგნში „ეროვნული ინტერესების დასაცავად“, რომელიც 1948 წელს გამოვიდა.

პოლიტიკურ ლიტერატურაში არსებობს დისკუსია ეროვნული, პიროვნული, საზოგადოებრივი და სახელმწიფო ინტერესების იდენტურობის შესახებ. ბევრი სოციოლოგი, მაგალითად, თვლის, რომ ადამიანის, საზოგადოებისა და სახელმწიფოს ინტერესები ერთმანეთს არ ემთხვევა. რეალურად ეს ასეც არის (მაგალითად შეიძლება ავიღოთ ტერაქტი ან ტყვედ აყვანის შემთხვევები. ცალკეულ ადამიანებს აინტერესებთ სიცოცხლის შენარჩუნება თავიანთი ნათესავებისათვის, საზოგადოება მოითხოვს ოპერაციის დასრულებას, ხოლო სახელმწიფო ცდილობს ისე მოაგვაროს პრობლემა რომ ის პრევედენტად არ იქცეს სხვა ტერაქტებისთვის).

მაგრამ გეოპოლიტიკაში, როგორც წესი, ცდილობენ პოლიტიკის ფილოსოფოსის, მიხეილ ილინის თეზისიდან ამოვიდნენ, რომლის მიხედვით „ეროვნული ინტერესი ორი კომპონენტის:

ტერიტორიული სახელმწიფოსა და სამოქალაქო საზოგადოების ინტერესთა ერთობლიობაა“. ანუ, სახელმწიფო ინტერესი არ ეწინააღმდეგება ეროვნულს, პირიქით, ამიტომ მას ეროვნულ-სახელმწიფოებრივი ინტერესების მნიშვნელობით ვიყენებთ.

ეროვნული ინტერესების ძირითადი შემადგენელი - სახელმწიფოს სუვერენიტეტია, ე.ი. საშინაო და საგარეო საქმეებში სრული დამოუკიდებლობა - წყობისა და ცხოვრების წესის თავისუფალი არჩევანის უფლებაა. ეროვნული ინტერესები, როგორც ობიექტური, ასევე სუბიექტური კატეგორიაც არის. ობიექტური იმიტომ, რომ ის სახელმწიფოს ობიექტური რეალიებით იკვებება. სუბიექტური კი იმიტომ, რომ ინტერესების რეალიზებას ძირითადად ლიდერები ახდენენ თავიანთი უნარისა და ხედვის შესაბამისად. გარდა ამისა, ეროვნული ინტერესი, როგორც წესი უკიდურესად იდეოლოგიზირებულია და ყოველთვის საზოგადოების განსაზღვრულ სტერეოტიპებს ეფუძნება - განსაზღვრავს რა ხალხის ქცევასა და მოღვაწეობას. ის შეიძლება არარეალისტურიც იყოს, შეიძლება არ ითვალისწინებდეს გეოპოლიტიკის სხვა სუბიექტების ეროვნულ ინტერესებს და ა.შ. ფაშისტურმა გერმანიამ მეორე მსოფლიო ომის გაჩაღებისას არ გაითვალისწინა სხვადასხვა სოციალური ფორმაციების სახელმწიფოთა მონაწილეობით ეფექტური ანტიჰიტლერული კოალიციის შექმნის შესაძლებლობა.

ეროვნული ინტერესები ისტორიული გამოცდილებების, სახელმწიფოს პოტენციალის, მისი რესურსების, სამხედრო შესაძლებლობებისა და გეოპოლიტიკური რეალიების შესაბამისად ყალიბდება. მათი უზრუნველყოფა ხდება სახელმწიფოში არსებული ყველა საშუალებებითა და რესურსებით: პოლიტიკური, იდეოლოგიური, ეკონომიკური, დიპლომატიური, სამხედრო და ა.შ. „საგარეო პოლიტიკის მიზნები ეროვნული ინტერესების ტერმი-

ნებში უნდა განისაზღვროს და მხარდაჭერილი იქნას სახელმწიფოს ძალით". ის ელიტის საქმიანობის საფუძველიცაა. ცვლილება უმაღლეს ეშელონებში არაერთხელ გამხდარა გეოპოლიტიკური პრიორიტეტების ცვლის მიზეზი.

ინტერესები ერთმანეთისაგან განსხვავდებიან მნიშვნელობის მიხედვით - ძირითადათან ერთად არსებობს მეორე ხარისხოვანი და კონიუნქტურული (მოცემულ სიტუაციაში შექმნილი). მაგალითად, აშშ ცდილობდა ერაყის პრეზიდენტი, ხუსეინი დემოკრატიის მტრად წარმოეჩინა, ამის საფუძველზე ის აყალიბებდა თავის მთავარ ამოცანას: ჩამოეშორებინა ის ხელისუფლებისგან, თუმცა, მთავარი მიზანი რესურსებით მდიდარი რეგიონის გავლენის ქვეშ მოქცევა იყო. ეროვნული ინტერესი - ყოველთვის ერთი სუბიექტის ინტერესია, მაშინაც კი, როდესაც მასში სხვა სახელმწიფოს ინტერესებია გათვალისწინებული, აბსოლუტურია მხოლოდ ინტერესის ეროვნული შემადგენელი. ეს განსაკუთრებულად ვლინდება ანგლოსაქსთა გეოსტრატეგიაში. გაიხსენეთ, თავის დროს ინგლისის მსოფლიო ჰეგემონობას უზრუნველყოფდა ლოზუნგი: ინგლის არ ჰყავს მუდმივი მოკავშირეები, მას მუდმივი მხოლოდ ინტერესები გააჩნია.

რუსეთთან მიმართებაში არსებული დიპლომატიური რიტორიკის მიუხედავად, აშშ ეროვნული ინტერესები ხშირ შემთხვევაში წინააღმდეგობაში მოდის რუსეთის პოზიციებთან:

ჯერ ერთი, რუსეთი მხარს უჭერს მრავალპოლარობას, ხოლო აშშ ცდილობს თავისთვის დომინირებული პოზიციების უზრუნველყოფას მსოფლიოში;

მეორე, რუსეთი ცდილობს საერთაშორისო უსაფრთხოების ეფექტურობის ამაღლებას გაეროსა და ეუთოს ხარჯზე. აშშ ფსონს

ჩრდილო ატლანტიკურ ალიანსსა და თავის ეროვნულ ძალებზე დებს;

მესამე, რუსეთი ალიანსის (NATO) აღმოსავლეთით გაფართოების წინააღმდეგია. აშშ კი მხარს უჭერს ამ პროცესს;

მეოთხე, დსთ როგორც რუსეთის, ასევე აშშ ინტერესების ზონად იქცა;

ეროვნული უსაფრთხოების ცნება გეოპოლიტიკურ ლექსიკონში პირველად 1904 წელს, პრეზიდენტ რუზველტის მიერ კონგრესისათვის გაკეთებულ გზავნილში იქნა გამოყენებული, სადაც ის ასაბუთებდა პანამის არხის ზონის მიერთების მნიშვნელობას ქვეყნის „ეროვნული უსაფრთხოების“ ინტერესებისთვის. შემდეგ წლებში ეს პრობლემა ამერიკული გეოპოლიტიკის მნიშვნელოვანი ნაწილი გახდა.

ჩრდილო ატლანტიკური ალიანსის სტრატეგიულ კონცეფციაში (1999), სხვა ქვეყნების მხრიდან ბლოკის მონაწილე სახელმწიფოს ეროვნული უსაფრთხოებას შესაძლებელია საშიშროება დაემუქროს იმ შემთხვევაში თუკი ქვეყანაში არის:

- ცუდი არაკომპეტენტური მთავრობა;
- კორუფცია, ორგანიზაციული დანაშაულებები;
- არამყარი საზღვრები, არალეგალური იმიგრაცია;
- ეთნიკური კონფლიქტები, რელიგიური ექსტრემიზმი;
- ბრძოლა შეზღუდული რესურსებისთვის;
- ტექნოლოგიის გავრცელება;
- ტერორიზმი.

ეროვნული უსაფრთხოების გარე ასპექტებს შესაძლებელია მივაკუთვნოთ:

- ქვეყნის ადგილისა და როლის გამყარება მსოფლიოში;
- სახელმწიფოს მიზნებისა და პრიორიტეტების დაცვა;

- ეკონომიკური, პოლიტიკური და სამხედრო-პოლიტიკური სუვერენიტეტის უზრუნველყოფა და დაცვა, საზღვრების ხელშეუხებლობა;
- ქვეყნის სასიცოცხლო მნიშვნელობის ინტერესების მქონე რეგიონებისა და ქვეყნების მონიშვნა.

სახელმწიფოს ეროვნული უსაფრთხოება დამოკიდებულია ქვეყნის ამბიციებზე, ანუ იმაზე, თუ როგორი სურს მას იყოს: რიგითი, რეგიონალური თუ ზესახელმწიფო.

რიგით სახელმწიფოებს არ გააჩნიათ სუვერენიტეტის უზრუნველსაყოფად აუცილებელი სრული არსენალი, ამიტომ ისინი ხშირად იძულებით არიან გაერთიანებული სახელმწიფოთშორის კავშირებში, რათა ერთობლივად უზრუნველყონ უსაფრთხოება. ასეთი ქვეყნის ინტერესები, როგორც წესი, არ სცილდება ეროვნულ საზღვრებს.

რეგიონალური სახელმწიფოს სპეციფიკა იმაში მდგომარეობს, რომ მას უფრო მეტი წონა აქვს, ვიდრე რიგითს, მაგრამ გაცილებით ნაკლები ვიდრე ეს ზესახელმწიფოს გააჩნია. რეგიონურ სახელმწიფოს არ აქვს პირდაპირი გავლენა პლანეტარულ ცივილიზაციაზე და გლობალურ გეოპოლიტიკურ პროცესებზე. ის ემორჩილება პლიური ქვეყნის სტარტეგიულ ინტერესებს.

გლობალურ ან იმპერიულ სახელმწიფოდ იწოდება ისეთი ქვეყანა, რომელსაც ერთპიროვნულად შუუძლია ეროვნული ინტერესების დაცვა. ეროვნული უსაფრთხოების არსი ნათლად აქვს ჩამოყალიბებული ამერიკელ პოლიტოლოგს უ. ლიპმანს:

„ერი, - ეროვნული უსაფრთხოების მდგომარეობაში იმყოფება მაშინ, როდესაც ბრძოლაზე უარის თქმით არ წირავს თავის კანონიერ ინტერესებს და აუცილებლობის შემთხვევაში მზადაა ომის გზით დაიცვას ის“.

ძირითად ტერმინთა განმარტებები

ადგილგანვითარება ტერმინი დამკვიდრებული იქნა სავიციის მიერ. იგივეა რაც ხარისხობრივი, ან უბრალოდ სივრცე.

ანაკონდას სტრატეგია ატლანტიზმის გეოპოლიტიკური ხაზი, რომელიც მიმართულია, ევრაზიისაგან რაც შეიძლება მეტი სახმელეთო ტერიტორიების ჩამოშორებისაკენ მისი გეოპოლიტიკური ექსპანსიის შეჩერების მიზნით.

ატლანტიზმი - ტერმინების წყალი, ზღვა, თალასოკრატია, sea power მონათესავე რთული გეოპოლიტიკური ცნება; მოიცავს: საკაცობრიო ცივილიზაციის ისტორიულ დასავლეთის სექტორს, დასავლეთ ქვეყნების სტრატეგიულ კავშირს, სადაც გაბატონებულია ლიბერალურ-დემოკრატიული იდეოლოგია, NATO-ს წევრი სამხედრო-სტრატეგიული ქვეყნები. ევრაზიულობის საპირისპირო.

აღმოსავლეთი - იგივეა რაც მეორე სამყარო.

ახალი მსოფლიო წესრიგი - იგივეა, რაც მონდიალიზმი და მსოფლიო მთავრობის შექმნის პროექტი.

ახალი წესრიგი ძირეული გეოპოლიტიკური რეორგანიზაციის პროექტი;

ბერლინი - შუა ევროპის ბუნებრივი დედაქალაქი.

ბიპოლარული მსოფლიო - (ბიპოლარიზმი ან ორპოლარობა) ბუნებრივი გეოპოლიტიკური კონსტრუქცია, რომელიც პლანეტარულ მასშტაბში ასახავს ძირითად გეოპოლიტიკურ დუალიზმს - თალასოკრატია თელუროკრატის წინააღმდეგ.

ბლოკი - რამოდენიმე სახელმწიფოს გაერთიანება, რომელიც მნიშვნელოვნად ცვლის მათ სტრატეგიულ და გეოპოლიტიკურ თვისებებს და ურთიერთობების ახალ საფეხურზე გაჰყავს.

გამოყენებითი გეოპოლიტიკა ტერმინი დამკვიდრებული იქნა ლაკოსტას მიერ. ფუძემდებლური პრინციპების გაუთვალისწინებლად, რეგიონულ პრობლემებში გეოპოლიტიკური ინსტრუმენტების გამოყენება.

გეოეკონომიკა ატლანტიკური გეოპოლიტიკის მიმართულება რომელიც სივრცეს განიხილავს უტილიტარულ-ეკონომიკური თვალსაზრისით. „თალასოკრატიული“ ანალიზის ერთ-ერთი პრიორიტეტული დისციპლინა.

გეოპოლიტიკა - ცოდნათა სისტემა, სივრცის კონტროლის შესახებ. მეცნიერება, რომლის ძირთადი დებულებები ამ წიგნშია გადმოცემული.

გეოპოლიტიკური დუალიზმი - გეოპოლიტიკის ძირითადი პრინციპები, რომელიც ისტორიული პროცესის მამოძრავებელ ძალად საზღვაო (თალასოკრატიისა) და სახმელეთო (თელუროკრატიის) მმართველობის წინააღმდეგობას განიხილავს;

გეოსტრატეგია - გეოპოლიტიკური ანალიზის სამხედრო ასპექტები.

დასავლეთი - თალასოკრატიისა და ატლანტიზმის სინონიმი.

დიდი სივრცე - ტერმინი დამკვიდრებულია შმიტის მიერ. რამდენიმე სახელმწიფოს გაერთიანება ერთ სტრატეგიულ წარმონაქმნში.

ევრაზია - heartland, ხმელეთი, მიწა, თელუროკრატია. უფრო ვიწრო გაგებით გეოპოლიტიკური რუსეთი.

ევრაზიულობა - რთული გეოპოლიტიკური ცნება. მოიცავს კაცობრიობის ცივილიზაციის აღმოსავლეთ სექტორს; სტრატეგიულად

სახელმწიფოებისა და ერების არსებულ ან შესაძლო ბლოკს, რომლებიც არ ცნობენ ლიბერალურ-დემოკრატიული იდეოლოგიის იმპერატივს;

ერთპოლარული მსოფლიო - საბჭოთა კავშირის „ცივ ომში“ დამარცხების შემდეგ ჩამოყალიბებული გეოპოლიტიკური მოდელი.

ზღვა - იგივეა რაც თალასოკრატია, წყალი.

თალასოკრატია - ბერძნული „ძალაუფლება ზღვის მეოხებით“ ან „საზღვაო ძლევამოსილება“.

თელუროკრატია - ბერძნული „ძალაუფლება მიწის მეოხებით“ ან „სახმელეთო ძლევამოსილება“.

იდეოკრატია - ბერძნული „იდეის, იდეალების ძალაუფლება“. რუსი ევრაზიელების (ნ. ტრუბეცკოი, პ. სავიცი) მიერ დამკვიდრებული ტერმინი. იდეოკრატის დროს საზოგადოების იერარქია და შრომის სტიმულაცია არაეკონომიკური პრინციპებიდან გამომდინარეობს.

იმპერია - ზესახელმწიფოებრივი წარმონაქმნი. აერთიანებს ხალხებსა და სახელმწიფოებს რელიგიური, ეთნიკური ან იდეოლოგიური ხასიათის უნივერსალური იდეის საფუძველზე.

ისტორიის გეოგრაფიული ღერძი (heartland) მაკინდერის მიერ დამკვიდრებული ტერმინი. ევრაზიის შიდაკონტინენტური ტერიტორიები. ემთხვევა რუსეთის ტერიტორიას.

კოლონია - წყლის სივრცით გამოყოფილი ძალის დაქვემდებარებაში მყოფი ტერიტორია. მეტროპოლიის საერთო გეოპოლიტიკური სივრციდან გამოყოფილი დროებითი და საგარეო ზაზა.

კონტინენტი - ევრაზია, ხმელეთი, თელუროკრატიული პრინციპი.

კონტინენტალიზმი - ევრაზიულობის სინონიმი. ახლოსაა ხმელეთის, მიწის ცნებასთან. ატლანტიზმის საპირისპირო.

მეორე მსოფლიო - „ცივი ომის“ პერიოდში სოციალისტური ბანაკის სახელწოდება. დღეს აღნიშნავს ევრაზიას.

მესამე მსოფლიო - გეოპოლიტიკური სამხრეთის სუსტად განვითარებული სახელმწიფოები.

მიწა - (ხმელეთი) სპეციალური ტერმინი გეოპოლიტიკაში, „თელუროკრატიის“ აღმნიშვნელი. მიწის თეორია განავითარა შმიტმა.

მონდიალიზმი - განსაკუთრებული იდეოლოგია, რომელიც ყველა სახელმწიფოებისა და ხალხების ერთ წარმონაქმნში შერწყმას გულისხმობს მსოფლიო მთავრობის ჩამოყალიბებით, რომელსაც თან ახლავს რასობრივი, რელიგიური, ეთნიკური, ნაციონალური და კულტურული საზღვრების განადგურება.

მრავალპოლარული მსოფლიო - თანამედროვე ეტაპზე, მხოლოდ თეორიული კონცეფცია, რომელიც რამოდენიმე დიდი სივრცის თანაარსებობას ვარაუდობს.

მსოფლიო კუნძული - ტერმინი დამკვიდრებულ იქნა მაკინდერის მიერ და ის ამ ტერმინით ევრაზიასა და ისტორიის გეოგრაფიულ ღერძს მოიხსენიებდა. ეს განმარტება სფიქქმენტთან შეიცვალა და აღნიშნავდა თალასოკრატიული ზონების ერთობლიობას.

პასიონარობა - ტერმინი დამკვიდრებულ იქნა გუმბელიოვის მიერ. ეთნოსის შიდა ენერჯია. კულტურული, პოლიტიკური და გეოპოლიტიკური შემოქმედების მამოძრავებელი ძალა.

სივრცე გეოპოლიტიკის ძირითადი ცნება. წარმოადგენს არა რაოდენობრივ, არამედ ხარისხობრივ კატეგორიას.

საზღვარი - გეოპოლიტიკაში არსებობს საზღვრის ორი სახე: ხაზი-საზღვარი და ზოლი-საზღვარი. ხაზი-საზღვარი წარმოადგენს საზღვაო საზღვარს, ხოლო ზოლი-საზღვარი - სახმელეთო საზღვარს.

სანიტარული კორდონი ხელოვნური გეოპოლიტიკური წარმონაქმნი, რომელიც განკუთვნილია ამ ორ მსხვილ მეზობელ ქვეყნებს შორის დესტაბილიზაციისათვის, რომლებსაც შეუძლიათ ჩამოაყალიბონ სერიოზული ბლოკი, რაც თავის მხრივ საშიშროებას შეუქმნის მესამე მხარეს.

სასიცოცხლო სივრცე ჰაუსჰოფერის მიერ დამკვიდრებული ტერმინი. ტერიტორიის მინიმალური მოცულობა, რომელიც ხალხს საშუალებას აძლევს მიაღწიოს საკუთარი ისტორიული და პოლიტიკური მისწრაფებების რეალიზებას.

ღერძი ერთი ან რამოდენიმე გეოპოლიტიკური დედაქალაქის გეოპოლიტიკური კავშირი.

შიდა ზღვა - აღნიშნავს სახმელეთო თელუროკრატიული სივრცით შემოსაზღვრულ წყლის სივრცეს. იგი არ წარმოადგენს სტრატეგიულ ან კულტურულ საზღვარს.

შუა ევროპა - შუალედური სივრცე რუსეთსა და ევროპის ატლანტიკურ სანაპიროს შორის. ტრადიციულად განიხილება, როგორც გერმანიის გავლენის უპირატესი ზონა.

ცივილიზაციათა შეჯახება - ჰანთინგტონის მიერ დამკვიდრებული ტერმინი. ცივილიზაციურ დონეზე გეოპოლიტიკური კონფლიქტების პერმანენტულობისა და მუდმივობის თეორია.

რეკომენდებული ლიტერატურა

1. არჩილ გეგეშიძე. გეოპოლიტიკა. თბ., 1999
2. Бжезинский З. Великая шахматная доска. М., 1998.
3. Военная стратегия. М., 1968
4. Гаджиев К.С. Геополитика. М., 1997.
5. Гейден Г. Критика немецкой геополитики. М., 1960.
6. Дугин А.Г. Основы геополитики. М., 1997.
7. Кефели И.Ф. Философия Геополитики. М., 2007
8. Кисинджер Г. Дипломатия. М., 1997
9. Клаузевиц К. О войне М., 1937
10. Коэн Г. Безопасность на базе сотрудничества. М., 2001.
11. Моро-Дефарж Ф. Введение в геополитику М.: Конкорд, 1996.
12. Маккиндер Х. Географическая ось истории // Классики геополитики XX/ М., 2003.
13. Мэхен А. Влияние морской силы на историю. –М.,-Л., 1941
14. Модельски Дж. Эволюция глобальной политики // Полис. 2005 №3
15. Нартов Н. Геополитика. М., 1999.
16. Поздняков Э. Философия политики. Т.2 М., 1994
17. Платонов Ю.П. Народы мира в зеркале геополитики. СПб., 2000.
18. Ратцель Ф. «Народоведение (антропогеография). Гл. 2.// Классики геополитики XIX/ М., 2003.
19. Фуше М. Европейская республика. Исторические и географические очерки. М., 1999.
20. Фукидид. Афины против Мелоса // История Греции. Геродот, Фукидид, Ксенофонт. М., 1976.

-
21. Савицкий П. Континент Евразия. - М., 1997.
  22. Савицкий П. Географические и геополитические основы евразийства.// Классики геополитики XX. М., 2003.
  23. Сорокин К.Э. Геополитика современного мира и геостратегия России. М., 1996.
  24. Тихонравов Ю.В. Геополитика М.: ИНФРА-М, 2000
  25. Туровский Р.Ф. Политическая география. М., 1999.
  26. Шубарт В., Европа и душа Востока. М.,2003
  27. Жан К., Савона П. Геоэкономика: Господство экономического пространства. М., 1997.
  28. Хаусхофер К. О Геополитике. Работы разных лет. М.,2001
***
  29. Brzezinski Z. The Grand Chessboard.American Primacy and its geostrategic Imperatives. N.Y., 1997.
  30. Brzezinski Z. In Quest of National Security. Colorado, 1988
  31. Dorpalen A. The World of General Haushofer. N.Y. — Toronto, 1942.
  32. Dodds K. Geopolitics in a Changing World. Harlow, 2000.
  33. From Geopolitics to Global Politics. London. 2001.
  34. Governance without Government: Order and Changing in World Politics. Ed. by J. Rosenau and E. Czempiel. Cambridge Univ. Press, 2000.
  35. Grabowsky A. Raum, Staat und Geschichte: Grundlegung der Geopolitik. Koln, B., 1960.
  36. Gray, Colin S. The Geopolitics of the Nuclear Era, New York, Grane, Russak & Co, 1977.
  37. Encyclopaedia Britannica. Vol.10. L., 1960, col. 182

38. Haushofer K. Weltpolitik von Heute. B., 1934.
39. Haushofer A. Allgemeine politische Geographie und Geopolitik. Bd.1. Heidelberg, 1951.
40. Morgentau H. Politics Among Nations. N.Y., 1978.
41. Makkinder H. The Round World and the Winning of the Peace. — "Foreign Affairs", 1943, vol. XXI, № 4.
42. Mackinder H.J. Democratic Ideals and Reality: A Study in the Politics of Reconstruction. L., 1919.
43. Meining D.W. Heartland and Rimland in Eurasian History // West Politics Quarterly. IX.1956
44. Parker G. Western Geopolitical Thought in the Twentieth Century. L., N.Y., 1985.
45. Parker G. Geopolitics. Past, Present and Future. London, Washington: Macmillan, 1998.
46. Spykman, Nicholas John, America's Strategy in World Politics. The United States and the Balance of Power, Hamden, Connecticut, 1942.
47. Spykman, Nicholas John, The Geography of the Peace, New York, Harcourt and Brace, 1944.
48. Schmitt C. Land und Meer. Leipzig, 1942
49. Weiss T., Forsythe D., Coate R. The United Nations and Changing World Politics. Boulder: Westview Press, 2001.
50. პოლიტიკურ მეცნიერებათა ასოციაცია
<http://www.psa.ac.uk/www/world/htm>
51. აშშ-ს კონგრესის ბიბლიოთეკის განყოფილება „ქვეყანათმცოდნეობა <http://lcweb2.loc.gov/frd/cs/cshome.html> (ქვეყანათმცოდნეობითი ინფორმაცია).

Fundamentals of Geopolitics

In modern political dictionary the term "Geopolitics" is enough accepted, especially when the subject is the internal and external political problems of the country, international relations and modern world order. The term Geopolitics originated from German, but it consists of two Greek words: "Geo" (Land, Space) and "Politic" (State, National). First that word was used by Swede political scientist, germanist R. Chelen in 1916. He and other researchers of the following period usually used that term when they spoke about the science considering the factor of space influence on state policy.

In the USSR geopolitics was considered as the bourgeois pseudo-science to justify the territorial expansionism of Imperialistic States. Certainly, it does not mean that the USSR Government was indifferent to the geopolitical conceptions. In spite of his positive and negative features, Stalin was rational geopolitical strategist. It is enough to remember his role in division of the World after the WW II. The USSR Government under L. Brezhnev understood geopolitical ideas too. The war in Afghanistan was nothing but the way of breaking through so called "Anaconda Arch" and reaching the Indian Ocean. Really, those details were unknown for the multitude and everything was explained as the way of serving to social ideals.

The western political elites behave with the same "fairness". For example, the necessity of Iraq War was defined by G. Bush and Clinton governments as the way of rescue of Iraq from Hussein's Regime. Really, the USA's genuine aim is to get firm positions in the region rich with energy supplies.

May be you think: why do we need to learn “Geopolitics”? May be it must be learnt by the government? On the one hand, there are some important documents (known as Geopolitical codes) that should be learnt by every official in every country.

As other fields, geopolitics has its own subject and object of research. The object of inquiry of geopolitics is the space. Today it has become more significant than it was at the beginning. Under the condition of globalization, on level with space, economic, trade, transport, military, information, demographic and other factors take on special significance.

The object of geopolitics is the rules, there forms or methods, moreover the art of control expansion on the space from different subjects. Before these subjects were countries or alliances, now they can be transnational corporations too. That’s why the shortest definition of geopolitics can be formulated in such a way:

Geopolitics is a study or a system of knowledge about space controlling.

As a rule geopolitics is not common for several countries, despite of their allied relationships. First of all, it derives from the idea associated with the country’s national interests and security.

In conclusion it is relevant to underline that the space will always play a significant role in politics. American expert Nicholas Spykman’s opinion that “Geography is a fundamental factor of foreign policy” is still appropriate. Ministers come and go away, dictators die, and social and economic structures change, but mountain systems and maritime space remain inviolable.

If country does not think about its territorial security and prefers ideological, emotional priority in external affairs, sooner or later it loses and becomes depended on a more pragmatic country.

In spite of the fact, that the political weather contributes to assimilation of new technologies and communications, geographic factor as the part of cultural-historical phenomenon is vitally important for country's rescue.

According to given positions, the modern comprehension of geopolitics can be formed in such a way:
modern geopolitics is the study which investigates geographic, economic, military, historical, political and other interdependent factors, able to influence strategic potential of the country.

გამომცემლობა „უნივერსალი“

თბილისი, 0179, ი. შავსავაძის გამზ. 19, ☎: 22 36 09, 8(99) 17 22 30

E-mail: universal@internet.ge